

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA**

VILMA JAGMINAITĖ

**BANKŲ FUNKCIJOS VYKDANT PINIGŲ PLOVIMO
PREVENCIJĄ LIETUVOS RESPUBLIKOJE**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė
lekt. L. Liubauskaitė**

VILNIUS, 2009

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA**

**BANKŲ FUNKCIJOS VYKDANT PINIGŲ PLOVIMO
PREVENCIJĄ LIETUVOS RESPUBLIKOJE**

**Finansų teisės magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62401S102**

Konsultantas

2009 12

dr. Algirdas Miškinis

Vadovė

2009 12

lekt. L. Liubauskaitė

Recenzentas

2009 12

**Atliko
FNTmd8-01 gr. stud.**

2009 12

Vilma Jagminaitė

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS	5
1. PINIGŲ PLOVIMO SAMPRATA.....	7
1.1. Pinigų plovimas: kilmė ir sąvokos apibrėžimas.....	7
1.2. Pinigų plovimo reglamentavimas tarptautiniame kontekste	10
1.3. Pinigų plovimo stadijos	17
2. LR PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS INSTITUCINĖ SISTEMA IR BANKŲ VIETA JOJE	23
3. PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE	31
3.1. Rizikos vertinimu pagrįsto metodo įdiegimas bei taikymas	33
3.2. Kredito įstaigos vidaus tvarka įgyvendinant pinigų plovimo prevencijos priemones.....	35
3.3. Operacijų su pinigais įtartinumo nustatymas	37
3.4. Kliento tapatybės nustatymas.....	40
3.5. Sąskaitų atidarymo ar kitų operacijų su pinigais atlikimo per atstovą įvardinimas	48
3.6. Informacijos saugojimas	49
3.7. Informacijos pateikimas Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai.....	50
4. PAGRINDINĖS PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ TAIKYMO PROBLEMOS LR BANKUOSE	53
PASIŪLYMAI	64
IŠVADOS	67
LITERATŪRA.....	68
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	73
SANTRAUKA	75
SUMMARY	Error! Bookmark not defined.

IVADAS

Laisvoje visuomenėje valstybė netvarko žmonių reikalų. Ji palaiko teisingumą tarp žmonių, kurie patys tvarko savo reikalus.

*Walter Lippman,
An Inquiry into the Principles of a Good Society*

Pinigų plovimas – neabejotinai neigiamas reiškinys valstybės ekonomikai: nesurenkamos piniginės lėšos į biudžetus, klestintis nusikalstamumas, grėsmė valstybės ir juridinių asmenų reputacijai – tai tik kelios neigiamos šio nusikaltimo pasekmės.

Nuo to laiko, kai buvo konstatuota šio nusikaltimo žala finansų sistemai, tarptautinės bendruomenės nariai ėmė kurti ir tobulinti baudžiamuosius įstatymus, pinigų plovimo prevencijos priemonės. Šios priemonės – tai efektyvių instrumentų, skirtų kovai su pinigų plovimu, sistema.

Pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymas pakeitė daug ką, tačiau visų pirma – banko ir kliento santykius. Banko ir kliento santykiuose išnyko pasitikėjimas. Banko paslaptis turėjo paklusti valstybės interesui, o bankas tapo vienas svarbiausių valstybės pagalbininkų kovoje su pinigų plovimu.

Pinigų plovimo prevencijos priemonės sėkmingai skverbiasi į asmens privatumo erdvę, deklaruodamos svarbiausio visuomenės intereso – apsaugą nuo nusikaltimų – gynybą. Regis, valstybė, galėdama stebėti bankų sistemoje vykstantį pinigų judėjimą, įgijo akivaizdų pranašumą šioje kovoje. Nuo tada, kai banko paslaptis tapo prieinama valstybės institucijoms, atrodo, kad asmenims nebeliko galimybių nuslėpti nuo valstybės savo lėšų. Nepaisant to, pinigų plovimas, panaudojant bankų sistemą, vyksta ir toliau. Vadinasi, nėra pilnai išnaudojamas pinigų plovimo prevencijos priemonių potencialas.

Pinigų plovimui daugiausia dėmesio skiria užsienio mokslininkai. Šis reiškinys plačiau nagrinėjamas Guy Stessens, T. A. Dikanovos, V. E. Otpov, V. A. Nikulinos, E. A. Ivanov ir kitų užsienio autorių darbuose. Pažymėtina, kad lietuvių mokslinėje literatūroje šiai temai nėra skirto nei vieno išsamesnio mokslinio darbo.

1997 m. birželio 19 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymą¹, kuris kartu su tarptautiniais dokumentais, Lietuvos banko valdybos bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais tapo pinigų plovimo prevencijos teisiniu pagrindu ir įpareigojo kompetentingus subjektus įgyvendinti pinigų plovimo prevencijos politiką, kasdienėje veikloje taikyti pinigų plovimo prevencijos priemones. 2008 metais buvo priimta nauja įstatymo

¹ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr.64-1502

redakcija, kuri įgyvendino Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/60/EB „Dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui“² reikalavimus.

Moksliniame darbe autorė kelia problemą, kodėl, nepaisant tobulėjančio pinigų plovimo prevencijos priemonių teisinio reglamentavimo ir bankų aktyvaus bendradarbiavimo kovoje su pinigų plovimu, atsiranda kliūčių efektyviam šių prevencijos priemonių taikymui.

Šio darbo tikslas – identifikuoti bankų taikomų pinigų plovimo prevencijos priemonių praktinio taikymo problemas Lietuvos Respublikoje, galimas jų priežastis bei sprendimo būdus.

Tikslo pasiekimui buvo išskirti sekantys uždaviniai:

1. Nustatyti pinigų plovimo kilmę, išnagrinėti sąvokos apibrėžimus bei šio reiškimo, kaip nusikalstamos veikos, struktūrą;
2. Įvertinti bankų vietą ir vaidmenį pinigų plovimo prevencijos institucijų sistemoje;
3. Išanalizuoti bankų taikomas pinigų plovimo prevencijos priemones, jų teisinį reglamentavimą tarptautiniuose dokumentuose bei Lietuvos Respublikos teisės aktuose.
4. Įvertinti bankų taikomų Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos priemonių praktinį efektyvumą.

Tikslo ir uždavinių įgyvendinimui, siekiant nustatyti teisinio reglamentavimo ir įvairių autorių idėjų prieštarumą, buvo panaudotas loginis, kritikos metodai; siekiant, kad darbe išdėstytos idėjos būtų aktualios, praktiškos, buvo apklausiami specialistai, atkreiptas dėmesys į problemas, su kuriomis jie susiduria įgyvendindami pinigų plovimo prevencijos priemones, taip pat panaudoti mokslinės literatūros, teismų praktikos bei teisės aktų analizės, lyginamasis bei istorinis metodai.

² Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB, 2005 m. spalio 26 d., dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui

1. PINIGŲ PLOVIMO SAMPRATA

1.1. Pinigų plovimas: kilmė ir sąvokos apibrėžimas

Nors terminas „pinigų plovimas“ tarptautiniame kontekste pirmą kartą buvo pavartotas 1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijoje „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“³, o bandymų kovoti su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu būta ir anksčiau, neabejotina, kad šiuo terminu įvardijamos veikos šaknys siekia daug senesnius laikus nei ji buvo paminėta tarptautiniuose dokumentuose.

Pateikiamos kelios teorijos. Pirmoji teigia, kad į pinigų plovimą panaši veika tam tikra forma reiškesi Kinijoje, 2000 metų prieš Kristų. Dėl despotiškų valdovų vykdomų konfiskacijų Kinijos prekybininkai įvairiais būdais slėpė savo pajamas. Jau tada šiam tikslui buvo naudojami metodai, panašūs į šiandieninius pinigų plovimo metodus – turtas, kurį valdovai galėjo konfiskuoti, būdavo išgabenamasis svetur, investuojamas į verslą atokiose Kinijos provincijose ar už jos ribų. Tuo metu pinigų vertė tiesiogiai priklausė nuo to, iš ko jie pagaminti ir kokia jų, kaip daiktų vertė, t. y. pinigai ir jų vertė nebuvo atskirti. Tai padėjo pajamas slepiantiems prekeiviams išgabenti pinigus į atokesnes Kinijos provincijas ar užsienį pakeitus jų formą: išlydytos auksinės monetos būdavo išgabenamamos kitu pavidalu. Auksas išlieka vienu pagrindinių nevaliutinių pinigų laikymo priemonių, į kurias konvertuojami „nešvarūs pinigai“ ir šiais laikais.⁴

Tuo tarpu T. A. Dikanova pinigų plovimo ištakas sieja su viduramžių bažnytinės valdžios draudimais pelnytis iš paskolų. Palūkanų ėmimas buvo laikomas nusikaltimu ir mirtina nuodėme, todėl įvairūs prekeiviai bei lupikautojai buvo priversti imtis metodų, kurių dėka iš draudžiamos veiklos gauti pinigai atrodytų kaip įgyti teisėtai: palūkanos, gražinamos su visa paskola buvo imamos kaip specialus mokestis už tariamai kilusią riziką ar už tariamą paskolos gražinimą pavėluotai, palūkanos už paskolą būdavo deklaruojamos kaip pelnas, gautas iš fiktyvios įmonės veiklos ir t.t.⁵

Autorės nuomone, šio reiškinių kilmę galima būtų sieti su pačia valstybės atsiradimo istorija ir valstybės intereso dominavimu. Kiniją visada valdė imperatoriai. Imperatorius buvo valstybės galva, „dangaus sūnus“⁶. Asmens interesas visuomenėje nieko nereiškė, todėl prekybininkai buvo priversti ieškoti alternatyvių būdų, kaip apsaugoti savo pajamas. Atskiro individo interesų nebuvo paisoma ir

³ Jungtinių Tautų konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 38-1004

⁴ A brief history of money laundering. <http://www.countermonylaundering.com/public/?q=node/6> [žiūrėta 2009 06 14]

⁵ Диканова Т.А., Осипов В.Е. Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием "грязных" денег. - Москва : Юнити-Дана, 2000. – 160 p. – ISBN 5-238-00170-3

⁶ Leonas P. Teisės filosofijos istorija. – Vilnius: Mintis, 1995. – 432 p. - ISBN 5-417-00700-5

viduramžiais. Asmens turtinis interesas buvo laikomas nuodėme, už kurią buvo taikomos bausmės, taip paneigiant asmens prigimtine teisę į nuosavybę.

Visai neseniai Šveicarijos bankų asociacijos vadovas, atsakydamas į Šveicarijos bankams pateiktus kaltinimus dėl užsienio valstybių piliečių laikomų piniginių lėšų, kai taip siekiama nuslėpti pajamas nuo savo valstybės institucijų ir išvengti mokesčių mokėjimo, teigė: „Įsisenėjęs mokesčių vengimas atskleidžia valstybės ir jos piliečių interesų konfliktą“⁷. Šiame kontekste galima išvesti paralelę tarp nagrinėjamų istorinių laikmečių ir dabarties aktualijų, ieškant atsakymų į socialines mokesčių vengimo ir pinigų plovimo priežastis, darant prielaidą, kad vienas iš galimų šio reiškimo paplitimo priežasčių yra būtent efektyvios komunikacijos tarp valstybės ir jos piliečių nebuvimo problema.

Autorė nepritaria pinigų plovimo kildinimui iš senovės Kinijoje prekybininkų vykdyto pajamų slėpimo. Šiuo istoriniu laikotarpiu prekybininkų vykdyta veikla labiau atitinka ir gali būti kitų, taip pat paplitusių, nusikalstamų veikų ištakomis – tai gali būti Baudžiamajame kodekse numatytos su mokesčių slėpimu susijusios nusikaltimų sudėty. Iš kitos pusės, negalima visiškai paneigti mokesčių slėpimo ir pinigų plovimo koreliacijos, kadangi pinigų plovimo objektyvioji pusė dažnai atitinka mokesčių slėpimo veikas, be to, mokesčių slėpimas gali būti vykdomas kartu su pinigų plovimu ar pasireikšti tam tikruose jo etapuose, manipuliacijos valstybės mokesčių sistema gali būti naudojamos kaip vienas pinigų plovimo būdų. Pripažintina, kad to meto Kinijos prekybininkams buvo svarbiau nuslėpti pajamas nuo konfiskavimo negu gautas pajamas įteisinti – tai pagrindžia ir pats veikos mechanizmas: fizinis pajamų išvežimas iš valdovų jurisdikcijos buvo vykdomas su tikslu jas nuslėpti vengiant konfiskacijos, o ne ketinant jas legalizuoti, todėl labiau tikėtina T. A. Dikanovos pateikiama versija, kad pinigų plovimas susiformavo viduramžiais dėl bažnyčios draudimo imti palūkanas. Būtent tuo metu vykdytos veikos turėjo tokį patį tikslą kaip ir veika, kuri šiandien vadinama pinigų plovimu – įteisinti iš valdžios draudžiamos veiklos gautas pajamas.

Pačio termino „pinigų plovimas“ (*money laundering*) kilmė siejama su XX a. pradžioje JAV mafijai priklausiusiomis skalbyklomis, kur gangsterių nusikalstamu būdu gauti gryniesi pinigai buvo legalizuojami prisidengiant skalbyklų verslu. Negalima teigti, kad gangsteriai nusikalstamu būdu įgytas pajamas įteisindavo tik per skalbyklų paslaugas teikiančias įmones – tam tikslui buvo naudojamosi bet kokių verslu, iš kurio būtų gaunamos didelės pajamos grynaisiais.⁸ Dažniausiai būdavo prisidengiama paslaugas teikiančiomis įmonėmis, kadangi jos sunkiau finansiškai kontroliuojamos nei prekybinės ar gamybinės.⁹ Manytina, kad pats nusikaltimo tikslas „juodus“

⁷ Swiss Banks and the End of Privacy by L. Gordon Crovitz. http://online.wsj.com/article/SB123776401389908783.html#mod=WSJ_topics_obama [žiūrėta 2009 11 24]

⁸ Диканова Т.А., Осипов В.Е. Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием "грязных" денег. - Москва: Юнити-Дана, 2000. – 161 p. – ISBN 5-238-00170-3

⁹ Vaškelaitis V. Piniginiai atsiskaitymai : teorija ir praktika : mokėjimo priemonės ir technologijos, atsiskaitymų rizika ir jos valdymas. - Vilnius: Eugrimas, 2001. – 363 p. – ISBN 9986-752-88-4

(nelegalius) pinigus paversti „baltais“ (legaliais) ir plačiai tam tikslui naudojamas skalbyklų verslas, kuris tarsi simbolizavo neteisėtai įgytų pinigų legalizavimo esmę, puikiai pasitarnavo šio termino susiformavimui, pripažinimui ir plačiam vartojimui.

Teisinėje mokslinėje literatūroje sąvoką „pinigų plovimas“ mokslininkai supranta gana panašiai ir platesnio pobūdžio diskusijų dėl šio termino nekyla. „Namų advokatas“ pinigų plovimo apibrėžimą pateikia kaip operacijų nusikalstamu būdu įgytais pinigais atlikimą arba nusikalstamu būdu įgytų pinigų naudojimą komercinei, ūkinei veiklai, jei taip naudojant siekiama nuslėpti nusikalstamu būdu įgytų pinigų kilmę ir juos įteisinti.¹⁰

Vokiečių mokslininkas Ch. Ch. Kerner pinigų plovimą apibrėžia kaip visas operacijas, vykdomas turint tikslą: pirmoje stadijoje - nuslėpti nusikalstamų pajamų buvimą, atsiradimą arba tikslinės paskirties materialių vertybių, atsiradusių iš nusikalstamos veikos, buvimą tam, kad antroje stadijoje būtų galima iš jų išgauti reguliarias pajamas.¹¹

M. E. Beare pinigų plovimą apibrėžia kaip neteisėtai gautų grynųjų pajamų konvertavimą į kitus aktyvus, tikrojo pajamų kilmės šaltinio, iš kurio neteisėtu būdu gauti pinigai nuslėpimą ir teisėtumo jiems suteikimą.¹²

Rusų profesorius B. V. Bolženkin piniginių lėšų ar kitos nuosavybės, gautos iš nusikalstamos veikos, legalizaciją (pinigų plovimą) apibūdina kaip įvairius veiksmus (finansines operacijas, kitus sandorius), vykdomus turint tikslą nuslėpti neteisėtų pajamų buvimą arba tokiu būdu įgyto turto kilmę tam, kad iš jo būtų gautos teisėtos pajamos.¹³

J. V. Korotkov savo disertacijoje teigia, kad pinigų plovimas – tai tyčinis nusikalstamu būdu įgytų pinigų kilmės slėpimo procesas, iškreipiant informaciją apie tikrąjį pajamų kilmės šaltinį, jų radimosi vietą, nuosavybės ar kitas teises; sandorių, iš neteisėtais būdais įgytų lėšų, sudarymas, turint tikslą jas įvairiomis formomis legalizuoti ir įvesti į legalią ekonominę apyvartą.¹⁴

Taigi, visi šie mokslininkų pateikti apibrėžimai leidžia išskirti esminius pinigų plovimo sampratos elementus. Visų pirma, pinigų plovimas yra suprantamas kaip operacijų, veiksmų, atliekamų su neteisėtai įgytais pinigais, visuma. Antras ir svarbiausias šios sąvokos elementas – tikslas – šių operacijų pagalba siekiama nuslėpti pajamų neteisėtą kilmės šaltinį ir suteikti pajamoms teisėtumą. Būtent tikslas atriboja pinigų plovimą nuo objektyviai į jį panašių nusikalstamų veikų.

¹⁰ Abramavičius A. ir kt. Namų advokatas. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002. – 645 p. – ISBN 9986-452-92-9

¹¹ Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег : уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва: Юрлитинформ, 2001. – 11 p. – ISBN 5-93295-030-7

¹² Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег : уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва: Юрлитинформ, 2001. – 12 p. – ISBN 5-93295-030-7

¹³ Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег : уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва: Юрлитинформ, 2001. – 12 p. – ISBN 5-93295-030-7

¹⁴ Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег : уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва: Юрлитинформ, 2001. – 12-13 p. – ISBN 5-93295-030-7

1.2. Pinigų plovimo reglamentavimas tarptautiniame kontekste

Dar visai neseniai nusikalstamu būdu įgytų pajamų legalizavimas nebuvo baudžiamas. Baudžiama buvo tik už nusikaltimus, iš kurių būdavo įgyti pinigai. Tokia padėtis radikalčiai pasikeitė 1986 m., kai JAV ir kitose Europos šalyse įsivyravo tendencija kriminalizuoti ne tik patį nusikaltimą, iš kurio buvo gautos pajamos, bet ir taikyti nusikalstamu būdu įgytų pajamų konfiskaciją kaip bausmę už neteisėtų pajamų legalizavimą.¹⁵

Devintajame dešimtmetyje, dėl didžiulės neigiamos įtakos finansiniam sektoriui, pinigų plovimas kėlė didelį tarptautinės bendruomenės narių susirūpinimą. To pasekoje buvo nutarta stiprinti baudžiamosios teisės galias. Taip pat buvo suvoktas finansų įstaigų vaidmuo kovoje su pinigų plovimu.¹⁶ Pinigų plovimo terminas buvo naudojamas nelegaliai gautų („juodų“) pinigų legalizavimo (konvertavimo į „baltus pinigus“) apibūdinimui. Dauguma šio reiškinių kriminologinių apibrėžimų remiasi JAV Organizuoto nusikalstamumo prezidentinės komisijos aprašymu, kuris buvo suformuluotas 1984 m. Jame pinigų plovimas suprantamas kaip procesas, kurio pagalba nuslepama neteisėtai gautų ar naudojamų pinigų kilmė, kad jie atrodytų, kaip įgyti iš teisėtos veiklos.¹⁷

Iki devintojo dešimtmečio jau būta įvairių bandymų vienyti jėgas tarp šalių kovai su tarptautiniu nusikalstamumu, tačiau pirmoji tarptautinė organizacija, kuri bandė suvienyti bendradarbiaujančių šalių jėgas kovai su pinigų plovimu, buvo Europos Taryba. 1980 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas, suvokdamas tarptautinį šios nusikalstamos veikos pobūdį, iš nusikaltimų įgytų lėšų panaudojimą tolesnių nusikaltimų finansavimui bei pripažindamas būtinybę šalims koordinuoti ir stiprinti savo veiksmus kovojant su pinigų plovimu, priėmė rekomendacijas pavadintas „Priemonės prieš nusikalstamu būdu įgytų lėšų perleidimą ar laikymą“.¹⁸ Šios rekomendacijos buvo pirmasis tarptautinio pobūdžio dokumentas, kuris pajamas iš nusikalstamos veikos įvardino kaip nusikalstamas. Rekomendacijos buvo modernios tuo požiūriu, kad su pinigų plovimu buvo bandyta kovoti ne baudžiamosios teisės instrumentais, o stiprinant bankų vaidmenį kovoje su pinigų plovimu. To meto rekomendacijose atsispindėjo, nors ir labai fragmentiškai, priemonė „Pažink savo klientą“, kuri šiuo metu yra viena pagrindinių ir esminių efektyvios pinigų plovimo prevencijos priemonių.¹⁹ Kaip pažymi W. Gilmore, dokumentas buvo novatoriškas dėl jame išdėstyto prevencijos siekio bei bankų sistemos panaudojimo joje. Anot jo, rekomendacijos numatė priemones, kurios ne tik buvo skirtos

¹⁵ Диканова Т.А., Осипов В.Е. Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием "грязных" денег. - Москва : Юнити-Дана, 2000. – 160 p. – ISBN 5-238-00170-3

¹⁶ Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва: Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 26 p. – ISBN 5-88635-030-6

¹⁷ Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва: Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 27 p. – ISBN 5-88635-030-6

¹⁸ Wright R. A., Miller J. M. Encyclopedia of Criminology. – New York, London: Routledge, 2005. – 1004 p. – ISBN 1-57958-466-7

¹⁹ Gilmore W. C. Dirty Money: The Evolution of Money Laundering Countermeasures. – Council of Europe Publishing, 1999. – 341 p. – ISBN 92-871-3854-0

nusikaltėlių identifikacijai, bet ir turėjo užkirsti kelią nuslėpti nusikalstamu būdu įgytas lėšas. W. Gilmore teigimu, rekomendacijose numatytų priemonių, sekančių iš principo „Pažink savo klientą“ prigimtis buvo ne prevencinio pobūdžio, o įrankis nusikaltėlių aptikimui, todėl buvo ne užkirstas kelias tolesniam nusikaltimų vykdymui, o tobulėjo nusikaltėlių naudojamos priemonės ir metodai.²⁰

Pirmasis dokumentas, kuriame buvo pateiktas pinigų plovimo apibrėžimas - 1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“²¹. Konvencijos 3 straipsnyje pateikiamas apibrėžimas, pagal kurį pinigų plovimas suprantamas kaip:²²

a) „konvertavimas arba nuosavybės pervedimas, jeigu žinoma, kad ši nuosavybė įgyta padarius bet koki nusikaltimą arba nusikaltimus, <...> arba dalyvaujant tokio nusikaltimo ar nusikaltimų daryme, siekiant nuslėpti arba slėpti neteisėtą nuosavybės įsigijimo šaltinį arba turint tikslą padėti bet kuriam asmeniui, dalyvavusiam nusikaltime ar nusikaltimuose daryme, išvengti atsakomybės už savo veiksmus; tikro šaltinio buvimo vietos, tvarkymo būdo, persiuntimo, tikrų teisių į nuosavybę arba jos priklausomybę nuslėpimas arba slėpimas, jeigu žinoma, kad tokia nuosavybė įgyta padarius nusikaltimą ar nusikaltimus, <...> arba dalyvaujant minėtame nusikaltime arba nusikaltimuose“;

b) „atsižvelgiant į savos Konstitucijos nuostatus ir pagrindinius savo teisinės sistemos principus:

i) nuosavybės, jeigu jos įsigijimo metu buvo žinoma, kad ši nuosavybė buvo gauta padarius nusikaltimą arba nusikaltimus, <...> arba dalyvaujant tokiaame nusikaltime arba nusikaltimuose, įsigijimas, valdymas arba naudojimas;

ii) įrengimų, priemonių ar medžiagų, <...> turėjimas, žinant, kad jos naudojamos arba skirtos naudoti kurių nors narkotinių priemonių arba psichotropinių medžiagų neteisėtam kultivavimui, gamybai arba gaminimui;

iii) viešas kitų kurstymas ar skatinimas bet kuriomis priemonėmis padaryti bet kuri iš nusikaltimų, numatytų šiame straipsnyje, arba neteisėtai naudoti narkotines priemones arba psichotropines medžiagas;

iv) dalyvavimas, prisidėjimas arba nusikalstamos sutarties sudarymas turint tikslą padaryti bet kuri nusikaltimą ar nusikaltimus, numatytus šiame straipsnyje, bandymas padaryti tokį nusikaltimą arba nusikaltimus, taip pat padėjimas, kurstymas, sąveika arba patarimas juos darant.“

²⁰ Gilmore W. C. Dirty Money: The Evolution of Money Laundering Countermeasures. – Council of Europe Publishing, 1999. – 341 p. – ISBN 92-871-3854-0

²¹ Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ // Valstybės žinios 1988, Nr. 38-1004

²² Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва : Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 27-28 p. – ISBN 5-88635-030-6

Ši konvencija pinigų plovimą pripažino nusikaltimu, kurio metu buvo siekiama legalizuoti pinigus, gautus iš neteisėtos prekybos narkotikais. Tuo pat metu pasaulyje daugėjo nusikalstamų organizacijų, kurios gaudavo lėšas ir iš kitokių nusikaltimų.²³

Šį trūkumą bandė ištaisyti 1990 m. Europos Tarybos Konvencija Nr. 141 „Dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo“.²⁴ Europos Tarybos konvencijos Nr. 141 6 straipsnio prasme pinigų plovimas – tai:

„a) turto konversija arba perdavimas, žinant, kad toks turtas - nusikalstamos pajamos, siekiant nuslėpti arba užmaskuoti neteisėtą turto kilmę arba padėti tyčinio nusikaltimo padaryme dalyvaujančiam asmeniui išvengti teisinių savo veikos pasekmių;

b) turto tikrosios prigimties, šaltinio, buvimo vietos, dispozicijos, judėjimo, teisių arba nuosavybės į jį slėpimas arba nutylėjimas, žinant, kad toks turtas yra pajamos;

ir, laikantis teisinės sistemos konstitucinių principų bei pagrindinių koncepcijų;

c) turto įsigijimas, turėjimas ar naudojimas, jo gavimo metu žinant, kad tas turtas yra pajamos;

d) dalyvavimas, bendrininkavimas, slėpimas, pasikėsinimas padaryti, padėjimas, kurstymas, palengvinimas ar patarimas padaryti bet kurį iš nusikaltimų, nustatytų pagal šį straipsnį.“

Šis Europos Tarybos konvencijos pasiūlytas pinigų plovimo apibrėžimas praplėtė pinigų plovimo sąvoką, pripažindamas pinigų plovimo objektu neteisėtas pajamas, gautas ne tik iš prekybos narkotikais, bet ir įgytas kitu nusikalstamu būdu. Nors patys veiksmai, laikomi pinigų plovimu, mažai kuo skyrėsi nuo tų, kurie išvardinti JTO konvencijoje.²⁵ Kaip pastebi W. Gilmore, konvencija nepateikia konkrečių kovos su pinigų plovimu priemonių, o daugiau dėmesio skiria plataus viešojo sektoriaus bendradarbiavimui, baudžiamosios atsakomybės ir sankcijų mechanizmų klausimams.²⁶

V. A. Nikulina pastebi neatitikimų tarp konvencijų pateiktų ir mokslininkų siūlomų pinigų plovimo apibrėžimo formuluočių. Anot jos, ta pati sąvoka konvencijose suprantama kaip pavienis veiksmas, o mokslininkų pateikti apibrėžimai pinigų plovimą apibūdina kaip daugiaetapį procesą.²⁷

Plačiai yra priimta pinigų plovimą traktuoti kaip procesą, kuriam būdinga kelių etapų vidinė struktūra, o ne vienkartinį veiksmą. Kaip žinia, konvencijų tikslas buvo nepageidaujamos veikos kriminalizavimas, todėl jose pateikti apibrėžimai yra baudžiamosios teisės kategorijos. Atsižvelgiant į tai, kad jomis siekta išsamiai apibrėžti veikas, kurios galėtų būti susijusios su pinigų plovimu ir už jas nubausti bei į tai, kad šis nusikaltimas visose šalyse būtų suprantamas vienodai, konvencijos pateiktas

²³ Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва : Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 29 p. – ISBN 5-88635-030-6

²⁴ Europos Tarybos Konvencija „Dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 12-263

²⁵ Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег : уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва : Юрлитинформ, 2001. – 8 p. – ISBN 5-93295-030-7

²⁶ William C. Gilmore Dirty Money: The Evolution of Money Laundering Countermeasures. – Council of Europe Publishing, 1999. – 341 p. – ISBN 92-871-3854-0

²⁷ Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег: уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва: Юрлитинформ, 2001. – 13 p. – ISBN 5-93295-030-7

sąvokas reikėtų vertinti atskirai nuo mokslinių apibrėžimų. Pinigų plovimo apibrėžimas pateiktas kaip procesas, sukeltų problemų ir teisėsaugos institucijoms, kadangi jos turėtų ne tik kvalifikuoti veikas, rinkti įrodymus, bet ir nustatyti visas pinigų plovimo proceso stadijas. Šiuo atveju kiltų problema, nes nėra vienos visuotinai priimtos pinigų plovimo proceso skirstymo į stadijas teorijos, be to, jei nusikalstama veika pasireiškė tokia forma, kad kompetentingos institucijos negalėtų nustatyti visų reikalingų pinigų plovimo stadijų, nusikaltėliai būtų baudžiami už kitus, galimai lengvesnius nusikaltimus, sulauktų menkesnių bausmių arba apskritai išsisuktų nuo baudžiamosios atsakomybės.

2000 m. priimta Jungtinių Tautų Palermo konvencija²⁸ sustiprino valstybių jėgas kovoje prieš organizuotą nusikalstamumą. Šalys, ratifikavusios šią Konvenciją, įsipareigojo parengti ir įgyvendinti vidaus teisės aktus skirtus:

- a) „Kriminalizuoti pinigų plovimą ir visus glaudžiai su juo susijusius nusikaltimus, padarytus šalies viduje, ar už jos sienų;
- b) Nustatyti tokį reguliavimo režimą, kuris padėtų užkirsti kelią pinigų plovimui ir išaiškinti visas pinigų plovimo formas, įskaitant kliento tapatybės nustatymą, apskaitą bei informavimą apie įtartinus sandorius;
- c) Įgalinti bendradarbiauti ir keistis informacija administravimo, kontrolės, teisėsaugos ir kitas institucijas, vietiniu ir tarptautiniu mastu, ir įsteigti Finansinės žvalgybos vienetą, kuris rinktų, analizuotų ir skleistų informaciją.
- d) Skatinti tarptautinį bendradarbiavimą.“

Konvenciją pasirašė 147 valstybės, 2004 m. gegužės 21 d. ją patvirtino ir Europos Sąjunga.

Konvencija svarbi tuo, kad nuostatos kovai su pinigų plovimu atitinka anksčiau Finansinių veiksmų darbo grupės kovai su pinigų plovimu (FATF) priimtas 40 rekomendacijų.²⁹

Pastebėtina, kad paminėti tarptautiniai dokumentai, nors ir skirti kovai su pinigų plovimu, vis dėlto buvo labiau orientuoti į bendradarbiavimo tarp šalių stiprinimą, todėl dėmesys pinigų plovimo prevencijai ir jos priemonėms buvo menkas. Net Palermo konvencija, kuri, kaip deklaruojama, pripažįsta FATF 40 rekomendacijų numatytas pinigų plovimo prevencijos priemones, apie jas užsimena vos viename straipsnyje. Daugiausia dėmesio skiriama veikų kriminalizavimui, procesiniams bei tarptautinio bendradarbiavimo klausimams.

Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos 2005 spalio 26 d. priimta direktyva 2005/60/EB, pinigų plovimas – tai:

„a) turto konversija arba perdavimas, žinant, kad šis turtas yra gautas iš nusikalstamos veiklos arba dalyvaujant tokioje veikloje, siekiant nuslėpti arba užmaskuoti neteisėtą turto kilmę arba siekiant

²⁸ Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios, 2002, Nr. 51

²⁹ The worldbank International Standart setters. <http://www1.worldbank.org/finance/assets/images/03-chap03-f.qxd.pdf> [žiūrėta 2009 11 10]

padėti kokiam nors asmeniui, kuris dalyvauja nusikalstamoje veikloje, išvengti teisinių šios veikos pasekmių;

b) turto tikrojo pobūdžio, šaltinio, vietos, disponavimo, judėjimo, teisių ar nuosavybės teisių į turtą slėpimas arba užmaskavimas, žinant, kad šis turtas yra gautas iš nusikalstamos veiklos arba dalyvaujant tokioje veikloje;

c) turto įsigijimas, turėjimas arba naudojimas, jo gavimo metu žinant, kad šis turtas gautas iš nusikalstamos veiklos arba dalyvaujant tokioje veikloje;

d) dalyvavimas, padėjimas, pasikėsinimas įvykdyti ir pagalba, raginimas, parama ir patarimai vykdant bet kurią iš pirmesniuose punktuose minimų veiksmų.³⁰

Europos Parlamento ir Tarybos 2005 spalio 26 d. direktyvos 2005/60/EB (toliau – direktyva) nuostatos praktiškai yra įgyvendintos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Direktyvoje numatyti reikalavimai yra realizuoti Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme³¹. Minėtoje direktyvoje gana detalai aptariamos pinigų plovimo prevencijos priemonės, veikla yra pripažįstama pinigų plovimu net tada, kai neteisėti veiksmai, kurių pagrindu įgytas turtas, buvo vykdomi kitos valstybės narės arba trečiosios valstybės teritorijoje.³² Be to, direktyvoje nurodoma, kad valstybių narių taikomos priemonės turi atitikti FATF 40 rekomendacijų.

Tarptautinės bendruomenės pastangas kovojant su šiuo nusikaltimu rodo ne tik tarptautinių ar regioninių valstybinių organizacijų priimtų dokumentų gausa, bet ir tarpvyriausybinių specializuotų institucijų, darbo grupių aktyvūs veiksmai šioje srityje.

Pagrindinė kovos su pinigų plovimu organizacija – FATF (*The Financial Action Task Force* arba Finansinių veiksmų darbo grupė kovai su pinigų plovimu – toliau – FATF) organizacija. Tai tarpvyriausybinių institucijų, kurios tikslas - politikos, nukreiptos kovai su pinigų plovimu, skatinimas ir plėtojimas tarp valstybių. Organizacija įkurta 1989 m. G7 šalių. 2001 m. šios darbo grupės veikla buvo išplėsta – ji tapo institucija, kovojanti ir su terorizmo finansavimu. FATF yra politikos formavimo institucija, kuri vienija teisės, finansų ir teisėsaugos ekspertų pastangas efektyviai kovoti su pinigų plovimu, reformuoti nacionalinius valstybių teisės aktus, pagerinti kovos su pinigų plovimu priemones.

Didžiausias FATF nuopelnas yra 1990 metais parengtos 40 Rekomendacijų (toliau – Rekomendacijos), kurios skirtos kovai su pinigų plovimu (šiuo metu aktuali Rekomendacijų redakcija priimta 2003 m.). Nors tai nėra teisinė priemonė, tačiau - tai tarptautinės bendruomenės ir tarptautinių organizacijų plačiai pripažintas standartas kovoje su pinigų plovimu. 2000 m. priimtoje Europos

³⁰ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB, 2005 m. spalio 26 d., dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui

³¹ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

³² Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB, 2005 m. spalio 26 d., dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui

Tarybos Palermo konvencijoje numatytos nuostatos atitinka FATF parengtas 40 Rekomendacijų, tad šalims, ratifikavusioms minėtą konvenciją, Rekomendacijų taikymas tampa privalomas. Rekomendacijos suskirstytos į 3 skyrius, kurie numato reikalavimus valstybės teisinei sistemai, reikalavimus finansų ir nefinansų institucijoms bei atitinkamų profesijų atstovų taikomoms priemonėms, institucinėms ir kitoms priemonėms kovojant su pinigų plovimu. FATF glaudžiai bendradarbiauja su regioninėmis specializuotomis kovos su pinigų plovimu darbo grupėmis, kurios savo veikloje plačiai taiko FATF parengtas Rekomendacijas.

FATF ne tik rengia metodinius nurodymus susijusius su pinigų plovimu, rekomendacijas, tačiau kartu stebi valstybių narių pažangą, atlieka nuolatinį valstybių prevencijos priemonių vertinimą, informuoja finansų įstaigas apie valstybes, su kuriomis bendradarbiavimas gali kelti padidintą pinigų plovimo pavojų.^{33 34}

Be šių institucijų, kurių pagrindinė paskirtis – kovos su pinigų plovimu organizavimas, svarbią funkciją atlieka ir kitos specializuotos organizacijos, kurios be pinigų plovimo prevencijos priemonių organizavimo atlieka ir kitas funkcijas. Tarp šių institucijų svarbu paminėti Bazelio bankų priežiūros komitetą (*Basel Committee on Banking Supervision*), kurį sudarė G10 šalių centrinių bankų valdytojai 1974 m. Komitetas nėra oficiali tarptautinės priežiūros institucija ir jos priimti aktai neturi jokios privalomos galios, tačiau yra plačiai pripažįstami ir taikomi. Komiteto veikla orientuota į plataus taikymo priežiūros standartus, gaires, gerosios praktikos nuostatas įvairiais bankų priežiūros klausimais. Šie standartai ir gairės buvo priimti tikintis, kad atitinkamos institucijos šalyse imsis būtinų priemonių joms įgyvendinti per konkrečias teisinio reguliavimo ar kitas priemones. Pinigų plovimo prevencijos srityje, ne mažiau nei FATF darbo grupės Rekomendacijos, yra svarbūs Bazelio bankų priežiūros komiteto standartai ir gairės skirtos bankams: Pareiškimas dėl principų, susijusių su pinigų plovimu (1988 m.), Pagrindiniai bankininkystės principai (1997 m.), Kruopštaus klientų patikrinimo gairės (2001 m.).^{35 36}

Aktyvią veiklą pinigų plovimo srityje vykdo ir Tarptautinė draudimo priežiūros institucijų asociacija, Tarptautinė vertybinių popierių komisijų organizacija, Egmont finansinės žvalgybos vienetų grupė, Wolfsberg bankų grupė, Tarptautinis valiutos fondas ir daug kitų organizacijų.³⁷

Pastebėtina, kad pinigų plovimo prevencijos priemonės ir jų taikymą detaliau reglamentuoja tarptautinių specializuotų organizacijų priimti dokumentai. Per gana trumpą laiką šiuose

³³ About the FATF. http://www.fatf-gafi.org/pages/0,3417,en_32250379_32236836_1_1_1_1_1,00.html [žiūrėta 2009 10 10]

³⁴ The worldbank International Standart setters. <http://www1.worldbank.org/finance/assets/images/03-chap03-f.qxd.pdf> [žiūrėta 2009 11 10]

³⁵ About the Basel Committee. <http://www.bis.org/bcbs/index.htm> [žiūrėta 2009 10 10]

³⁶ The worldbank International Standart setters. <http://www1.worldbank.org/finance/assets/images/03-chap03-f.qxd.pdf> [žiūrėta 2009 11 10]

³⁷ The worldbank International Standart setters. <http://www1.worldbank.org/finance/assets/images/03-chap03-f.qxd.pdf> [žiūrėta 2009 11 10]

dokumentuose numatyti reikalavimai labai išsiplėtė. Nors jie nėra privalomi, tačiau, turint omenyje tai, kad specializuotas tarpvyriausybines organizacijas įsteigė įtakingiausios pasaulio valstybės, kurios taiko šiuos standartus ir pagal juos vertina kitas valstybes partneres, jie įpareigoja kitas valstybes taip pat laikytis nustatytų standartų.

Minėtuose dokumentuose nemažai dėmesio skiriama bankų veikloje taikomoms pinigų plovimo prevencijos priemonėms. Teigiama, kad bankinė sistema yra viena labiausiai pinigų plovimo pažeidžiamų finansines paslaugas teikiančių bendrovių grupė.³⁸ Bankai yra itin jautrūs rizikos veiksniams, dėl kurių galėtų sumažėti visuomenės pasitikėjimas jų teikiamomis paslaugomis, taip pat kilti operacinė (tiesioginių ir netiesioginių nuostolių rizika dėl neadekvačių ir nesėkmingų vidinių procesų, išorinių asmenų veiksmų ar sistemų įtakos) ar teisinė rizika (ieškiniai ir nepalankūs teismų sprendimai gali neigiamai paveikti banko veiklą),³⁹ todėl bankai, norėdami deklaruoti savo veiklos skaidrumą ir atsisakymą nuo bet kokio galimo ryšio su nusikalstamumu, aktyviai taiko aukštus pinigų plovimo prevencijos standartus.

³⁸ Basel Committee on Banking Supervision Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering (December 1988). www.bis.org/publ/bcbssc137.pdf [žiūrėta 2009 06 12]

³⁹ Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

1.3. Pinigų plovimo stadijos

Pinigų plovimu besiverčiančių asmenų pagrindinis siekis – nelegalių pajamų įvedimas į teisėtą pinigų apyvartą. Šiam tikslui yra pasitelkiami įvairūs būdai bei priemonės. Taikomi metodai pasižymi didele įvairove ir dažniausiai priklauso nuo paties nusikaltėlio išradingumo. Pinigų plovimo procesą galima išskirti į tam tikrus būdingus etapus.

E. A. Ivanov pateikia trifazį modelį, dviejų stadijų modelį ir keturių sektorių modelį.

Trifazis modelis – vienas iš labiausiai paplitusių, FATF naudojamas, vadinamas klasikinis modelis. Šiame modelyje pinigų plovimo procesas susideda iš trijų fazių. Teigiama, kad šis modelis šiandien jau turi bene „romantinį“ atspalvį, tačiau praktinės reikšmės vis dar nepraranda.⁴⁰

Pirmoje fazėje (*Placement arba investavimo fazė*) vyksta „nešvarių“ grynųjų pinigų įvedimas į legalią ekonominę apyvartą.

Prieš „nešvarių“ pinigų įvedimą į legalią apyvartą dažnai eina pirmalaikis pinigų „plovimas“, kurio tikslas – turimo turto konvertavimas į kitas formas (valiutos keitimas į kitą valiutą, vertybinius popierius, vertingą turtą, kaip pavyzdžiui, auksas ar brangakmeniai). Pirmoji pinigų plovimo fazė bankinėje sistemoje pasireiškia bandymu apeiti kliento identifikavimo sistemą. Daugumoje Europos šalių būtent ši fazė yra vertinama kaip pati kritiškiausia ir svarbiausia, todėl šioje fazėje yra aktyviausiai taikomos šiuolaikinės pinigų plovimo prevencijos priemonės.⁴¹

T. A. Dikanova ir V. E. Otpovas, pinigų plovimą nagrinėja kaip nusikaltimą, susijusį su muitų nusikaltimais. Jie teigia, kad pirmoje fazėje vyksta pinigų kontrabanda - nusikaltėliai siekia nuslėpti pinigų šaltinį, todėl išgabena pinigus iš jų kilmės šalies. Dažniausiai kapitalas išgabenamasis į „mokesčių rojus“ šalis. Valiutos kontrabandai naudojamos narkotikų kontrabandos schemas: tie patys judėjimo maršrutai, dažnai tuo užsiima tos pačios nusikalstamos grupuotės, naudojami tie patys kurjeriai, slėptuvės, valiuta pervežama kartu su narkotikais. Pinigai pervedimi į užsienį anksčiau minėtais nelegaliais būdais arba pasinaudojant bankine sistema.⁴²

Pirmai fazei būdingų veiksmų formos:

- sukčiavimas ir naudojimas „statytinių“ asmenų paslaugomis;
- asmenų, atsakingų už klientų identifikavimą, papirkimas arba įbauginimas;

⁴⁰ Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва: Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 30 p. – ISBN 5-88635-030-6

⁴¹ Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва: Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 30-33 p. – ISBN 5-88635-030-6

⁴² Диканова Т.А., Осипов В.Е. Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием "грязных" денег. - Москва: Юнити-Дана, 2000. – 166-167 psl. – ISBN 5-238-00170-3

- *smurfing*‘as – organizuotas lengvai realizuojamų turtinių vertybių pirkimas. Dažniausiai tai būna finansinių instrumentų pirkimas. Kiekvienas pirkimas vyksta mažesne suma negu ta, nuo kurios atsiranda pareiga identifikuotis sistemoje.

- struktūrizavimas – mokėjimų išskaidymas vykdant pervedimus mažomis sumomis.
- valiutos keitimo sandoriai – vienos valiutos keitimas į kitą valiutą ar kitos vertės banknotus nenaudojant banko sąskaitų;

- pasinaudojimas juridiniu asmeniu, kuris savo veikloje gauna dideles pajamas grynaisiais. Tokios įmonės pajamos iš teisėtos veiklos yra sumaišomos su neteisėtais pinigais;

- nuosavų fiktyvių įmonių sukūrimas, kurių pagalba „nešvarūs“ pinigai deklaruojami kaip gautos pajamos iš komercinės veiklos.⁴³

Antroje fazėje (*Layering arba slėpimas*) atlikus nemažai finansinių operacijų paslepiama pinigų kriminalinė kilmė.⁴⁴

Šios fazės paskirtis – nusikalstamų pajamų atskyrimas nuo jų kilmės šaltinio vykdant visą kompleksą finansinių operacijų. Šių operacijų pagalba yra „naikinami pėdsakai“.

Antros fazės operacijoms būdingas tarptautinis elementas. „Plovimas“ šalies viduje gali vykti kaip pirminė pakopa, po kurios vyksta tarptautinis pinigų plovimas. Atliekant antros fazės operacijas didelį vaidmenį vaidina ofšorinės zonos ir kitos valstybės su lanksčiu mokesčių režimu ar menkai išvystyta finansinės kontrolės sistema. Tokioms operacijoms atlikti Europoje dažniausiai pasirenkama Andora, Bulgarija, Kampionas (Italija), Giblartaras, Lichtenšteinas, Liuksemburgas, Monakas, Šveicarija, Kipras; arabų – Afrikos regione: Abu Dabis, Angola, Bachreinas, Dubajus, Kuveitas, Libija, Liberija, Omanas, Seišelių salos; Rytų Azijoje ir Polinezijoje: Australija, Honkongas, Naujoji Kaledonija, Naujoji Gvinėja, Singapūras, Šri Lanka, Tailandas; Lotynų Amerikoje: Barbadosas, Bahamai, Bermudai, Kaimanų salos, Kosta Rika, Haitis, Jamaika, Kuba, Nikaragva, Antilų salos, Panama, Urugvajus, Venesuela.

Trečioje fazėje (*Integration arba integracija*) pinigai įgauna naują – legalų – pavidalą ir yra investuojami į teisėtą ekonominę apyvartą.

Dauguma mechanizmų, naudojamų trečioje fazėje, senai žinomi ir dažniausiai naudojami apmokestinimo sumažinimui.

Sandoriai sumažintomis kainomis. Kaip pavyzdį galima pateikti sandorius su nekilnojamuoju turtu. Deklaruojama, kad namas įgytas mažesne nei rinkos kaina. Skirtumas tarp deklaruojamos ir realios kainos yra sumokamas „juodais“ pinigais. Vėliau atliekami pagerinimo darbai ir turtas parduodama už didesnę kainą. Rezultate yra gaunamos legalios pajamos iš tokio turto pardavimo.

⁴³ Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва: Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 33-36 psl. – ISBN 5-88635-030-6

⁴⁴ Vaškelaitis V. Piniginiai atsiskaitymai : teorija ir praktika : mokėjimo priemonės ir technologijos, atsiskaitymų rizika ir jos valdymas. - Vilnius: Eugrimas, 2001. – 364 p. – ISBN 9986-752-88-4

Sandoriai padidintomis kainomis. Šie sandoriai paplitę biržų rinkose, parduodant meno kūrinius, aukcionuose. Daiktai, kurių kainas galima nusakyti tik sąlyginai, parduodami už labai aukštą kainą. Rezultate pardavėjas gauna didelę sumą realių pajamų.

Pervedimų kainodara. Paplitusi eksporto-importo operacijose. Sudaromi realus ir fiktyvus (su padidinta sandorio objekto kaina) susitarimai. Fiktyviu susitarimu pinigai pervedami firmai-tarpininkei, kaip taisyklė, užregistruotai ofšorinėje zonoje. Skirtumas tarp realios ir fiktyvios kainos lieka tos firmos sąskaitoje kaip pajamos.

„Plovimas“ per kazino ir loterijas. Pajamos deklaruojamos kaip kazino ar loterijos laimėjimas. Vienas iš taikomų metodų – laimingų bilietų pirkimas. Teigiama, kad egzistuoja „laimingų“ bilietų rinka, kurioje bilieto kaina viršija nominalią jų laimėjimo sumą.⁴⁵

Kai kurie autoriai siūlo *dviejų stadijų pinigų plovimo modelį*, kuris susideda iš pinigų plovimo stadijos ir antrinio jų panaudojimo (*recycling*) arba pinigų gražinimo į ekonominę apyvartą stadijos.

Pirma stadija apima pinigų, gautų iš nusikalstamos veikos, „plovimą“. „Plovimas“ pasireiškia pinigų banknotų pakeitimu į kitas vertybes ar valiutą. Šioje stadijoje vykdomos įvairios trumpalaikės operacijos.

Pirmos stadijos „plovimo“ ypatybės:

- turima omenyje turtines vertybes, įgytas iš nusikalstamos veikos;
- naudojami gryniesi pinigai;
- pinigų plovimas vykdomas per trumpalaikes operacijas.⁴⁶

Antram šio modelio etapui būdingos ilgalaikės ir vidutinės trukmės operacijos, per kurias pirminių plovimu perplautiems pinigams suteikiamas legalus pobūdis, vyksta įvedimas į teisėtą ekonominę apyvartą.⁴⁷

Jungtinių Tautų ekspertai naudoja *keturių fazių modelį*. Šį modelį sudaro:

Pirmas etapas – grynųjų pinigų pervedimas į „statytinių“ asmenų sąskaitas bankuose. Tokie asmenys gali būti nusikaltėlio giminaičiai.

Antrasis etapas – pinigų paskirstymas - įgyvendinamas perkant banko mokėjimo instrumentus ar vertybinius popierius. Šioje stadijoje veikia didelis skaičius subjektų, kurie gali teisėsaugos institucijas informuoti apie neteisėtai į apyvartą išleidžiamus pinigus. Kaip rodo užsienio šalių patirtis, piniginių lėšų skirstymas dažnai vyksta per valiutos keitimo punktus, kazino ar naktinius klubus.

Trečiasis etapas – nusikaltimo, iš kurio įgytos piniginės lėšos, maskavimas. Nusikaltėliui, plaunančiam pinigus, išskyla užduotis: imtis visų veiksmų, kad tretieji asmenys nesužinotų, iš kur buvo gauti pinigai ir kieno pagalba jie išskirstyti. Tam tikslui pasinaudojama bankais: atidaromos sąskaitos

⁴⁵ Свенссон Б. Экономическая преступность. - Москва : Прогресс, 1987. – 102 psl.

⁴⁶ Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва: Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 37 psl. – ISBN 5-88635-030-6

⁴⁷ Понятие отмывания криминальных фондов. <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/ch4p1.htm> [Žiūrėta 2009 06 14]

tuose bankuose, kurie yra toliau nuo nusikaltėlio gyvenamosios ar darbo vietos, pinigai per įmonių sąskaitas pervedimi į užsienį ir kt.

Ketvirta stadija – piniginių lėšų integracija. Šiame etape nusikaltėliai legalizuotą kapitalą investuoja į pelningą verslą.⁴⁸

Keturių sektorių modelis. Pagal šį modelį yra išskiriami keturi sektoriai ir su jais susiję pinigų plovimo etapai. Modelio struktūrą galima apibrėžti remiantis dviem sąvokų porom: legalumas/nelegalumas ir nusikalstamos veikos padarymo valstybė/p pinigų plovimo valstybė.

Pirmasis sektorius – pirminio nusikaltimo padarymo valstybė/legalumas. Šiame sektoriuje vyksta vidinis, pirminis pinigų plovimas.

Antrasis sektorius – pirminio nusikaltimo šalis/ nelegalumas. Šiame sektoriuje vyksta pinigų, kurie buvo pirminiais veiksmais išplauti, surinkimas į vieną vietą ir ruošimas kontrabandai.

Trečiasis sektorius – pinigų plovimo valstybė/neteisėtumas – pinigai ruošiami įvedimui į teisėtą ekonominę apyvartą.

Ketvirtas sektorius – pinigų plovimo šalis/ teisėtumas. Šiame etape vyksta veiksmai, kurių tikslas paslėpti piniginių lėšų nusikalstamą kilmę.⁴⁹

Anot V. A. Nikulinos, teisinėje literatūroje kai kurie pinigų plovimo metodai klaidingai tapatinami su atskirais veiksmais, kuriais šie metodai realizuojami. Kaip pavyzdį V. A. Nikulina pateikia profesorės N. F. Kuznecovos ir S. K. Bagaudinovos straipsnį „Neteisėtu būdu įgytų pajamų legalizacijos kontrolė JAV“, kuriame, remiantis amerikiečių specialistais, išskiriami tokie šios nusikalstamos veikos metodai: lėšų laikymas banko sąskaitose, smulkių banknotų pakeitimas į stambius, nuosavybės arba finansinių instrumentų pirkimas grynaisiais pinigais, pinigų išvežimas į užsienį, didelių sumų išskaidymas į mažesnes. V. A. Nikulinos nuomone, neteisinga „lėšų depozitą banko sąskaitose“ vadinti pinigų plovimo metodu, nes tokiu būdu neteisėti pinigai netampa teisėtais. Nelegaliais būdais įgytų pinigų įnešimas į banko sąskaitą tėra tik vienas iš pinigų plovimo veiksmy, kuriuo bandoma nuslėpti nelegalų pinigų kilmės šaltinį, pats pinigų įnešimas į sąskaitą jų nepadaro teisėtais. Metodas yra suprantamas kaip tikslo ar rezultato pasiekimo būdas. Neteisėtai įgyto turto legalizacijos požiūriu, metodas turi būti suvokiamas kaip visuma (sistema) veiksmy, nukreiptų neteisėtai įgytai nuosavybei suteikti teisėtą formą.⁵⁰

Remiantis pateiktu metodo supratimu, V. A. Nikulinos teigimu, visus nusikalstamo pinigų plovimo rezultato pasiekimo metodus galima išskirti į tris grupes. Anot mokslininkės, vienas iš labiausiai paplitusių pinigų plovimo metodų – nelegaliais būdais įgytų pinigų įrodymų apie jo nusikalstamą kilmę sunaikinimas. Jo įgyvendinimas pasireiškia kaltininko organizuojama eile įvairių

⁴⁸ Понятие отмывания криминальных фондов. <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/ch4p1.htm> [Žiūrėta 2009 06 14]

⁴⁹ Понятие отмывания криминальных фондов. <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/ch4p1.htm> [Žiūrėta 2009 06 14]

⁵⁰ Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег : уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва: Юрлитинформ, 2001. – 20-22 psl. – ISBN 5-93295-030-7

operacijų su „nešvariais“ pinigais, kurių paskirtis – tikrosios pinigų kilmės nustatymo negalimumas. Tam tikslui naudojamos ofšorinės valstybės, fiktyvios firmos, banko sąskaitų atidarymas fiktyviais vardais, nekilnojamojo turto pirkimas sumažintomis kainomis su tikslu jį parduoti ir kt. – visa tai atskiri pinigų plovimo nusikalstamos veikos epizodai siekiant sunaikinti duomenis apie neteisėtai įgytų pinigų kilmę.

Kitas V. A. Nikulinos siūlomas pinigų plovimo metodas - buhalterinės, bankinės, brokerinės atskaitos iškraipymas, t. y. aiškiai melagingos informacijos pateikimas atskaitos dokumentuose. Šio metodo efektyvumas pasireiškia tame, kad, atlikus šiuos veiksmus, praktiškai nelieka galimybės išaiškinti neteisėtų pajamų kilmės šaltinio. Tokiu būdu, pavyzdžiui, asmuo, valdantis „nešvarius“ pinigus, įgyja už „nešvarius“ pinigus nekilnojamąjį turtą, oficialiai sumokėdamas daug mažesnę nei rinkos kainą, o likusi kainos dalis perduodama grynaisiais, kurie neužfiksuojami jokiuose finansiniuose dokumentuose. Už tai nekilnojamas turtas parduodamas už rinkos kainą, o „nešvarių“ pinigų valdytojas legalizuoja savo neteisėtas pajamas kaip gautas atlikus pelningą nekilnojamojo turto pardavimo sandorį.

Trečias pinigų plovimo metodas – fiktyvus sutarčių sudarymas (paskolų, nuomos, paslaugų apmokėjimo, konsultacijų ir t.t.). Šis metodas susijęs su jau minėtu finansinių dokumentų iškraipymo metodu, pagrindinis jų skirtumas - sandorių įgyvendinimo realumas. Iškraipant informaciją finansiniuose dokumentuose, turima omenyje duomenų, kurie neatitinka realiai įvykusio sandorio tikrųjų sąlygų, įrašymą. O sudarant fiktyvias sutartis, realybėje nevyksta jokie objektyvūs sandoriai, išskyrus pačią finansinę operaciją, kuri įvyksta sudarytų fiktyvių sandorių pagrindu.⁵¹

Autorė nepritaria V. A. Nikulinos pateiktam metodų grupavimui. Visų pirma, pateiktas metodų grupavimas yra netikslus, kadangi, kaip teigia V. A. Nikulina, nekilnojamojo turto pirkimas ir pardavimas pinigų plovime gali būti priskiriamas ir prie pirmojo grupavime pateikto metodo ir prie antrojo. Tai rodo, kad mokslininkės pasirinktas skirstymo pagrindas yra netinkamas. Šiuo atveju metodu reikia laikyti pinigų plovimo būdą: kaip neteisėtu būdu įgyti pinigai įgyvendina konkrečios stadijos uždavinius. Antra, autorė nepritaria įrodymų, apie pinigų nusikalstamą kilmę, sunaikinimo priskyrimo prie metodų. Plačiai pripažįstama, kad tai vienas iš pinigų plovimo etapų, o ne metodas. Jei laikytume nusikalstamos pinigų kilmės slėpimo etapą metodu, tuomet ir pinigų investavimą, kaip ir nusikalstamos kilmės slėpimą, ir integraciją reikėtų laikyti ne etapais, o metodais. Kyla klausimas, ką tokiu atveju reikėtų vadinti pinigų plovimo stadija ir kokia yra pinigų plovimo proceso struktūra.

Kaip jau buvo minėta, bankams pati kritiškiausia yra pinigų plovimo pirmoji arba investavimo fazė. Ji pasireiškia klientų tapatybės nustatymo procedūros apėjimu, todėl šioje fazėje yra aktyviausiai taikomos pinigų plovimo prevencijos priemonės. Per bankus gali būti vykdomas *smurfing*‘as, valiutos

⁵¹ Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег : уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва: Юрлитинформ, 2001. – 14-18 psl. – ISBN 5-93295-030-7

keitimas, sąskaitos atidarymas fiktyvaus juridinio asmens vardu, sąskaitos atidarymas per tarpininką, banko darbuotojų papirkimas ir panašiai. Tai leidžia suprasti deramo klientų identifikavimo reikšmę pinigų plovimo prevencijai ir būtinumą užtikrinti šios procedūros nuolatinį, išsamų taikymą.

Antrojoje stadijoje vyksta pinigų pervedimas į ofšorines zonas, bankuose atliekamos piniginės operacijos vykdomos per fiktyvias ar patikos įmones, tarpininkus. Taigi, bankų paslaugos plačiai gali būti naudojamos ir antrame etape.

Pinigų plovime bankai mažiausiai dalyvauja trečiojoje stadijoje. Šiame etape bankų vaidmuo fragmentiškas: gali būti vykdomas pinigų pervedimas, išmokėjimas suklastotų dokumentų ar fiktyvių sutarčių pagrindu.

2. LR PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS INSTITUCINĖ SISTEMA IR BANKŲ VIETA JOJE

Lietuvių kalbos žodynas pateikia sistemos apibrėžimą: „Sistema – tai aibė elementų, kuriuos sieja tam tikri santykiai bei ryšiai, sudarantys vienybę.“⁵² Pagal Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymą⁵³ (toliau – Įstatymas) pinigų plovimo prevencija yra Įstatyme numatytų priemonių įgyvendinimas. Remiantis įstatyminiu apibrėžimu, galima teigti, kad pinigų plovimo prevencijos sistema – tai visumos priemonių, skirtų kovai su pinigų plovimu, įgyvendinimas. Šios priemonės yra numatytos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo trečiajame skirsnyje – tai: kliento ir naudos gavėjo tapatybės nustatymas, operacijų su pinigais įtartinumo nustatymas, sąskaitų atidarymo ar kitų operacijų su pinigais atlikimo per atstovą įvardinimas, informacijos saugojimas, informacijos pateikimas Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai ir kt.

Pinigų plovimo institucinę sistemą sudaro institucijų, prisidedančių prie pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimo ir sudarančių darnią, tarpusavyje sąveikaujančią sistemą, visuma.

Tarptautiniai standartai įpareigoja valstybes imtis efektyvių priemonių, kad būtų užkirstas kelias pinigų plovimui. Šiam tikslui valstybės pasitelkia platų spektrą institucijų, kurios kasdieninėje veikloje, kaip teigia J. Kaetzler⁵⁴, sprendžia naujas ir sunkiai išsprendžiamas užduotis: „permatyti“ iš pirmo žvilgsnio niekuo neįtartinus sandorius, nustatyti, ar jų slaptas tikslas nėra pinigų plovimas.

Autorės nuomone, remiantis Įstatymu, galima būtų išskirti tris pinigų plovimo institucinės sistemos lygmenis – tai kovos su pinigų plovimu centrinės institucijos, tarp kurių būtų poįstatyminius teisės aktus priimanti Lietuvos Respublikos Vyriausybė (toliau – Vyriausybė), kaip pagrindinė valdžios institucija, užtikrinanti pinigų plovimo prevencijos politikos įgyvendinimą. Kita pagrindinė kovos su pinigų plovimu institucija – Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba). Ji renka ir registruoja informaciją apie kliento pinigines operacijas ir sandorius; kaupia, analizuoja ir teisės aktų nustatyta tvarka skelbia informaciją, susijusią su pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimu ir pinigų plovimo prevencijos sistemos veiksmingumu; teikia teisėsaugos ir kitoms valstybės institucijoms informaciją apie kliento pinigines operacijas ir sandorius; atlieka ikiteisminį tyrimą dėl nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo; bendradarbiauja ir keičiasi informacija su užsienio valstybių

⁵² Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/> [žiūrėta 2009 06 19]

⁵³ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr.64-1502

⁵⁴ Insam A. et al. Отмывание денег. Банковский мониторинг: под перекрестным огнём международных обязательств по соблюдению осмотрительности финансово-кредитными структурами. - Лихтенштейн - Австрия - Германия - Швейцария - Вена ; Грац : Neuer Wissenschaftlicher Verlag (NWV), 2006. – 54 psl. – ISBN 3-7083-0396-2

institucijomis, tarptautinėmis organizacijomis, įgyvendinančiomis pinigų plovimo prevencijos priemones; teikia finansų įstaigoms ir kitiems subjektams informaciją apie galimo pinigų plovimo bei įtartinų ar neišprastų piniginių operacijų ar sandorių atpažinimo kriterijus, pasiūlymus kitoms už pinigų plovimo prevenciją atsakingoms institucijoms dėl pinigų plovimo prevencijos sistemos tobulinimo; informuoja finansų įstaigas ir kitus subjektus, teisėsaugos ir kitas valstybės institucijas apie jų pranešimų apie įtartinas ar neišprastas pinigines operacijas ir sandorius, apie pastebėtus galimo pinigų plovimo požymius ar Pinigų plovimo prevencijos ir teroristų finansavimo įstatymo pažeidimus, analizės ir tyrimų rezultatus⁵⁵. 1998 metais, įsigaliojus Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymui⁵⁶, parengtam vadovaujantis 1991 m. birželio 10 d. Europos Sąjungos direktyva (91/308/EEC) „Dėl prevencinių priemonių, užkertančių kelią finansinės sistemos panaudojimui pinigų plovimo tikslais“ ir 40 FATF rekomendacijų reikalavimais, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai pavesta įgyvendinti pinigų plovimo prevencijos priemones.⁵⁷

Antras pinigų plovimo prevencijos institucijų sistemos lygmuo – tai pavaldžioms institucijoms nurodymus, susijusius su pinigų plovimo prevencija, tvirtinančios, prižiūrinčios kaip įgyvendinamos pinigų plovimo prevencijos priemonės, konsultuojančios institucijos. Šiam institucijų lygmeniui galima būtų priskirti Lietuvos banką, Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Kultūros paveldo departamentą prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisiją, Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisiją, Valstybinę lošimų priežiūros komisiją, Notarų rūmus, Auditorių rūmus, Lietuvos antstolių rūmus, Lietuvos prabavimo rūmus ir Lietuvos advokatūrą.

Galima išskirti ir trečią institucinės sistemos lygmenį – institucijos, kurios kasdienėje veikloje įgyvendina pinigų plovimo prevencijos priemones. Tai būtų tokios institucijos kaip finansų įstaigos, auditoriai, draudimo įmonės ir draudimo brokerių įmonės, antstoliai ar teisę atlikti antstolių veiksmus turintys asmenys, buhalterinės apskaitos ar mokesčių konsultavimo paslaugas teikiančios įmonės, notarai ir teisę atlikti notarinius veiksmus turintys asmenys, taip pat advokatai ir advokatų padėjėjai, tiek veikiantys kliento vardu ir jo naudai, tiek ir padedantys klientui planuoti ar atlikti nekilnojamojo turto ar įmonių pirkimo ar pardavimo, klientų pinigų, vertybinių popierių ar kito turto valdymo, banko ar vertybinių popierių sąskaitų atidarymo ar valdymo, įnašų, reikalingų juridiniams asmenims ir kitoms organizacijoms įsteigti, veikti ar valdyti, organizavimo, patikos ir bendrovių steigimo ir administravimo paslaugų teikėjų atsiradimo arba sukūrimo, veikimo ar valdymo sandorius ir (ar) su jais susijusius sandorius, patikos ar bendrovių steigimo ar administravimo paslaugų teikėjai, asmenys, kurie verčiasi ūkine komercine veikla, apimančia prekybą nekilnojamaisiais daiktais, brangakmeniais, tauriaisiais metalais, kilnojamosiomis kultūros vertybėmis, antikvariniais daiktais ar kitu turtu, kurio

⁵⁵ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas// Valstybės žinios, 1997, Nr. 64-1502

⁵⁶ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas// Valstybės žinios, 1997, Nr. 64-1502

⁵⁷ Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos veikla. <http://www.fnnt.lt/lt/96> [žiūrėta 2009 10 30]

vertė viršija 15 000 eurų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, jeigu atsiskaitoma grynaisiais pinigais, azartinius lošimus organizuojančios bendrovės, pašto paslaugų teikėjai, kurie teikia vidaus ir tarptautinio pašto perlaidų paslaugas.

Ekonomikos vystymasis lėmė finansų įstaigų teikiamų paslaugų poreikio didėjimą. Sparčiai tobulėjančios informacinės technologijos prisidėjo prie to, kad bankų paslaugos tapo plačiai prieinamos bankinių paslaugų vartotojams. Didžioji dauguma sandorių šiai dienai vykdoma naudojantis bankų paslaugomis.

Apie tai, kad bankų sistema turi atlikti svarbų vaidmenį vykdant pinigų plovimo prevenciją ir tai, kad pinigų plovimas, kaip tarptautinio pobūdžio nusikaltimas, reikalauja valstybių bendradarbiavimo siekiant efektyvios kovos su šiuo nusikaltimu, buvo konstatuota dar 1980 metų Europos Vadovų Komiteto pranešime.⁵⁸

1988 m. Bazelio bankų priežiūros komitetas išreiškė susirūpinimą dėl pinigų plovimo nusikaltimo grėsmės bankų sistemai. Pareiškime pabrėžiama, kad bankų ryšiai su nusikaltėliais gali neigiamai atsilipti bankų reputacijai visuomenėje, to pasekoje visuomenės pasitikėjimas bankais bus pakirstas. Bazelio bankų priežiūros komiteto atstovai akcentavo, kad nors bankų priežiūros institucijų pirmaeilis vaidmuo – bendro finansinio stabilumo ir pagrįstumo palaikymas, bankų priežiūros institucijos negali likti abejingos nusikaltėlių naudojimuisi bankų sistema. Bazelio bankų priežiūros komitetas paragino bankų priežiūros institucijas bankų sistemoje puoselėti profesionalaus elgesio etinius standartus.⁵⁹

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad pagrindinės bankų funkcijos – atsiskaitymų funkcija, garantuojanti atsiskaitymų saugumą, patikimumą, sumažinanti grynųjų pinigų poreikius; indėlių priėmimo funkcija ir kreditavimo funkcija. Teigiama, kad bankų veikla pasižymi didele įvairove, todėl visų bankų funkcijų išvardinti neįmanoma.⁶⁰ Autorės nuomone, praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje pasaulio lyderiams išreikšus susirūpinimą dėl pinigų plovimo grėsmės ekonominei sistemai ir pažymėjus, kad bankai gali atlikti svarbų vaidmenį pinigų plovimo prevencijoje, bankams iškilo nauja užduotis – užtikrinti piniginių lėšų, patenkančių į bankų sistemą, teisėtumą, kad į ekonominę apyvartą nepatektų nusikalstamu būdu įgytos pajamos.

Bankų vaidmenį vykdant pinigų plovimo prevenciją geriausiai atskleidžia Wolsberg grupės 2000 m. pareiškimas „Dėl kovos su terorizmo finansavimu“⁶¹, kuriame nurodoma, kad bankai bei

⁵⁸ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (80) 10 Of the Committee of Ministers to Member States on measures against the transfer and the safekeeping of funds of criminal origin. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1358419&SecMod e=1&DocId=668574&Usage=2> [žiūrėta 2009 11 10]

⁵⁹ Basel Committee on Banking Supervision Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering (December 1988). www.bis.org/publ/bcbasc137.pdf [žiūrėta 2009 06 12]

⁶⁰ Ivaškevičius D., Sakalas A. Bankų vadyba. – Kaunas: Technologija, 1997. – 7-9 p. – ISBN 9986-13-548-6

⁶¹ Wolfsberg Statement The Suppression of the Financing of Terrorism. http://www.wolfsberg-principles.com/pdf/ws_on_terrorism.pdf [žiūrėta 2009 11 15]

kitos finansų įstaigos gali veikti kaip valdžios ir teisėsaugos institucijų pagalbininkai. Pabrėžiama, kad bankai turėtų siekti užkirsti kelią teroristų organizacijoms naudotis jų teikiamomis finansinėmis paslaugomis, padėti valdžios institucijoms nustatant įtariamuosius asmenis, nedelsiant reaguoti į valdžios institucijų paklausimus.

Autorės nuomone, nors Wolfsberg grupės pareiškimas yra skirtas priemonėms kovoje su terorizmo finansavimu, jis puikiai atspindi bankų vaidmenį kovojant su pinigų plovimu, kadangi dažnai terorizmo finansavimas ir pinigų plovimas yra susiję nusikaltimai. Be to, abiejų nusikaltimų atvejais naudojamos analogiškos prevencijos priemonės. Taigi bankai – tai pagrindinių teisėsaugos institucijų, kovojančių su pinigų plovimu, pagalbininkai, kurie gali prisidėti nustatant pinigų plovimu įtariamus asmenis, užkirsti kelią nusikaltėliams pasinaudoti bankine sistema savo nusikalstamiems tikslams, pranešti teisėsaugos institucijoms apie įtartinus kliento sandorius, susijusius su pinigų plovimo prevencija, užtikrinti piniginių lėšų bankų apyvartoje teisėtumą, ekonominės apyvartos apsaugą nuo iškraipymo, kuris gali kilti dėl nusikalstamu būdu įgytų piniginių lėšų. Bankų vaidmuo pinigų plovimo prevencijoje ypatingas – taikomų prevencijos priemonių pagalba pasiekama nauda yra tiek lokalaus pobūdžio – bankai užtikrina savo organizacijos reputaciją saugumą, tiek visos valstybės mastu užtikrinama, kad į ekonominę sistemą per bankus nepateks nusikalstamu būdu įgytos lėšos. Be to, atsižvelgiant į tai, kad bankai yra pagrindiniai pinigų plovimo operacijų vykdytojai, labiausiai sustiprinus šio sektoriaus galimybes užkirsti kelią pinigų plovimui, galima tikėtis geriausių rezultatų kovojant su šio pobūdžio nusikaltimais.

Bankų vykdomos Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme nustatytos pinigų plovimo prevencijos priemonės remiasi plačiai žinomu principu „Pažink savo klientą“, kuris reiškia, kad bankas turi gerai žinoti savo kliento tapatybę, kliento – juridinio asmens – valdymo struktūrą, jo dalykinių santykių pobūdį, atliekamų operacijų tikslą, o gavus informaciją apie įtartinus ar neįprastus kliento sandorius, pranešti apie tai Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, saugoti informaciją apie kliento atliktus sandorius ir įtartinas ar neįprastas operacijas, taip pat nustatyti atitinkamas vidaus kontrolės procedūras, susijusias su klientų ir naudos gavėjų tapatybės nustatymu, pranešimų bei informacijos pateikimu Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, rizikos įvertinimu ir valdymu ir t.t.

Galima teigti, kad bankų įgyvendinamos prevencijos priemonės atlieka informacijos apie klientus kaupimo funkciją ir informavimo apie kilusius įtarimus perdavimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai funkciją. Teisės aktuose numatytas nurodymas bankams 10 metų saugoti informaciją apie kliento sandorius taip pat susijęs su informacijos pateikimu teisėsaugos institucijoms. Taigi, bankai vykdo prevenciją: gavus informaciją ar kilus įtarimams apie įtartinas, ar neįprastas operacijas, informuoja apie jas Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybą, taip pat kaupia ir teikia informaciją teisėsaugos institucijoms apie įvykusius kliento sandorius.

Kai kurie autoriai teigia, kad bankai atlieka policininko vaidmenį ar veikia kaip ilgesnė teisėsaugos ranka (Guy Stessens, A. Insam). Pavyzdžiui, G. Stessens mano, kad pinigų plovimo prevencijos priemonės yra policinės funkcijos.⁶² Tačiau A. Insam tokiam požiūriui prieštarauja, teigdamas, kad bankų indėlis į pinigų plovimo prevenciją pasireiškia duomenų perdavimu teisėsaugos institucijoms. Bankas laikosi pinigų plovimo prevencijos taisyklių dėl savo interesų: stengiasi išvengti dalykinės veiklos iškraipymo, apsaugoti reputaciją.⁶³

Galima teigti, kad abipusis teisėsaugos tarnybų ir bankų bendradarbiavimas teikia naudos abiem pusėms. Autorė pritaria A. Insam nuomonei, kad bankai vykdo pinigų plovimo prevenciją dėl asmeninių interesų, kadangi tai yra privatūs juridiniai subjektai ir būtų naivu tikėti, kad jų vykdoma veikla kiltų iš visuomeninių ar valstybės jiems perduotų funkcijų.

Kita vertus, bankams ir kitoms institucijoms taikomi standartai suteikia galimybę valstybei riboti banko subjektiškumą. Bankams nustatomos pareigos apsunkina paslaugų teikimą, didina sąnaudas, tačiau labai padidina valstybės galimybes kontroliuoti šalies rinkoje cirkuliuojančių lėšų teisėtumą.

2007 metais KPMG⁶⁴ organizacija atliko pinigų plovimo prevencijos priemonių sąnaudų tyrimą.⁶⁵ Tyrime dalyvavo 224 bankai iš 55 skirtingų valstybių. Jo metu nustatyta, kad bankų sąnaudos pinigų plovimo prevencijos sistemos palaikymui nuolat didėja. Lyginant su 2004 metais, jos išaugo vidutiniškai 43 procentais. Tyrimo metu buvo prognozuota, kad 2010 jos padidės dar 34 procentais. Didžiausia šių išlaidų dalis tenka piniginių operacijų ir sandorių stebėsenai bei darbuotojų mokymui.

Manytina, kad bankų interesas apsaugoti nuo nusikaltimų įtakos, skatintų juos vykdyti atsakingą lėšų priėmimo ir paslaugų teikimo politiką ir be valstybės intervencijos.

Geros bankinės praktikos taisyklės teigia, kad banko santykiai su klientu grindžiami abipusiu pasitikėjimu ir lojalumu, sustiprinamu ilgalaikiu bendradarbiavimu.⁶⁶ Šią nuostatą galima būtų vadinti rudimentine, turint omenyje tai, kad šiandieninė praktika byloja ką kitą (taisyklė „Pažink savo klientą“ gali būti interpretuojama ir kitaip: nepasitikėk, tikrink savo klientą), nors tam tikri pasitikėjimo elementai banko ir kliento santykiuose vis dar egzistuoja.

Lietuvos Respublikos bankų įstatymas⁶⁷ numato, kad banko paslaptis – tai visi bankui žinomi duomenys ir informacija apie kliento santykius su banku (kliento turimos sąskaitos banke, lėšų likučiai, vykdomos operacijos, kliento įsipareigojimai bankui ir pan.).

⁶² Stessens G. Money laundering: a new international law enforcement model. - Cambridge: Cambridge University Press, 2000 – 179 p. – ISBN 0-521-78104-3

⁶³ Insam A. et al. Отмывание денег. Банковский мониторинг: под перекрестным огнём международных обязательств по соблюдению осмотрительности финансово-кредитными структурами. - Лихтенштейн - Австрия - Германия - Швейцария - Вена ; Грац : Neuer Wissenschaftlicher Verlag (NWV), 2006. – 56 p. – ISBN 3-7083-0396-2

⁶⁴ KPMG yra tarptautinis tinklas vienijantis 144 pasaulio valstybių audito, mokesčių ir konsultacijas teikiančias įmones.

⁶⁵ KPMG's Global Anti-Money Laundering Survey 2007. http://www.kpmg.com.mx/publicaciones/libreria/mexico/20080709_laundering.pdf [žiūrėta 2009 11 30]

⁶⁶ Geros bankinės praktikos taisyklės. <http://www.danskebankas.lt/apie/bankas/taisykles> [žiūrėta 2009 11 26]

⁶⁷ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832

Yra kelios teorijos, aiškinančios banko paslapties atsiradimo istoriją – šį terminą jau tapo įprasta sieti su Šveicarija. 1934 metais priimtas Šveicarijos bankininkystės aktas įteisino banko paslaptį. Teigiama, kad jos tikslas buvo išlaikyti paslapyje karo pabėgėlių Šveicarijos bankuose laikomas pinigines lėšas. Už banko paslapties atskleidimą Šveicarijos įstatymai numatė didelę baudą ir įkalinimą kiekvienam bankui ar jo darbuotojui. Remiantis kita teorija, banko paslapties atsiradimas siekia XVIII a., kai Šveicarijos bankai Prancūzijos revoliucijos metu už mokesčių siūlydavo išlaptinti aristokratų pinigines lėšas. Tuo metu banko paslaptis tarnavo vienam tikslui – mokesčių išvengimui.⁶⁸

Banko paslapties institutas Šveicarijoje stiprus ir šiandien – ji gali būti atskleista tik esant pagrįstiems įrodymams, kad kliento pajamos yra gautos iš nusikalstamos veikos. Šio instituto šaknys glūdi demokratijos koncepcijoje, kad valstybė tarnauja piliečiams, o ne piliečiai valstybei. Prioritetas teikiamas asmens laisvei, o ne valstybės ekonominiam interesui – mokesčių surinkimui. Teigiama, kad banko paslaptis saugo piliečių finansinį privatumą nuo trečiųjų asmenų bei valstybės.⁶⁹

Sutartiniai banko ir kliento santykiai yra susiję su keliais draudimais bankininkui – pirma, pateikti bet kokią informaciją apie klientą trečiajai šaliai, įskaitant valstybės valdžią (šiam draudimui egzistuoja daugybė išimčių), antra, bankininkas negali kištis į kliento privačius ir dalykinius reikalus.⁷⁰

Neabejotina, pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymas pasaulyje pakeitė banko paslapties koncepciją. Banko ir kliento santykiuose nebeliko pasitikėjimo, kuriuo rėmėsi ankstesni santykiai. Bankai buvo įpareigoti įtarinėti ir nepasitikėti savo klientais, nuolat juos tikrinti ir stebėti. Asmens privatumas santykiuose su banku tapo sąlyginis. Bankininkui nebetaikomi anksčiau galioję draudimai. Asmens teisė į privatumą tapo antraeilė, pirmenybę suteikiant valstybės turtiniam interesui.

2008 metais Vokietijos finansų ministerija, tikėdamasi patraukti atsakomybėn mokesčius mokėti vengiančius asmenis, sumokėjo buvusiam Lichtenšteino banko darbuotojui už kompiuterinę laikmeną, kurioje buvo duomenys apie visus banko sąskaitų savininkus. Kadangi Lichtenšteino teisės aktai įpareigoja bankus saugoti banko paslaptį, Vokietijos tarnybos manė, kad jos piliečiai perveda pinigus į Lichtenšteino bankus, norėdami išvengti mokesčių mokėjimo. Gauta informacija atskleidė apie banke laikomas garsiausių Europos ir kitų kontinentų gyventojų milijonines sumas, visoje Europoje kilo skandalas. Tačiau Lichtenšteinas tvirtai laikėsi nuomonės, kad Vokietijos veiksmai buvo neteisėti, sukompromituoto banko atstovai teigė: „Jei asmuo laiko pinigus čiužinyje, tai nedaro čiužinių gaminimo neteisėtu“.

Galimas dvejobas šios situacijos vertinimas. Visų pirma, skaidrumas bankiniame sektoriuje padeda kovoti su pinigų plovimu, užtikrinti valstybei mokesčių lėšų surinkimą. Antra, ar gali

⁶⁸ The Last Days of Bank secrecy? http://www.poder360.com/article_detail.php?id_article=2496&pag=2 [žiūrėta 2009 11 20]

⁶⁹ Banking secrecy. <http://www.efd.admin.ch/dokumentation/zahlen/00579/00607/00621/index.html?lang=en> [žiūrėta 2009 11 19]

⁷⁰ Stessens G. Money laundering: a new international law enforcement model. - Cambridge: Cambridge University Press, 2000 – 144 p. – ISBN 0-521-78104-3

valstybė, įgyvendindama savo turtinius interesus, pažeisti kitos valstybės suverenumą? Ar valstybė turi teisę bausti piliečius, realizuojančius savo prigimtine teisę į nuosavybę, būdu, kuris prieštarauja valstybės interesams? Šiuo atveju kyla prioritetų klausimas, į kurį atsakymą gali pateikti galiojančios teisės sampratos apibrėžimas.

Įvairiu istoriniu laikmečiu teisės samprata kito, išskeldama tai vienus, tai kitus prioritetus. Plačiai pripažįstama pagal teisės šaltinį teisę kildinti iš Dievo, iš žmogaus prigimties, ar iš teisės aktų leidėjo valios⁷¹. Šiandien, polemika, kuriai teisės sampratai - prigimtinėi ar pozityviajai teikti pirmenybę nepraranda savo aktualumo.

Prigimtinių teisės sampratos šaknys sieja Senovės Graikijos laikus. Ji teigia, kad teisės šaltinis yra žmogus, jo prigimtis. Ciceronas teigė: „Prigimtine teisė yra tikra proto teisė, atitinkanti gamtą, pasėta visų žmonių protuose, nesikeičianti, amžina, kuri įsakydama kviečia mus eiti savo pareigas, o drausdama šalina nuo pikto, kuri ne veltui geriems įsako arba draudžia, bet kuriuos įsakymai arba draudimai nesujudina blogųjų.<...> Šitoji teisė negali būti pakeista kita teise.<...> Ji yra amžina, nekintama ir apima visus amžius ir visas tautas.“⁷² Anot Cicerono, teisingumas nėra tai, kas išreikšta įstatymuose, nes net ir tautos priimtas kenksmingas įstatymas negali būti laikomas teise⁷³.

G. V. F. Hėgelis teigė, kad teisė yra laisvos valios įkūnijimas, todėl ji gali būti tik žmonėse. Tam, kad asmens valia galėtų pasireikšti, žmogus turi būti laisvas išoriškai, o išorinės laisvės pagrindas yra privati nuosavybė.⁷⁴

Prigimtinių teisės nuostatos įtvirtino asmens pirmumą prieš valstybę. Dauguma jų asmens nepriklausomumo pagrindą siejo su nuosavybe. Prigimtinių teisės normos įtvirtintos JAV Nepriklausomybės deklaracijoje (1776), Prancūzijos „Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje“ (1789), kitų valstybių bei Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir Konstitucijoje, taip pat ir tarptautinėse žmogaus teisių konvencijose.⁷⁵

Analizuojant pinigų plovimą, galima teigti, kad pinigų plovimas nėra prigimtinis nusikaltimas, o nuo jos nukentėjusysis yra valstybė – pažeidžiama valstybės finansinė tvarka, neužtikrinamas lėšų surinkimas į valstybės piniginius fondus, klesti šešėlinė ekonomika, vystosi nusikalstamumas. Tačiau, galima teigti, kad egzistuoja visuomenės interesas – apsauga nuo nusikaltimų, o pinigų plovimas yra susijęs su tolesnių nusikaltimų darymu. Vis dėlto, autorės nuomone, visuomenės interesas yra apsauga nuo nusikaltimų, iš kurių gaunamos neteisėtos pajamos, o ne pats pajamų legalizavimo procesas. Šis procesas, nors ir įvardijamas kaip nusikalstamas, nepaliečia asmens prigimtinių interesų (laisvės, privačios nuosavybės ar jo moralinių įsitikinimų), visai kitaip yra su prostitucija, prekyba žmonėmis, ginklais ar narkotikais – šie nusikaltimai, kitaip nei pinigų plovimas, paliečia visų žmonių interesus,

⁷¹ Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2004. - 69-82 p. - ISBN 9955-616-07-5

⁷² Leonas P. Teisės filosofijos istorija. – Vilnius: Mintis, 1995. - 106 p. - ISBN 5-417-00700-5

⁷³ Leonas P. Teisės filosofijos istorija. – Vilnius: Mintis, 1995. - 107 p. - ISBN 5-417-00700-5

⁷⁴ Leonas P. Teisės filosofijos istorija. – Vilnius: Mintis, 1995. - 352 p. - ISBN 5-417-00700-5

⁷⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2004. - 69-82 p. - ISBN 9955-616-07-5

nes tai susiję su kiekvieno asmens vertybėmis. Tad galima daryti išvadą, kad taikant pinigų plovimo prevencijos priemones pirmenybė turi būti teikiama asmens privatumui, o ne valstybės turtiniam interesui, kadangi teisė į privatumą yra prigimtinė asmens teisė, kuri yra svarbesnė už turtinį valstybės interesą.

Šių išvadų kontekste galimas ir dvejojas bankų vaidmens interpretavimas: bankai – efektyvus pagalbininkas kovoje su pinigų plovimu ar patogus valstybės įrankis kontroliuoti asmens privačią nuosavybę, paneigiant teisę į asmens privatumą bei asmeninio gyvenimo neliečiamumą.

3. PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Pinigų plovimo prevencijos priemonės – tai instrumentų, kuriuos taiko bankai kovodami su pinigų plovimu, sistema. Šios priemonės užtikrina, kad prevencija būtų įgyvendinama nenutrūkstamai, būtų savalaikė, dinamiška ir efektyvi. O jų taikymo rezultatas - finansų sektoriaus apsauga nuo pinigų plovimo. Galima teigti, kad bankų prevencijos priemonių taikyme dalyvauja trys subjektų grupės: bankai, klientai ir teisėsaugos institucijos.

Tarptautinių dokumentų ir Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė leidžia teigti, kad pinigų plovimo prevencijos priemonės yra pagrįstos principu: „Pažink savo klientą“. Pagrindą šio principo taikymui padėjo 1980 metais Europos Tarybos Ministrų komiteto priimtose rekomendacijose „Priemonės prieš nusikalstamu būdu įgytų lėšų perleidimą ar laikymą“⁷⁶. Vėliau būtent šio principo pagrindu buvo formuojama visa pinigų plovimo prevencijos sistema.

Lietuva, būdama tarptautinės bendrijos nare, privalo laikytis tarptautinių dokumentų reikalavimų, kurie įpareigoja taikyti sankcijas už pajamų, gautų iš nusikalstamų veikų, įteisinimą, taip pat taikyti efektyvias priemones, kad būtų užkirstas kelias pinigų plovimui. Ypač daug dėmesio skiriama bankų taikomoms prevencijos priemonėms, kadangi, kaip jau buvo minėta anksčiau, bankų vaidmuo pinigų plovimo prevencijos srityje yra itin svarbus. Vykdamas tarptautinius įsipareigojimus, Pinigų plovimo prevencijos įstatymas, kuris numatė Lietuvos Respublikoje taikomas pinigų plovimo prevencijos priemones, buvo priimtas 1997 m. birželio 19 d.⁷⁷ Šis įstatymas, su vėlesniais papildymais ir pakeitimais, galioja iki šiol. Pastebėtina, kad įstatymas, lyginant su pirmine jo redakcija, išsiplėtė: padidėjo subjektų, dalyvaujančių pinigų plovimo prevencijoje, ratas, dabar galiojančiame įstatyme numatyta galimybė taikyti supaprastintą ir sustiprintą kliento tapatybės nustatymą, į atskirą straipsnį išskirtos finansų įstaigų ir kitų, pinigų plovimo prevenciją įgyvendinančių, subjektų pareigos. 2008 m. įstatymo pavadinimas pakeistas į „Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymą“⁷⁸. Įstatymo paskutiniu straipsniu LR Vyriausybei ir Lietuvos bankui buvo pavesta priimti šį įstatymą įgyvendinančius teisės aktus. Svarbiausiais teisės aktais, kuriame detalizuota bankams pinigų plovimo ir teroristų finansavimo įstatyme numatytų prevencijos priemonių įgyvendinimo tvarka yra 2008 m.

⁷⁶ Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (80) 10 Of the Committee of Ministers to Member States on measures against the transfer and the safekeeping of funds of criminal origin. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1358419&SecMode=1&DocId=668574&Usage=2> [žiūrėta 2009 11 10]

⁷⁷ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 64-1502

⁷⁸ Pinigų plovimo prevencijos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 10-335

gegužės 15 d. Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“⁷⁹.

Įstatymo nuostatų taikymui yra svarbūs ir Vyriausybės nutarimai, kurie:

- nustato atvejus, kada klientas laikomas keliančiu mažą pinigų plovimo grėsmę, kriterijus, kada laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo grėsmė, kliento ir naudos gavėjo tapatybės, kelių tarpusavyje susijusių piniginių operacijų nustatymo taisyklės, informacijos apie pastebėtus galimo pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo požymius;⁸⁰
- patvirtina kriterijus, kuriais vadovaujantis piniginė operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neišprastais, įtartinų piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo ir informacijos apie įtartinas ar neišprastas pinigines operacijas ar sandorius pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai tvarką;⁸¹
- nustato kliento atliktų piniginių operacijų bei įtartinų ir neišprastų piniginių operacijų ir sandorių registracijos žurnalų tvarkymo taisyklės, Kliento veiklai būdingas dideles nuolatinės ir reguliarias pinigines operacijas apibūdinantį kriterijų;⁸²
- patvirtina Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos disponuojamos informacijos apie Kliento pinigines operacijas ir sandorius teikimo Lietuvos Respublikos teisėsaugos, ir kitoms valstybės institucijoms bei Valstybės saugumo departamento, ir Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos keitimosi informacija įgyvendinant teroristų finansavimo prevencijos priemones taisyklės.⁸³

Įgyvendindami minėtus teisės aktus Lietuvos bankai savo veikloje taiko šias pinigų plovimo prevencijos priemones: rizikos vertinimu pagrįstą metodą, kredito įstaigos vidaus tvarkos, užtikrinančios efektyvią kovą su pinigų plovimu, palaikymą, operacijų su pinigais įtartinumo nustatymą, kliento tapatybės nustatymą, sąskaitų atidarymo ar kitų operacijų su pinigais atlikimo per

⁷⁹ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. 942 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis klientas laikomas keliančiu mažą pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmę, ir kriterijų, kuriais vadovaujantis laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmė, sąrašo, Kliento ir naudos gavėjo tapatybės, kelių tarpusavyje susijusių piniginių operacijų nustatymo taisyklių patvirtinimo ir informacijos apie pastebėtus galimo pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo požymius, Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pažeidimus ir priemones, kurių buvo imtasi prieš pažeidėjus, pateikimo tvarkos nustatymo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 114-4348

⁸¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 677 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis piniginė operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neišprastais, sąrašo ir įtartinų piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo ir informacijos apie įtartinas ar neišprastas pinigines operacijas ar sandorius pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 82-3256

⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 562 „Dėl Kliento atliktų piniginių operacijų bei įtartinų ir neišprastų piniginių operacijų ir sandorių registracijos žurnalų tvarkymo taisyklių patvirtinimo ir kliento veiklai būdingas dideles nuolatinės ir reguliarias pinigines operacijas apibūdinančio kriterijaus nustatymo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 70-2653

⁸³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 680 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 1 d. nutarimo Nr. 527 "Dėl Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos disponuojamos informacijos apie kliento operacijas su pinigais teikimo Lietuvos Respublikos teisėsaugos ir kitoms valstybės institucijoms taisyklių patvirtinimo" pakeitimo " // Valstybės žinios, 2008, Nr. 82-3259

atstovą įvardinimą, informacijos saugojimą, informacijos pateikimą Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai.

3.1. Rizikos vertinimu pagrįsto metodo įdiegimas bei taikymas

FATF „Rizika pagrįsto metodo taikymo gairėse“⁸⁴, kurios skirtos finansines paslaugas teikiančioms privačioms įstaigoms ir valstybės institucijoms, nurodoma, kad rizika pagrįsto metodo taikymas valstybėms, siekiančioms efektyvios pinigų plovimo prevencijos, nėra privalomas, tačiau šis metodas padeda finansines paslaugas teikiančioms institucijoms adekvačiai reaguoti į kilusią pinigų plovimo grėsmę. Šio metodo taikymas leidžia prevencines priemones panaudoti efektyviausiai, proporcingai atsižvelgiant į galinčią kilti grėsmę. Metodo pagrindą sudaro principas, kad didžiausios rizikos šaltiniai turi sulaukti didžiausio dėmesio, todėl jis yra lankstus bei dinamiškas. Šio metodo taikymas reiškia, kad finansų įstaiga pripažįsta kiekvienu konkrečiu atveju esant galimą pinigų plovimo grėsmę, įvertina jos pavojingumo laipsnį ir imasi atitinkamų veiksmų tai rizikai sumažinti ar ją suvaldyti. FATF gairėse pažymima, kad šio metodo taikymas turi būti nuolatinis. Jose siūloma į didesnės rizikos kategoriją išskirti klientus, produktus, paslaugas, įskaitant paslaugų teikimo kanalus ir geografines vietas.

Kaip teigiama gairėse, rizika pagrįsto metodo taikymas yra kiekvienu atveju individualus, todėl tikėtina, kad nebus dviejų kompanijų, kurių praktika, taikant rizikos vertinimu pagrįstą metodą, būtų analogiška. Be to, gairėse nurodoma, kad šio metodo taikymas turi būti neatsiejamas nuo FATF Rekomendacijose numatytų reikalavimų, kada privaloma taikyti sustiprintą kliento patikrinimą, o kada galima taikyti supaprastintą kliento tikrinimą. „Rizikos vertinimu pagrįstas metodas atspindi FATF Rekomendacijų pagrindinėse srityse: kliento deramo patikrinimo priemonėse, įstaigos vidaus kontrolės sistemoje bei teisinio reguliavimo ir valstybės kompetentingų institucijų priežiūros srityje.“ – nurodoma FATF gairėse.

Rizikos vertinimas gali apimti daug įvairių faktorių, priklausančių nuo konkrečių aplinkybių, įskaitant verslo operacijų prigimtį, mastą ir sudėtingumą, geografinę įvairovę; pirminį ir tęstinį deramą kliento patikrinimą ir stebėseną, atsižvelgiant į verslo tarpininko buvimą vieta; verslo subjekto klientus, produktus, veiklos pobūdį, verslo santykių prigimtį; naudojamus platinimo kanalus; naudojamą elektroninių sistemų arba duomenų persiuntimo programas; vykdomą sandorių priežiūrą; sandorių dažnumą ir dydį; verslo subjektų tiesioginio bendravimo su klientais ar per tarpininkus, trečiosiomis šalimis mastas.

⁸⁴ FATF report Risk-Based Approach. Guidance for Money Service Businesses, 2009 July. <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/45/1/43249256.pdf> [žiūrėta 2009 10 30]

Lietuvos banko valdybos nutarimu kredito įstaigoms patvirtintuose nurodymuose yra įtvirtinta, kad kredito įstaiga pinigų plovimo rizikos įvertinimui turi įdiegti rizikos vertinimu pagrįstą metodą, kuris kredito įstaigai leistų veiksmingai valdyti patiriamą pinigų plovimo riziką, ypatingą dėmesį skiriant padidintos rizikos sritims.⁸⁵

Šiame nutarime nurodoma, kad pinigų plovimo rizika turi būti vertinama išskiriant kliento riziką, produktų ir (ar) paslaugų riziką, šalies ir (ar) geografinio regiono riziką. Be šių rizikos rūšių kredito įstaiga gali išskirti ir kitas rizikos rūšis.

Taip pat nurodoma, kad kredito įstaigos rizikos, susijusios su pinigų plovimu, valdymas turi būti neatskiriama bendros kredito įstaigos rizikos valdymo sistemos dalis. Kredito įstaiga įpareigojama įdiegti veiksmingas pinigų plovimo rizikos mažinimo priemones, procedūras ir sistemas, kurios skirtos pinigų plovimo rizikai nustatyti, įvertinti bei valdyti.

Su šio metodo taikymu yra susijusi galimybė taikyti supaprastintą ir sustiprintą kliento patikrinimą. Atvejais, kada galima taikyti supaprastintą ar privalomas sustiprintas kliento tapatybės nustatymas, yra nurodyti Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme⁸⁶, Lietuvos banko valdybos nutarimu kredito įstaigoms patvirtintuose nurodymuose⁸⁷ bei Vyriausybės nutarimu Nr. 942⁸⁸ patvirtintame „Kriterijų, kuriais vadovaujantis Klientas laikomas keliančiu mažą pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmę, ir kriterijų, kuriais vadovaujantis laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmė, sąrašė“

Teisės aktų bei tarptautinių dokumentų analizė leidžia teigti, kad šis metodas yra susijęs su pinigų plovimo prevencijos priemonių efektyviu panaudojimu bei proporcingų priemonių taikymu. Tai metodas, kuriuo turi būti pagrįsta visa prevencinė sistema, ir į kurią atsižvelgiant turi būti taikomos prevencinės priemonės siekiant optimalaus jų panaudojimo tam, kad didžiausios rizikos sritys sulauktų didžiausio dėmesio, o toms sritims, kuriose pinigų plovimo rizika yra menkesnė - būtų skiriamas mažesnis dėmesys. Tai susiję su efektyvesnėmis sąnaudomis valdant potencialią pinigų plovimo riziką bei lanksčiu reagavimu į galinčią kilti grėsmę. Visgi, tarptautiniai dokumentai perspėja, kad net ir tos sritys, kuriose pinigų plovimo prevencijos grėsmė maža, gali būti panaudotos pinigų plovimui.

⁸⁵ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

⁸⁶ Pinigų plovimo prevencijos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 10-335

⁸⁷ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. 942 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis klientas laikomas keliančiu mažą pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmę, ir kriterijų, kuriais vadovaujantis laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmė, sąrašo, Kliento ir naudos gavėjo tapatybės, kelių tarpusavyje susijusių piniginių operacijų nustatymo taisyklių patvirtinimo ir informacijos apie pastebėtus galimo pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo požymius, Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pažeidimus ir priemones, kurių buvo imtasi prieš pažeidėjus, pateikimo tvarkos nustatymo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 114-4348

3.2. Kredito įstaigos vidaus tvarka įgyvendinant pinigų plovimo prevencijos priemones

FATF Rekomendacijose nurodoma, kad finansines paslaugas teikiančios institucijos turėtų vystyti programas nukreiptas kovai su pinigų plovimu ir terorizmo finansavimu:

a) vidaus politikos, procedūrų ir kontrolės vystymas, įskaitant atitinkamų reikalavimų laikymąsi ir tinkamas patikros procedūras, siekiant užtikrinti, kad naujai samdomi darbuotojai atitiktų aukštus reikalavimus;

b) tęstinės darbuotojų mokymo programos.

c) audito funkcijų įgyvendinimas, siekiant patikrinti, kaip veikia pinigų plovimo prevencijos sistema.

Ši priemonė gali būti vertinama kaip savarankiška pinigų plovimo prevencijos priemonė ir kaip „Pažink savo klientą“ principo sudėtinė dalis. Bazelio bankų priežiūros komiteto „Deramo klientų patikrinimo“ gairėse⁸⁹ teigiama, kad banko pinigų plovimo prevencijos sistemos kontrolės, pareigų pasiskirstymo, mokymo bei kitų priemonių peržiūrėjimas ir gerinimas yra veiksmingas „Pažink savo klientą“ proceso taikymas.

Gairėse numatyta, kad už efektyvią ir veiksmingą banko politikos ir procedūrų valdymą, laikantis priežiūros institucijų nurodymų, turi būti paskirtas atsakingas asmuo. Be to, turi būti aiškiai išdėstyti raštu ir personalui išplatinti pranešimų apie įtartinus sandorius kanalai. Atsižvelgiant į banko teisinius įsipareigojimus informuoti apie įtartinus sandorius atitinkamas institucijas ir priežiūros instituciją, turi būti nustatytos efektyvios vidaus procedūros.

„Deramo klientų patikrinimo“ gairėse nurodoma, kad svarbų vaidmenį atlieka banko vidaus audito tarnyba, kuri vykdo periodinius „Pažink savo klientą“ politikos ir procedūrų reikalavimų laikymosi efektyvumo įvertinimus, įskaitant personalo mokymą. Daugelyje šalių ne mažesnę reikšmę vaidina išorės auditoriai, kurie įvertina bankų vidinės kontrolės sistemas bei procedūras ir patvirtina, ar jie atitinka priežiūros institucijų nustatytus reikalavimus.

Aukščiau minėtos gairės numato, kad visi bankai turi turėti nuolatines darbuotojų mokymo programas, kad būtų užtikrintas banko personalo tinkamas paruošimas taikyti „Pažink savo klientą“ procedūras. Pabrėžiama, kad mokymuose ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas naujiems darbuotojams.

Remiantis 2008 m. gegužės 15 d. Lietuvos banko valdybos nutarimu Nr. 82 patvirtintais nurodymais, „kredito įstaigos privalo nustatyti atitinkamas vidaus kontrolės procedūras, susijusias su deramu klientų ir naudos gavėjų tapatybės nustatymu ir tikrinimu, pranešimų ir informacijos pateikimu FNTT, šiuose nurodymuose nurodytos informacijos saugojimu, rizikos vertinimu, rizikos

⁸⁹ Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

(atsižvelgiant į kliento, dalykinių santykių, produkto ar sandorio tipą ir pan.) valdymu, reikalavimų vykdymo valdymu ir komunikacija, kurios užkirstų kelią su pinigų plovimu ir (ar) teroristų finansavimu susijusioms piniginiams operacijoms ir sandoriams bei sumažintų pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo riziką. Kredito įstaigos privalo užtikrinti, kad kredito įstaigų darbuotojai būtų tinkamai pasirengę ir supažindinti su pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo prevencijos priemonėmis, nurodytomis Įstatyme, šiuose nurodymuose ir kituose teisės aktuose. Be to, kredito įstaigos turi nustatyti priemones, kurios leistų užkirsti kelią panaudoti technologinius pasiekimus pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui, t. y. užtikrinti, kad kredito įstaigoms naudojant naujas technologijas (internetinė bankininkystė, telefoninė bankininkystė, elektroniniai pinigai, bankomatai ir panašūs atvejai, kai piniginės operacijos atliekamos nedalyvaujant klientui (ar kredito įstaigos atstovui) tiesiogiai), būtų tinkamai įgyvendinami.⁹⁰

Šios priemonės taikymas atitinka tarptautinių dokumentų nustatytus reikalavimus, kuriais siekiama įdiegti tokią vidaus tvarką, kuri aiškiai nustatytų, kas atsakingas už pinigų plovimo prevencijos organizavimą ir įgyvendinimą, bendradarbiavimą su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, griežtą šių asmenų atskaitomybę kredito įstaigos vadovybei, sudarytų sąlygas operatyviai reaguoti į Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos paklausimus, įgyvendinti kredito įstaigos darbuotojų mokymus, užtikrintų, kad trečiosiose valstybėse esantys kredito įstaigų padaliniai ir dukterinės įmonės, kuriose turima dauguma akcijų, savo veikloje laikytųsi aukštų pinigų plovimo prevencijos standartų. Be to, įdiegtos vidaus sistemos ir procedūros turi remtis rizikos vertinimu pagrįsto metodo taikymu.

2009 metais Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nagrinėjo bylą, kurioje buvo sprendžiama banko vadovo atsakomybės dėl pinigų plovimo prevencijos priemonių netinkamo įgyvendinimo klausimas.⁹¹

2007 m. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba surašė protokolą banko prezidentui A. B. už pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymo tvarkos pažeidimus. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba nustatė, kad bankas nesustabdė įtartinų piniginių operacijų ir apie jas per 3 darbo valandas neinformavo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos.

Vilniaus miesto apylinkės teismas A. B. pripažino kaltu bei skyrė 1 500 Lt baudą. Apylinkės teismas nustatė, kad „pažeidimų atsiradimą lėmė ne kažkokių darbuotojų tyčiniai arba neatsargūs atsitiktiniai veiksmai, o visos banko sistemos netobulumai ir neatitikimai įgyvendinant Pinigų plovimo prevencijos įstatymo reikalavimus. <...> Banko vadovas neužtikrino, kad bankas sustabdytų ir ne vėliau kaip per 3 darbo valandas praneštų apie įtartinas operacijas Finansinių nusikaltimų tyrimo

⁹⁰ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

⁹¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 16 d. nutartis byloje Nr. N-575-3882-09

tarnybai, taip pažeisdamas teisės aktus.“⁹² Be to, teismas konstatavo, kad AB bankas su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba nėra suderinęs įtartinų piniginių operacijų sąlyginių požymių.

Banko prezidentas tokį apylinkės teismo sprendimą apskundė Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Ginčydamas apylinkės teismo sprendimą, nurodė, kad jis, kaip banko vadovas, nėra atsakingas už pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimą banke, teigė, kad tam yra paskirti konkretūs banko darbuotojai, todėl atsakyti turėtų jie.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas banko prezidento skundą atmetė, palikdamas galioti Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo sprendimą. Vyriausiasis administracinis teismas pripažino, kad apylinkės teismas teisingai atsakomybės subjektu nurodė banko vadovą, kadangi Administracinės teisės pažeidimų kodekso 172¹⁴ straipsnis už Pinigų plovimo prevenciją reglamentuojančių teisės aktų pažeidimą atsakomybę numato įmonių, įstaigų ir organizacijų vadovams. Vadovo kaltę patvirtina visų reikiamų pinigų plovimo prevenciją įgyvendinančių vidaus dokumentų, kurie numatyti teisės aktuose, neparengimas.

Galima teigti, kad sprendžiant apie banko vadovo atsakomybę konkrečiu atveju, didžiausią reikšmę turėjo tai, kad vadovas nebuvo su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba suderinęs įtartinų piniginių operacijų sąlyginių požymių. Autorės nuomone, sprendžiant banko vadovo atsakomybės klausimą, reikėtų atsižvelgti ne tik į formalių dokumentų neparengimą, bet ir į banko vadovo veiksmų visumą: ar banko vadovas ėmėsi veiksmų, kad atsakytų savo pareigas aplaidžiai vykdę darbuotojai, ar buvo imtasi priemonių po nustatyto pažeidimo, kad būtų ištaisyti banko pinigų plovimo prevencijos sistemos trūkumai. Manytina, kad teismas turėjo įvertinti visų pinigų plovimo prevencijos priemonių, taikomų banke, sistema – ar visa banko pinigų plovimo prevencijos politika yra įgyvendinama aplaidžiai, ar tai tik vienetinis atvejis. Minėtoje nutartyje teismas neaptaria šių aplinkybių, tačiau neabejotina, kad jų reikšmė yra didžiulė, kadangi negalima paneigti to, kad piniginių operacijų įtartinumo nustatymas yra vertinamojo pobūdžio, todėl yra subjektyvus. Anot autorės, negalima vertinti visos banko organizuojamos pinigų plovimo prevencijos sistemos kokybės remiantis vieno formalaus dokumento, kurį parengti įpareigoja teisės aktai, nebuvimu.

3.3. Operacijų su pinigais įtartinumo nustatymas

Finansų institucijos, pagal 11 FATF rekomendaciją, privalo ypatingai atkreipti dėmesį į visus sudėtingus, neįprastai didelius sandorius ir visas neįprastas sandorių struktūras, kurie neturi

⁹² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 16 d. nutartis byloje Nr. N-575-3882-09

akivaizdaus ekonominio ir teisėto tikslo. Tokių sandorių tikslas ir pagrindas turi būti kiek įmanoma labiau išanalizuotas, išvados apibendrintos raštiškai ir prieinamos kompetentingoms institucijoms.⁹³

Šios priemonės taikymas glaudžiai susijęs su kliento deramo patikrinimo procedūra ir jos metu surinkta informacija, kuri leidžia identifikuoti, kad atlikta pinigine operacija yra įtartina ar neiprasta.

Šiuo atveju svarbus yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 677 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis pinigine operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neiprastais, sąrašo ir Įtartinų piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo ir informacijos apie įtartinas ar neiprastas pinigines operacijas ar sandorius pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos tvarkos aprašo patvirtinimo“.⁹⁴ Nutarime pateikiamas kriterijų, kuriais vadovaujantis pinigine operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neiprastais sąrašas (toliau – Įtartinų ar neiprastų piniginių operacijų ar sandorių sąrašas). Jeigu sandoris ar pinigine operacija turi tam tikrų įtartinų operacijų elementų, tačiau nepakankamai, kad ją būtų galima laikyti įtartina, ši pinigine operacija ar sandoris laikomi neiprastais.

Be to, numatyta, kad finansų įstaigos, vykdydamos kliento dalykinių santykių nuolatinę stebėseną, „įskaitant sandorių, kurie sudaryti tokių santykių metu, tyrimą, privalo atkreipti dėmesį į tokią veiklą, kuri, jų nuomone, dėl savo pobūdžio gali būti susijusi su pinigų plovimu ir (ar) teroristų finansavimu, ir ypač į sudėtingus ar neiprastai didelius sandorius ir visas neiprastas sandorių struktūras, kurios neturi akivaizdaus ekonominio ar matomo teisėto tikslo, ir dalykinius santykius ar pinigines operacijas su klientais iš trečiųjų valstybių, kuriose pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo prevencijos priemonės nepakankamos ar neatitinka tarptautinių standartų, ir turi informuoti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybą prie Vidaus reikalų ministerijos apie atliekamas, atliktas ar mėginamas atlikti pinigines operacijas ir sandorius, kurie, jų manymu, gali būti susiję su pinigų plovimu ir (ar) teroristų finansavimu“,⁹⁵ nors jie neatitinka įtartinų ir neiprastų piniginių operacijų, ir sandorių požymių.

Įtartinų ar neiprastų piniginių operacijų ar sandorių sąrašė taip pat numatyta, kad finansų įstaigos, suderinusios su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, nustato įtartinų piniginių operacijų ar sandorių sąlyginius požymius.

Remiantis Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintais nurodymais, kredito įstaiga, nustačiusi, kad klientas atliko ar atlieka įtartiną pinigine operaciją ar sandorį, privalo tą pinigine

⁹³ FATF 40 Recommendations (20 June 2003, incorporating the amendments of 22 October 2004). http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,3343,en_32250379_32236930_33658140_1_1_1_1,00.html [žiūrėta 2009 10 20]

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 677 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis pinigine operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neiprastais, sąrašo ir Įtartinų piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo ir informacijos apie įtartinas ar neiprastas pinigines operacijas ar sandorius pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 82-3256

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 677 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis pinigine operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neiprastais, sąrašo ir Įtartinų piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo ir informacijos apie įtartinas ar neiprastas pinigines operacijas ar sandorius pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 82-3256

operaciją ar sandorį sustabdyti ne ilgiau nei 5 darbo dienoms bei perduoti informaciją apie kliento tapatybę ir piniginę operaciją ar sandorį ne vėliau kaip per 3 darbo valandas nuo jos atlikimo arba sustabdymo momento, nepaisant piniginės operacijos ar sandorio sumos, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Finansų įstaigos privalo sustabdyti taip pat kliento atliekamas įtartinas ar neįprastas pinigines operacijas ar sandorius, gavus rašytinį Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos nurodymą.⁹⁶

Sustabdytas pinigines operacijas ar sandorius finansų įstaigos privalo atnaujinti per 5 darbo dienas nuo pranešimo pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai arba nuo šios tarnybos kredito įstaigai pateikto nurodymo sustabdyti piniginę operaciją ar sandorį, jeigu kredito įstaiga nebuvo įpareigota vykdyti laikino nuosavybės teisių apribojimo Baudžiamojo proceso kodekse nustatyta tvarka.

Jeigu kredito įstaiga gauna Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos raštišką nurodymą nestabdyti kliento atliekamų įtartinų ar neįprastų piniginių operacijų ar sandorių, kredito įstaiga privalo šių piniginių operacijų ar sandorių nestabdyti, „jeigu piniginės operacijos ar sandorio sustabdymas gali trukdyti tyrimui dėl nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo, teroristų finansavimo ir kitų nusikalstamų veikų, susijusių su pinigų plovimu ir (ar) teroristų finansavimu.“⁹⁷

Teisės aktuose numatytas 5 darbo dienų terminas, kuriam sustabdomos piniginės operacijos ir sandoriai, gali būti vertinamas ne tik kaip trukdantis bankams teikti paslaugas bei vykdyti komercinę veiklą, bet ir kaip žalingas banko klientų turtiniams interesams. Verslo santykiuose pasakymas „laikas - pinigai“ šiais laikais kaip niekada prasmingas. Reikšminga gali būti kiekviena valanda, todėl 5 darbo dienų terminas verslo santykiams gali būti itin nuostolingas. Sustabdžius operaciją, lėšos iššaldomos, todėl gali nukentėti verslo santykiai: vėluoti sutarties objekto perdavimas, išmokėtinas atlygis, ar apskritai sandoris gali neįvykti, kas gali būti susiję su dideliais verslo subjektų nuostoliais bei praradimais, juolab, kad Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas numato, kad bankai bei jų darbuotojai nėra atsakingi klientui už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą ar atsiradusią žalą dėl informacijos perdavimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai ir operacijos sustabdymo. Akivaizdu, kad šis terminas buvo nustatytas atsižvelgiant į Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos interesus, neįvertinant, kokią įtaką tai gali turėti verslo santykiams.

Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas nustato terminus, per kuriuos bankai privalo įvykdyti mokėjimo nurodymus – jeigu mokėtojo ir gavėjo kredito įstaiga yra ta pati, mokėjimas turi būti įvykdytas tą pačią banko darbo dieną. „Jeigu mokėtojo ir gavėjo kredito įstaigos skirtingos, mokėtojo kredito įstaiga, priėmusi mokėjimo nurodymą iki 12 valandos, turi jį įvykdyti tą pačią banko darbo dieną. Jeigu kredito įstaiga priėmė mokėjimo nurodymą po 12 valandos, jį privalo įvykdyti ne vėliau

⁹⁶ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

⁹⁷ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

kaip kitą banko darbo dieną po mokėjimo nurodymo priėmimo.⁹⁸ Akivaizdu, kad bankui įvertinus, kad operacija yra įtartina ar neįprasta, kyla pareiga piniginę operaciją sustabdyti ir apie ją pranešti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, todėl operaciją pagal Mokėjimo įstatymo nurodytus terminus įvykdyti bus neįmanoma. Be to, minėtas įstatymas nurodo, kad jei kredito įstaiga nurodytais terminais neįvykdo mokėjimo nurodymų, kredito įstaiga privalo už praleistą terminą klientui sumokėti palūkanas.

Mokėjimų įstatymo nuostatos nėra suderintos su Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymu. Manytina, kad piniginę operaciją ar sandorį įvertinus kaip įtartina ar neįprasta, Mokėjimų įstatyme numatyti terminai, per kuriuos bankas privalo įvykdyti mokėjimus, yra sustabdomi iki tol, kol Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba pateiks bankui nurodymus tęsti operaciją arba praeis 5 darbo dienos nuo tokio operacijos sustabdymo. Galima teigti, kad bankams nekyla atsakomybė už mokėjimų nevykdymą ir jie neprivalo mokėti palūkanų, kadangi operacijos nevykdomos ne dėl banko kaltės. Autorės nuomone, minėtu atveju bankui kiltų atsakomybė už mokėjimų nevykdymą tada, jei įstaiga neįvykdytų mokėjimų nurodymų, praėjus 5 darbo dienoms nuo piniginės operacijos sustabdymo, kai pagal teisės aktus tokia operacija turi būti tęsiama.

3.4. Kliento tapatybės nustatymas

Bazelio bankų priežiūros komiteto „Pagrindinių bankininkystės principų“ (2006 m. redakcija) 18 principas numato, kad bankų priežiūros institucija turi būti įsitikinusi, kad bankai įgyvendina tinkamą politiką ir, vykdo procesus, kurie bankų sistemą apsaugotų nuo neigiamo poveikio, įskaitant griežtą „Pažink savo klientą“ taisyklę, kuri skatina aukštų etinių ir profesinių standartų finansų sektoriuje taikymą, ir apsaugo nuo tyčinio ar netyčinio banko sistemos panaudojimo nusikalstamoje veikoje.⁹⁹

FATF Rekomendacijos¹⁰⁰ nurodo, kad finansų institucijos negali atidaryti anoniminių sąskaitų ar sąskaitų akivaizdžiai fiktyviais vardais (5 rekomendacija). Finansų institucija turi būti numačiusi kliento identifikavimui deramo patikrinimo priemones, į kurias įeina kliento identifikavimas ir kliento tapatybės patikrinimas, kai:

- a) klientas pradeda operaciją;
- b) atlieka įprastus sandorius: 1) kurie viršija leistino dydžio sumas; arba 2) atlieka pervedimus;
- c) kyla įtarimas dėl pinigų plovimo ar terorizmo finansavimo;

⁹⁸ Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 97-2775

⁹⁹ Basel Committee on Banking Supervision Core principles for effective banking supervision. <http://www.bis.org/publ/bcbs129.pdf> [žiūrėta 2009 11 15]

¹⁰⁰ FATF 40 Recommendations (20 June 2003, incorporating the amendments of 22 October 2004). http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,3343,en_32250379_32236930_33658140_1_1_1_1,00.html [žiūrėta 2009 10 20]

d) finansų institucija abejoja kliento pateiktų tapatybės nustatymo duomenų tikrumu ar pakankamumu.

Bazelio bankų priežiūros komiteto „Deramo klientų patikrinimo“ gairėse¹⁰¹ teigiama, kad bankai turi parengti aiškia klientų identifikavimo politiką ir procedūras, ypač padidintos rizikos klientams. Įgyvendinant šią politiką, turi būti atsižvelgiama į kliento biografijos faktus, kilmės valstybę, užimamas viešas ar aukštas pareigas, susijusias sąskaitas, dalykinę veiklą ar kitus rizikos veiksnius. Bankai turi parengti klientų priimtino politiką ir procedūras, reikalaujančias kruopštesnio patikrinimo padidintos rizikos klientams. Šiuo atveju svarbiausia, kad klientų priimtino politika netaptų tokia griežta, kad didžioji dalis visuomenės negalėtų naudotis bankų paslaugomis. Kruopštesnis tapatybės nustatymas yra būtinas pasiturintiems, lėšų su neaiškiu kilmės šaltiniu savininkams. Sprendimas pradėti dalykinius santykius su didesnės rizikos asmenimis, pavyzdžiui, politikoje dalyvaujančiais asmenimis, turi būti priimtas išskirtinai banko vadovybės.

Bankai, anot Bazelio bankų priežiūros komiteto, turėtų įvesti nuolatinę sistemine procedūrą, skirtą identifikuoti naujus klientus ir neužmegzti bankinių santykių, kol nėra tinkamai nustatyta kliento tapatybė. Geriausiai kliento tapatybę nustatyti iš tokių dokumentų, kuriuos yra sunku padirbti arba gauti nelegaliai. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas klientams ne nuolatiniais gyventojams ir jokių būdu negali būti taikomas supaprastinto identifikavimo procedūros tik todėl, kad klientas negali atvykti pokalbiui.

Kliento tapatybės nustatymo procesas pradedamas nuo santykių su klientu užmezgimo pradžios. Siekiant, kad informacija apie klientą būtų aktuali, bankai privalo nuolat peržiūrėti ir atnaujinti duomenis apie kliento ir naudos gavėjo tapatybę. Tinkamiausias tam laikas yra vykdant klientams reikšmingus sandorius, tuo metu pasikeičia įrašai kliento dokumentuose, įvyksta esminių pokyčių klientų sąskaitų valdyme. Tačiau, jei bankui bet kuriuo metu pritrūksta informacijos apie klientą, jis turėtų imtis priemonių, kad reikiama informacija būtų gauta kiek įmanoma greičiau.

Bankai turi aiškiai nustatyti, kokie kliento įrašai, sandoriai turi būti saugomi ir koks jų saugojimo periodas. Tokia praktika yra būtina tam, kad bankas galėtų kontroliuoti santykius su klientu, suprasti kliento dalykinius santykius ir, jei būtina, teikti įrodymus vykstant teisiniams procesams.¹⁰²

Bazelio bankų priežiūros komitetas „Kliento deramo patikrinimo“ gairėse nustato pagrindinius tapatybės nustatymo reikalavimus, kurie taikomi visiems subjektams, ir specifinius reikalavimus, kurie taikomi specifiniams subjektams, tokiems kaip patikėtiniai, tarpininkai, politikoje dalyvaujantys asmenys, netiesioginiai klientai ir kt.

¹⁰¹ Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

¹⁰² Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

Pagrindiniai tapatybės nustatymo reikalavimai numato, kad bankai turi gauti visą reikiamą informaciją, būtiną nustatyti kiekvieno naujo kliento tapatybę, jo dalykinių santykių tikslą ir tikrąjį pobūdį. Informacijos apimtis ir prigimtis priklauso nuo pareiškėjo (fizinis asmuo, juridinis asmuo) tipo ir sąskaitos dydžio. Kai sąskaita atidaroma, bet dėl bankų kaltės kyla kliento tapatybės nustatymo problemų, kurios negali būti išspręstos, tokia banko sąskaita turi būti uždaroma, o pinigai grąžinami. Nors pervedimas iš kliento sąskaitos kitame banke, kuriame taikomos lygiavertės kliento deramo patikrinimo procedūros, gali bankams suteikti tam tikro pasitikėjimo, negalima atmesti galimybės, kad ankstesnės sąskaitos valdytojas gali būti uždaręs kliento sąskaitą dėl įtartinės kliento veiklos. Natūralu, kad klientai turi teisę perkelti savo veiklą iš vieno banko į kitą, tačiau jei bankas turi pagrindo manyti, kad pareiškėjui kitas bankas atsisakė teikti paslaugas, jis turėtų taikyti sustiprintą kliento tikrinimo procedūrą. Be to, bankams draudžiama atidaryti sąskaitas ar vykdyti pinigines operacijas su klientu, kuris atkakliai laikosi anonimiškumo arba pateikia fiktyvų vardą/pavadinimą.

Specifiniai tapatybės nustatymo klausimai. Yra daugybė labiau detalizuotų klientų identifikavimo reikalavimų. Bazelio bankų priežiūros komitetas laikosi nuomonės, kad specifiniais klientų tapatybės nustatymo klausimais turi būti laikomasi FATF Rekomendacijose nustatytų taisyklių.

Patikėjimo, įgaliotinio asmens, patikėtinė sąskaita (Trust, nominee and fiduciary accounts). Bazelio bankų priežiūros komiteto gairėse teigiama, kad patikėtinio ar įgaliotinio sąskaitomis gali būti naudojamos siekiant apeiti kliento tapatybės nustatymo procedūras. Nors tam tikromis aplinkybėmis tai gali būti teisėta – siekiant užtikrinti privačios bankininkystės klientų konfidencialumą. Visais atvejais, būtina nustatyti tikrąjį subjektų santykį. Bankai turi nustatyti, ar klientas naudojasi kito kliento vardu kaip priedanga, ar veikia kito asmens naudai kaip patikėtinis, įgaliotas asmuo ar kitoks tarpininkas. Jei taip, reikia būtinai gauti priimtinius tarpininkų tapatybės įrodymus, informaciją apie patikėjimo ar kitus susitarimus, kuriais remiantis veikia tarpininkai. Ypatingai tapatybės nustatymo procedūros turėtų būti taikomos patikėtiniais, patikėtojams, dovanotojams ir naudos gavėjams.

Tam tikrų ypatumų turi banko santykiams su *politikoje dalyvaujančiais asmenimis* taikomos pinigų plovimo prevencijos priemonės. Bazelio bankų priežiūros komiteto gairėse teigiama, kad dalykiniai santykiai su asmenimis, kurie užima svarbias pareigas, bankams padidina reputacinę riziką. Visada yra tikimybė, ypač šalyse, kuriose paplitusi korupcija, kad tokie asmenys gali piktnaudžiauti savo viešosiomis pareigomis, siekti neteisėtai praturtėti paimdami kyšį, pasisavindami lėšas ir pan. Lėšų priėmimas iš korumpuotų politikų gali pakenkti bankų reputacijai, tuo gali būti pakirstas visuomenės pasitikėjimas banko etikos standartais ir visa finansine sistema. Tokie atvejai paprastai sulaukia didelio spaudos dėmesio ir stiprios politinės reakcijos, net jei nelegalus lėšų ar turto šaltinis yra sunkiai įrodomas. Bankai turėtų surinkti pakankamai informacijos iš naujų klientų, politikoje

dalyvaujančių asmenų, ir ją patikrinti. Prieš priimant tokį klientą, bankai turėtų nuodugnai iširti tokio kliento lėšų šaltinius.¹⁰³

FATF Rekomendacijose bei Bazelio bankų priežiūros komiteto „Deramo kliento patikrinimo gairėse“ nurodoma, kad be įprastų deramo kliento tapatybės identifikacijos priemonių, turėtų būti taikomos papildomos prevencijos priemonės:

- a) taikomos atitinkamos rizikos valdymo priemonės, kurios leistų apibrėžti ir nustatyti ar klientas yra politikoje dalyvaujantis asmuo;
- b) užmegzti dalykinius santykius su tokiu klientu tik gavus banko vadovybės leidimą;
- c) imtis pagrįstų priemonių nustatyti šio asmens turto ir lėšų šaltinius;
- d) vykdyti sustiprintą dalykinių santykių su šiuo asmeniu stebėseną.

Politikoje dalyvaujančiais asmenimis laikomi tokie fiziniai asmenys, kuriems yra ar buvo patikėtos svarbios valstybės tarnybos pareigos. Tai gali būti valstybės ar vyriausybės vadovai, aukšti politikai, aukšti vyriausybės nariai, teismų ir kariuomenės pareigūnai.¹⁰⁴

Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas¹⁰⁵ numato, kad politikoje dalyvaujantys fiziniai asmenys – užsienio valstybių piliečiai, kuriems yra arba buvo patikėtos svarbios viešosios pareigos, ir tų piliečių artimieji šeimos nariai arba artimi pagalbininkai. Galima teigti, kad ši nuostata yra susijusi su Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/60/EB¹⁰⁶ įgyvendinimu, kadangi būtent šioje direktyvoje yra pateikiamas toks politikoje dalyvaujančių asmenų apibrėžimas. Visgi reikėtų atsižvelgti į teleologinį šios normos aiškinimą. Bazelio bankų priežiūros komiteto ir FATF Rekomendacijose politikoje dalyvaujantys asmenys siejami su jų pažeidžiamumu dėl užimamų viešų pareigų, dėl ko jie dažnai tampa skandalų, papirkimų ar kitokių ryšių su nusikaltėliais subjektais, todėl bankams rekomenduojama skirti ypatingą dėmesį santykiuose su šiais asmenimis.

Autorė kelia klausimą, ar teisėta yra taikyti sustiprintas tapatybės nustatymo procedūras užsienio piliečiams, užimantiems svarbias viešąsias paslaugas, tačiau tokios tvarkos netaikyti Lietuvos Respublikos piliečiams, kurie, pagal minėtą įstatymo normą, atitinka politikoje dalyvaujančio asmens apibrėžimą. Manytina, kad tai gali būti traktuojama kaip diskriminacija, kadangi politikoje dalyvaujančių asmenų pavojingumas siejamas su jų užimamomis pareigomis, o ne su jų buvimo valstybe.

Kita problema, kaip bankui nustatyti, kad jo klientas – asmuo, kuris pagal Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymą yra politikoje dalyvaujantis asmuo.

¹⁰³ Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

¹⁰⁴ Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

¹⁰⁵ Pinigų plovimo prevencijos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 10-335

¹⁰⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB, 2005 m. spalio 26 d., dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui

Minėtas įstatymas pateikia svarbių viešųjų pareigų apibrėžimą, pagal kurį:

„Svarbios viešosios pareigos – pareigos, įskaitant pareigas Europos Bendrijoje, tarptautinėse ar užsienio valstybių institucijose:

- 1) valstybės vadovas, vyriausybės vadovas, ministras, viceministras arba ministro pavaduotojas;
- 2) parlamento narys;
- 3) Aukščiausiojo Teismo, Konstitucinio Teismo ar kitos aukščiausiosios teisminės institucijos, kurių sprendimai negali būti skundžiami, narys;
- 4) auditorių profesinės organizacijos valdymo organo ar centrinio banko valdybos narys;
- 5) ambasadorius, laikinasis reikalų patikėtinis ar aukšto rango ginkluotųjų pajėgų karininkas;
- 6) valstybės valdomos įmonės valdymo ar priežiūros organo narys.¹⁰⁷

Kyla klausimas, ar realu bankui nustatyti, kad jo naujasis klientas yra užsienio valstybės viceministro artimas pagalbininkas, kuriam turi būti taikomas sustiprintas tapatybės nustatymas? Kita situacija – į banką kreipiasi užsienio valstybės valdomos įmonės priežiūros organo narys ar šio asmens šeimos narys. Praktikoje bankams nėra galimybės nustatyti, kad į juos kreipėsi asmuo, kuris, remiantis Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymu, atitinka politikoje dalyvaujančio asmens sąvoką. Bankas taip pat neturi objektyvių galimybių patikrinti, kada klientas pradėjo ar nustojo eiti pareigas dėl kurių jis, pagal įstatymą, priskiriamas prie politikoje dalyvaujančių asmenų. Bankui belieka tikėti kliento *bona fidea* (lot. gera valia).

Autorės nuomone, reikalavimas taikyti sustiprintas tapatybės nustatymo procedūras politikoje dalyvaujančių asmenų šeimos nariams ar pagalbininkas yra ne tik neproporcingas, bet ir pažeidžiantis žmogaus teises. Tam, kad šio reikalavimo įgyvendinimas būtų realus, turi būti sukurta kompiuterizuota ar alternatyvi sistema, kurioje būtų registruoti visi politikoje dalyvaujantys asmenys, jų šeimos nariai ir artimieji pagalbininkai. Sistema greičiausiai būtų veiksminga, valstybės interesas būtų patenkintas, tačiau valstybės intervencija į žmogaus teises, asmens privataus gyvenimo erdvę neabejotinai peržengtų ribas.

Organizacija kaip įrankis (Corporate vehicles). Bankai turi užkirsti kelią, kad juridiniai asmenys nebūtų panaudoti kaip priemonė fiziniams asmenims atidarant anonimines sąskaitas. Bankai turi perprasti kompanijos struktūrą, nustatyti lėšų šaltinius, tikrąjį įmonės savininką ir tuos, kurie kontroliuoja įmonės lėšas. Ypatinga priežiūra turi būti vykdoma pradedant verslo santykius su įmonėmis, kurias valdo nominalieji akcininkai. Bankas turi gauti pakankamai informacijos apie įmonių tikruosius savininkus. Dalykiniuose santykiuose su įmonėmis, kurių didžioji kapitalo dalis yra pareikštinės akcijos, bankai turi būti ypatingai budrūs. Bankas gali visiškai nežinoti apie pasikeitusį jų savininką. Bankų pareiga yra įdiegti tinkamas procedūras, leidžiančias stebėti duomenis apie tikrųjų savininkų tapatybę.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 64-1502

Juridinių asmenų registre, be kitos informacijos apie juridinį asmenį, registruojama informacija apie tikrosios ir komandinės ūkinės bendrijos tikruosius narius; duomenys apie individualių įmonių savininką; biudžetinės įstaigos ar valstybės ir savivaldybės įmonės duomenys apie savininko teises ir pareigas įgyvendinančią instituciją; advokatų profesinės bendrijos nariai; Europos teritorinio bendradarbiavimo grupės nariai, taip pat registruojami juridinio asmens įvairių organų nariai¹⁰⁸. Tačiau niekur nėra registruojami kitų juridinių asmenų tikrieji savininkai, ypač tai aktualu kalbant apie akcines bendroves ir jų akcininkus. Juridinių asmenų registre kaupiami duomenys apie akcininką, kuris valdo 100 procentų bendrovės akcijų. Tai reiškia, kad banko galimybės nustatyti juridinio asmens tikruosius savininkus, kai bendrovę valdo daugiau nei 1 akcininkas, yra neįmanomos.

Profesionalių tarpininkų atidarytos klientų sąskaitos. Kai bankas turi žinių, ar pagrįstai mano, kad sąskaita yra atidaryta profesionalaus tarpininko, veikiančio kliento vardu, toks klientas turi būti identifikuotas.

Lietuvos Respublikos galiojantys teisės aktai numato, kas yra draudimo tarpininkas¹⁰⁹, atsiskaitymų tarpininkas¹¹⁰, lažybų tarpininkas¹¹¹, perdraudimo tarpininkas¹¹², prekybos sprogmenimis tarpininkas¹¹³, reklamos tarpininkas¹¹⁴. Taigi, pateikiami įvairūs tarpininkų apibrėžimai, tačiau nepateikiamas profesionalaus tarpininko apibrėžimas. Manytina, kad profesionaliu tarpininku galima būtų laikyti advokatus, biržos brokerius, mokesčių konsultantus ir t.t. Tai yra asmenys, kurie vykdo profesinę veiklą ir įgyvendina kito asmens interesus arba veikia kaip asmenys, padedantys bendrauti, palaikantys ryšį¹¹⁵. Manytina, kad bankams analizuojamu atveju nustatytus, kad jų klientas yra asmuo, kuris užsiima profesine veikla, kuri būdinga tarpininkams, svarbu išsiaiškinti, ar jų atidaroma sąskaita nėra atidaroma kliento naudai. Kadangi įstatyminis reguliavimas nenustato visų atvejų, kada asmuo yra laikomas profesionaliu tarpininku, neaišku, kada bankas turi imtis papildomų priemonių nustatyti ar klientas veikia savo, ar atstovaujamojo vardu. Be to, bankas gali identifikuoti klientą advokata, draudimo tarpininką ar biržos brokerį, tačiau kyla problemos identifikuojant tarpininką konsultantą ar kitų profesijų atstovus, kurių sąrašas nėra skelbiamas.

Jeigu tarpininkas nėra įgaliojotas pateikti bankui reikiamą informaciją apie naudos gavėjus, tada bankas neturėtų leisti tarpininkui atidaryti sąskaitos.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 61-2754

¹¹¹ Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas // Valstybės žinios, 2001, Nr. 43-1495

¹¹² Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246

¹¹³ Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 17-701

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1937

¹¹⁵ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt> [žiūrėta 2009 11 24]

Netiesiogiai bendraujantys klientai (non face-to-face customers). Tokio pobūdžio klientai siejami su telefono ir elektroninės bankininkystės galimybėmis. FATF 8 rekomendacijoje¹¹⁶ nurodoma, jog finansų institucija turi skirti reikiamą dėmesį bet kokiam pinigų plovimo pavojui, kuris gali kilti nusikaltėliams naudojant naujas, besivystančias technologijas, garantuojančias anonimiškumą ir, jei reikia, imtis reikiamų priemonių užkirsti kelią jų panaudojimui pinigų plovimo tikslais. Bankai privalo taikyti netiesiogiai bendraujantiems klientams lygiavertes identifikavimo ir stebėsenos priemones, kaip ir tiems, su kuriais bendraujama tiesiogiai.

Korespondentinė bankininkystė. Korespondentinė bankininkystė yra vieno banko paslaugų teikimas (banko korespondento) kitam bankui (bankui respondentui). Korespondentinių sąskaitų pagalba bankas teikia bankines paslaugas šalyse, kuriose paties banko „fiziškai“ nėra. Tačiau, jei bankai netaiko pakankamai aukštų deramo klientų patikrinimo standartų, jie gali tapti pinigų, įgytų nusikalstamu būdu, laikytojais ar perleidėjais.

Bankai turėtų surinkti pakankamai informacijos apie savo bankus korespondentus, kad galėtų pilnai suprasti banko korespondento veiklos pobūdį, ypač informaciją apie banko korespondento valdymą, pagrindinę veiklą, įsisteigimo vietą, taikomas pinigų plovimo prevencijos priemones, sąskaitos atidarymo tikslą, identifikuoti bet kurią trečiąją organizaciją, kuri naudosis korespondentinės bankininkystės paslaugomis, banko priežiūros ir reguliavimo sąlygas korespondento įsisteigimo valstybėje. Bankai turėtų užmegzti korespondentinius ryšius tik su tais užsienio bankais, kurie yra efektyviai prižiūrimi atitinkamų institucijų. Savo ruožtu korespondentai turi turėti efektyvią kliento priimtumo politiką ir deramo patikrinimo priemones.

Bankai turėtų atsisakyti pradėti arba tęsti korespondentinės bankininkystės santykius su banku, kuris yra įsisteigęs valstybės jurisdikcijoje, kurioje jo „fiziškai“ nėra (pavyzdžiui, fiktyvūs bankai). Bankai turėtų atkreipti ypatingą dėmesį į testinius santykius su korespondentais, esančiais valstybių jurisdikcijose, kuriose taikomi menki „Pažink savo klientą“ standartai arba kurios nebendradarbiauja kovoje prieš pinigų plovimą. Analogiškos korespondentinės bankininkystės nuostatos numatytos ir FATF Rekomendacijose.

Esminė veiksmingo „Pažink savo klientą“ principo įgyvendinimo priemonė – nuolatinė kliento bankinės veiklos stebėseną. Bankai gali efektyviai kontroliuoti ir sumažinti galinčią kilti riziką, jei jie nusimano apie savo kliento normalų ir pagrįstą sąskaitos aktyvumą, todėl jie gali identifikuoti tuos sandorius, kurie yra neįprasti. Veiksmingas „Pažink savo klientą“ taikymo procesas yra susijęs ir

¹¹⁶ FATF 40 Recommendations (20 June 2003, incorporating the amendments of 22 October 2004). http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,3343,en_32250379_32236930_33658140_1_1_1_1,00.html [žiūrėta 2009 10 20]

tarptautinių dokumentų numatytais bankų vidaus tvarkos, įgyvendinant pinigų plovimo prevencijos priemones, reikalavimais.¹¹⁷

Autorė teigiamai vertina Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ ištaisyta prieš tai galiojusio Lietuvos banko valdybos nutarime Nr. 183¹¹⁸ padarytą klaidą. Šio, dabar nebegaliojančio, nutarimo patvirtintų nurodymų 38 punkte buvo nustatyta, kad „Kredito įstaiga savo veikloje turi vadovautis ne tik taisykle „Pažink savo klientą“, bet ir kita iš jos išplaukiančia taisykle „Žinokite, kokia veikla verčiasi Jūsų klientas“. Autorės nuomone, toks paliepiamas kredito įstaigoms ne tik gali būti vertinamas kaip perteklinė nurodymų norma, bet ir kaip šių nurodymų rengėjo nesupratimas, ką reiškia šis principas.

Remiantis galiojančių tarptautinių dokumentų analize, galima teigti, kad principas „Pažink savo klientą“ gali būti suprantamas labai plačiai ir jis reiškia ne tik kliento tapatybės nustatymą, bet ir jo vykdomos dalykinės veiklos nuolatinę stebėseną, jo valdymo ir organizacinės struktūros žinojimą, pasikeitimų valdymo struktūroje sekimą, verslo sandorių perpratimą, sąskaitose esančių lėšų kilmės žinojimą ir panašiai. Tai tiesiogiai susiję su banko įgyvendinamomis pinigų plovimo prevencijos priemonėmis, kurios leidžia bankams nustatyti savo kliento vykdomas pinigines operacijas ar sandorius, kurie nebūdingi jo veiklai, yra įtartini ir neįprasti. Šis principas gali būti suprantamas labai plačiai – kaip visų pinigų plovimo prevencijos priemonių pagrindas, kadangi iš šio principo išplaukia bankų pareiga deramai identifikuoti savo klientą, nustatyti įtartinas kliento operacijas, įvardinti kliento per atstovą atliekamas operacijas, nustatyti atitinkamą vidaus tvarką, saugoti informaciją apie kliento atliktas pinigines operacijas ir sandorius, teikti informaciją Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Šis principas taip pat gali būti suprantamas siaurąja prasme, sutapatinamas su kliento tapatybės nustatymo priemone. Autorės nuomone, šio principo traktavimas siaurąja prasme nepaneigia pinigų plovimo prevencijos priemonių tiesioginės kilmės iš šio principo, kadangi negalima kitų pinigų plovimo priemonių taikyti atskirai nuo šio principo.

Šiuose nurodymuose taip pat teigiama, kad kredito įstaiga privalo imtis atitinkamų priemonių ir nustatyti bei patikrinti kliento ir naudos gavėjo tapatybę, kai kyla įtarimas, kad yra, buvo ar bus vykdoma pinigų plovimo veikla, neatsižvelgiant į piniginės operacijos sumą ar kitas išimtis. Taip pat naudos gavėjo tapatybė turi būti nustatyta ir patikrinta prieš pradėdant dalykinius santykius tarp kredito institucijos ir kliento, prieš atliekant vienkartinės ar kelias tarpusavyje susijusias pinigines operacijas arba sudarant sandorius, kurių suma eurais ar kita užsienio valiuta viršija 15 000, nesvarbu ar piniginė operacija atliekama vienos ar kelių susijusių operacijų metu, prieš keičiant grynusius

¹¹⁷ Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

¹¹⁸ Lietuvos banko valdybos 2004 m. lapkričio 25 d. nutarimas Nr. 183 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 174-6479

pinigus, jeigu keičiama didesnė nei 6 000 eurų ar ją atitinkanti suma užsienio valiuta, vykdant arba priimant pinigų pervedimus Reglamente (EB) Nr. 1781/2006 nustatytais atvejais, arba kilus abejonių dėl ankstesnių kliento ir naudos gavėjo tapatybės duomenų teisingumo ir autentiškumo.

Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintuose nurodymuose¹¹⁹ kredito įstaigoms griežtai draudžiama atlikti pinigines operacijas ar sandorius, kai, remiantis teisės aktų reikalavimais, klientas ir naudos gavėjas privalo būti identifikuoti, tačiau jie nepateikia duomenų, kurie patvirtintų jų tapatybę, taip pat pateikia ne visus ar neteisingus duomenis, vengia pateikti informaciją, reikalingą jo tapatybei nustatyti, slepia naudos gavėjo tapatybę ar vengia pateikti, ar nepateikia informacijos, reikalingos naudos gavėjo tapatybei nustatyti, ar neužtenka pateiktų duomenų. Kredito įstaigoms draudžiama atidaryti anonimines sąskaitas ar sąskaitas fiktyviais vardais, išduoti anonimines indėlininkų knygeles, atidaryti sąskaitas nepareikalavus kliento tapatybę patvirtinančių dokumentų, arba kilus pagrįstam įtarimui, kad šiuose dokumentuose įrašyti duomenys yra netikri, ar suklastoti.

Kredito įstaigos, nustatydamos kliento tapatybę, privalo gauti informaciją apie kliento dalykinių santykių tikslą, numatomą pobūdį, informaciją apie kliento (juridinio asmens) valdymo struktūrą, verslo pobūdį. Informacija apie kliento ir naudos gavėjo tapatybę ir veiklą turi būti nuolat dokumentuojama. Be to, bankas turi vykdyti nuolatinę kliento dalykinių santykių stebėseną, nuolat peržiūrėti ir atnaujinti informaciją apie klientą, teisės aktais nustatyta tvarka taikyti supaprastintas ar sustiprintas kliento tapatybės nustatymo procedūras.

3.5. Sąskaitų atidarymo ar kitų operacijų su pinigais atlikimo per atstovą įvardinimas

Bazelio bankų priežiūros komiteto „Kliento deramo patikrinimo“ gairėse nurodoma, kad valstybės gali leisti finansų institucijoms pasitikėti tarpininkais ar trečiosiomis šalimis, kad jie atliktų deramo patikrinimo klientų tapatybės nustatymo procedūras, tačiau galutinė atsakomybė už kliento tapatybės nustatymą tenka finansų institucijai.

Kliento identifikavimas turi atitikti šiuos reikalavimus:

a) finansų institucija, kuri remiasi trečiosios šalies atliktu kliento tapatybės nustatymu, pareikalavusi turi nedelsiant gauti būtiną kliento tapatybės nustatymo informaciją. Finansų institucija turi būti įsitikinusi, kad pateikus užklausa, trečioji šalis tuoj pat pateiks dokumentų kopijas, patvirtinančias kliento tapatybę;

b) finansų institucija turi būti įsitikinusi, kad trečioji šalis yra kontroliuojama ir tinkamai prižiūrima, turi tinkamas priemones, užtikrinančias deramo kliento tapatybės nustatymą.

¹¹⁹ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

Bazelio bankų priežiūros komitetas nurodo, kad kai bankai turi žinių ar yra pagrindo manyti, jog kliento naudai sąskaitą atidaro profesionalus tarpininkas, klientas-naudos gavėjas turi būti identifikuotas. Ši priemonė yra glaudžiai susijusi su kliento tapatybės nustatymu, kuri autorės buvo jau aptarta anksčiau.¹²⁰

Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintuose nurodymuose¹²¹ teigiama, kad kredito įstaiga privalo imtis visų priemonių, kad įvardintų sandorius, atliekamus per atstovą. Atliekant tokią operaciją, deramo klientų patikrinimo procedūros turi būti taikomos atstovui bei atstovaujajamam.

Tuose pačiuose nurodymuose teigiama, kad kredito įstaigos, kai sandoriai ar dalykiniai santykiai atliekami per atstovą, privalo atlikti sustiprintą kliento tapatybės nustatymą. Tokiu atveju kredito įstaigos įpareigojamos taikyti papildomas priemones: papildomų duomenų, dokumentų ar informacijos naudojimas nustatant, tikrinant ar patvirtinant kliento tapatybę, pateiktus dokumentus, taip pat užtikrinti, kad pirmas mokėjimas būtų atliekamas per sąskaitą, kredito įstaigoje atidarytą kliento vardu.

Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimu Nr. 942¹²² nustatyta: kai kliento atstovo (jeigu pinigine operacija atliekama per atstovą), tapatybę nustatantys duomenys atitinka Lietuvos Respublikos ir tarptautinių organizacijų (FATF, Jungtinių Tautų Organizacijos, Europos Sąjungos) sudarytuose sąrašuose pateiktus su pinigų plovimu ir (ar) teroristine veikla susijusių asmenų duomenis arba jiems yra taikomos finansinės sankcijos pagal Lietuvos Respublikos ekonominių ir kitų tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymą, laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo grėsmė.

3.6. Informacijos saugojimas

FATF Rekomendacijos¹²³ finansų įstaigas įpareigoja mažiausiai penkerius metus išlaikyti visus būtinus vietinių ir tarptautinių sandorių įrašus, kad juos būtų galima prireikus pateikti kompetentingai institucijai. Tokie įrašai turi būti pakankami, kad būtų galima rekonstruoti individualų sandorį (įskaitant valiutos kiekius, tipą) ir panaudoti kaip įrodymus baudžiamajame procese. Finansų įstaigos turėtų laikyti įrašus, gautus per deramo kliento tapatybės nustatymo procesą (pavyzdžiui, oficialių identifikavimo dokumentų, tokių kaip pasas, tapatybės kortelės, vairavimo teisės ar panašių

¹²⁰ Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

¹²¹ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

¹²² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. 942 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis klientas laikomas keliančiu mažą pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmę, ir kriterijų, kuriais vadovaujantis laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmė, sąrašo, Kliento ir naudos gavėjo tapatybės, kelių tarpusavyje susijusių piniginių operacijų nustatymo taisyklių patvirtinimo ir informacijos apie pastebėtus galimo pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo požymius, Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pažeidimus ir priemones, kurių buvo imtasi prieš pažeidėjus, pateikimo tvarkos nustatymo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 114-4348

¹²³ FATF 40 Recommendations (20 June 2003, incorporating the amendments of 22 October 2004). http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,3343,en_32250379_32236930_33658140_1_1_1_1,00.html [žiūrėta 2009 10 20]

dokumentų, kopijos ar įrašai), sąskaitos duomenis, dalykinę korespondenciją mažiausiai penkerius metus po to, kai baigėsi dalykiniai banko ir kliento santykiai. Tapatybės duomenys ir sandoriai turėtų būti prieinami kompetentingoms institucijoms.

Bazelio bankų priežiūros komitetas taip pat nurodo, kad bankai turėtų išsaugoti klientų ir atstovų, veikiančių jų vardu, duomenis.¹²⁴

Nors tarptautiniai dokumentai nurodo reikalavimą informaciją apie kliento tapatybės nustatymo duomenis ir informaciją, apie atliktas pinigines operacijas ar sandorius saugoti ne mažiau nei 5 metus, Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintuose nurodymuose¹²⁵ kredito įstaigos yra įpareigojamos tvarkyti piniginių operacijų arba sandorių, kurių suma viršija 15 000 eurų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, piniginių operacijų arba sandorių, kurių keičiamų grynųjų pinigų suma viršija 6 000 eurų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, Reglamentu (EB) Nr. 1781/2006 nustatytais atvejais vykdomų arba primamų pinigų pervedimų registracijos žurnalus, taip pat įtartinų ir neįprastų piniginių operacijų ir sandorių bei klientų, su kuriais sandoriai ar dalykiniai santykiai buvo nutraukti klientui vengiant arba atsisakant kredito įstaigos prašymu ir nurodytais terminais pateikti informaciją apie piniginių lėšų ar turto kilmę, kitus papildomus duomenis ar kitomis su pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo prevencijos tvarkos pažeidimais susijusiomis aplinkybėmis registracijos žurnalus ir šių žurnalų duomenis, taip pat kliento tapatybę patvirtinančių dokumentų kopijas saugoti 10 metų nuo sandorių ar dalykinių santykių su klientu pabaigos dienos. Kredito įstaiga privalo saugoti 10 metų nuo piniginių operacijos atlikimo ar sandorio sudarymo dienos informaciją apie pinigine operaciją ar sandorį patvirtinančius dokumentus ar kitus juridinę galią turinčius dokumentus, susijusius su piniginių operacijų atlikimu ar sandorių sudarymu. Šie dokumentai ir informacija prireikus turi būti laiku pateikiami Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai ar kitoms kompetentingoms institucijoms.

10 metų terminas nustatytas atsižvelgiant į bendrąjį Baudžiamajame kodekse numatytą senaties terminą, todėl, autorės vertinimu, nors jis ir yra ilgesnis nei reikalavimai, numatyti tarptautiniuose dokumentuose, jis negali būti vertinamas kaip per ilgas, neatitinkantis protingumo reikalavimų ar kaip nepagrįstas. Ši priemonė yra susijusi su bankų kaip teisės saugos pagalbininkų funkcija, kad vykstant baudžiamajam procesui bankų pateikiami įrašai apie įvykusias pinigines operacijas ar sandorius paliudytų apie reikšmingas aplinkybes, tiriant pinigų plovimo ar susijusias bylas.

3.7. Informacijos pateikimas Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai

¹²⁴ Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]

¹²⁵ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

FATF Rekomendacijos¹²⁶ įpareigoja valstybes įsteigti finansinės žvalgybos vienetus, veikiančius kaip nacionalinius centrus, kurie gautų, analizuotų ir platintų su pinigų plovimu susijusią informaciją. Būtent tokį vaidmenį vaidina Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba Lietuvoje.

Taip pat FATF Rekomendacijose teigiama: „jei finansų institucija pagrįstai įtaria, kad kliento lėšos yra gautos iš nusikalstamos veikos arba yra susijusios su terorizmo finansavimu, ji turėtų tuoj pat savo įtarimus pranešti finansinės žvalgybos vienetui“.

Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintuose nurodymuose¹²⁷ numatyta, kad informacija Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai perduodama elektroniniu paštu, kompiuterinėmis laikmenomis ar kitu suderintu būdu, taip pat turi būti suderinta kam bus teikiama informacija – centrinei būstinei ar vietiniams padaliniams.

Kredito įstaigos, remiantis Lietuvos banko valdybos nutarimo patvirtintais nurodymais, privalo pranešti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, nesiaiškinant, ar kliento veikloje yra nusikaltimo sudėtis, apie kliento vykdomas įtartinas ar neįprastas pinigines operacijas ir sandorius, kliento vienkartinės operacijas su grynaisiais pinigais arba kelias tarpusavyje susijusias operacijas su grynaisiais pinigais, jeigu suma viršija 15 000 eurų arba ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, taip pat pranešti apie žinomą, įtariamą pinigų plovimą ar esant pakankamai pagrindo įtarti, kad atliekamas, buvo atliktas pinigų plovimas ar teroristų finansavimas ar mėginta jį atlikti, įskaitant ir tokias pinigines operacijas, kurios neatitinka nė vieno nustatyto kriterijaus, arba jei kredito įstaigos darbuotojui kilo įtarimas dėl piniginių operacijos, kuri sukėlė objektyvios bei subjektyvios priežastys.

Kredito įstaigos pačios apibrėžia piniginių operacijų įtartinumo sąlyginius požymius ir suderina juos su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai turi būti pranešta ir apie asmenis, kredito įstaigoje organizuojančius pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimą bei asmenis, kurie atsakingi už registracijos žurnalų tvarkymą.

Kredito įstaiga neprivalo pateikti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai informacijos apie kliento tapatybę ir apie kliento vienkartinės operacijas su grynaisiais pinigais, kurių suma viršija 15 000 eurų arba ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, ir apie kliento kelias operacijas su grynaisiais pinigais, kurios yra tarpusavyje susijusios ir kurių bendra suma viršija 15 000 eurų arba ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, jeigu kredito įstaigos klientas yra kita finansų įstaiga arba kitos Europos Sąjungos valstybės narės finansų įstaiga; mokėjimai ir atsiskaitymai atliekami su valstybės ir savivaldybių institucijomis, kitomis biudžetinėmis įstaigomis, Lietuvos banku, valstybės ir savivaldybės fondais, užsienio valstybių diplomatinėmis atstovybėmis ar konsulinėmis įstaigomis; kliento veiklai būdingos didelės nuolatinės ir reguliarios piniginės operacijos, atitinkančios

¹²⁶ FATF 40 Recommendations (20 June 2003, incorporating the amendments of 22 October 2004). http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,3343,en_32250379_32236930_33658140_1_1_1_1,00.html [žiūrėta 2009 10 20]

¹²⁷ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

Vyriausybės nustatytus kriterijus (išskyrus atvejus, kai kredito įstaigos klientas yra užsienio valstybės įmonė, jos filialas ar atstovybė arba jis verčiasi teisinių paslaugų teikimu, advokato praktika, notaro veikla; loterijų, azartinių lošimų organizavimu ir vykdymu; veikla, susijusia su juodaisiais, spalvotaisiais arba tauriaisiais (retaisiais) metalais, brangakmeniais, juvelyriniais dirbiniais, meno kūriniais; prekyba transporto priemonėmis; prekyba nekilnojamoju turtu; audito veikla; asmens sveikatos priežiūra; aukcionų organizavimu ir vykdymu; turizmo ar kelionių organizavimu; didmenine prekyba alkoholiniais gėrimais ir alkoholio produktais, tabako gaminiais; prekyba naftos produktais; farmacinė veikla.)

Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prireikus turi būti pateikiama informacija, kuri kaupiama kredito įstaigos saugomuose registracijos žurnaluose bei reaguojama į Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos paklausimus per 14 darbo dienų.

Darbuotojai, kurie gera valia praneša Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai apie kliento vykdomas įtartinas ar neįprastas pinigines operacijas arba sandorius, nėra traukiami jokios atsakomybės, o tokios informacijos pateikimas nėra laikomas pramoninės, komercinės ar banko paslapties atskleidimu. Be to, kredito įstaigos, pateikdamos informaciją Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, neprivalo nurodyti asmens, kuris pranešė apie įtartinas arba neįprastas pinigines operacijas, duomenų.

4. PAGRINDINĖS PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ TAIKYMO PROBLEMOS LR BANKUOSE

XXI amžius – atradimų, sparčiai besivystančių technologijų ir asmens neribotos laisvės laikmetis. Nagrinėjant pinigų plovimo prevencijos priemonių pobūdį, kyla klausimas, kam visuomenėje yra teikiamas prioritetas - asmens laisvei ar valstybės ekonominiam interesui – užtikrinti mokesčių surinkimą? Manytina, kad labiausiai nuo pinigų plovimo nukenčia konkrečių valstybių turtiniai interesai, todėl kovai su pinigų plovimu yra dedamos visos pastangos.

Autorės nuomone, bankų taikomos pinigų plovimo prevencijos priemonės gali būti vertinamos kaip tiesioginė grėsmė asmens privatumui. Jų turinio analizė ir taikymo problemos suponuoja teiginį, kad šių priemonių realus ir efektyvus veikimas yra proporcingas asmens laisvės ribojimui, t. y. didinant pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymo efektyvumą, ribojama asmens teisė į laisvę, į jo asmens duomenų apsaugą. Veiksmingiausias šių priemonių taikymas gali būti pasiektas valstybei maksimaliai apribojus asmens teisę į privatumą. Tendencija aukoti asmens teisę į privatumą Europoje stiprėja, pavyzdžiui, Švedijoje 2008 m. buvo priimtas įstatymas, įteisinęs visų asmenų pokalbių klausymąsi ir elektroninių laiškų skaitymą nacionalinio saugumo sumetimais. Galima teigti, kad valstybės savo interesus iškelia aukščiau nei savo piliečių teisę į privatumą.

Taigi, visuomenė ir vėl grįžta prie retorinio klausimo – asmuo ar valstybė: kam turi būti teikiamas prioritetas? Ilgainiui, rodėsi, šis klausimas buvo išspręstas, tačiau normatyvistinės teisės sampratos idėjos stiprėja.

Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau - Teismo) jurisprudencijoje asmens laisvė suprantama kaip teisė į privatų gyvenimą, šeimos gyvenimą, namus ir korespondenciją.¹²⁸

Nors, kaip teigia Guy Stessens, kovos sus pinigų plovimo prevencijos priemonės yra susijusios su informacijos, kuri yra labiau profesinio, dalykinio pobūdžio nei privataus, perdavimu teisėsaugos tarnyboms, Teismas byloje *Niemietz v. Vokietija*¹²⁹ nurodė, kad nėra priežasties sąvoką „privatus gyvenimas“ traktuoti atskirai nuo profesinės ar dalykinės veiklos, kurią praktikoje yra sunku atskirti nuo privataus gyvenimo.¹³⁰ Šios bylos sprendimas leidžia tikėtis, kad ateityje galimi šio Teismo

¹²⁸ European Court of Human Rights The concepts of "private and family life" (article 8). http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F6DC7D2E-1668-491E-817A-D0E29F094E14/0/COURT_n1883413_v1_Key_caselaw_issues__Art_8__The_Concepts_of_Private_and_Family_Life.pdf [žiūrėta 2009 11 29]

¹²⁹ Decision of European Court of Human Rights *Niemietz vs Germany*, (16 december 1992, A n.251). <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/1d4d0dd240bfee7ec12568490035df05/4a8709d98fbfacf5c1256640004c19eb?OpenDocument> [žiūrėta 2009 11 28]

¹³⁰ Stessens G. Money laundering : a new international law enforcement model. - Cambridge : Cambridge University Press, 2000 – 173 p. – ISBN 0-521-78104-3

sprendimai pakeis valstybių politiką, taikant pinigų plovimo prevencijos priemones, bus apribotos valstybės galimybės varžyti asmens teisę į privatumą.

Lietuvoje Pinigų plovimo prevencijos įstatymas (dabartinis pavadinimas – Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas) galioja beveik 12 metų. Per tą laiką, ryšium su tarptautinio reglamentavimo pokyčiais, įstatymas buvo ne kartą keistas. Kartu keitėsi ir jį įgyvendinantys poįstatyminiai teisės aktai, kurie ne tik sekė įstatymo pakeitimus, bet ir tobulėjo, taisydami prieš tai galiojusius teisinio reguliavimo trūkumus.

Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo 14 straipsnyje ir Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintuose nurodymuose numatyta, kad bankai kliento atliekamas įtartinas ir neįprastas pinigines operacijas ir sandorius privalo sustabdyti ir ne vėliau kaip per 3 darbo valandas apie jas pranešti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba per 5 darbo dienas nuo šios informacijos gavimo privalo nedelsiant atlikti veiksmus, būtinus abejonėms dėl tokio sandorio įtartinumo ar neįprastumo paneigimo. Jeigu bankai per 5 darbo dienas, nuo pranešimo pateikimo ar nurodymo gavimo, nėra įpareigojami vykdyti laikino nuosavybės teisių apribojimo Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka, tokia operacija turi būti atnaujinama.

Įstatyme ir poįstatyminiuose teisės aktuose nustatytas 5 darbo dienų terminas tam tikrais atvejais yra nepakankamas, kad Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba galėtų imtis proporcingų veiksmų iškilusiai grėsmei neutralizuoti. Šio termino trukmė ypač aktuali tais atvejais, kai tenka bendradarbiauti su užsienio institucijomis. Bendradarbiavimas su kitomis šalimis neleidžia imtis operatyvių veiksmų, kadangi informacijos gavimas iš kitų valstybių užtrunka ilgiau nei 5 darbo dienas. Po 5 darbo dienų pinigine operacija ar sandoris tęsiasi, todėl tikėtina, kad Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba negalės laiku reaguoti į kilusią pinigų plovimo grėsmę, pinigai per bankinę sistemą bus pervesti į kitos šalies, pavyzdžiui, ofšorinės valstybės banką, kuriam netaikomos lygiavertės pinigų plovimo prevencijos priemonės, taip bus sėkmingai įvykdytas pinigų plovimas pasinaudojant Lietuvos bankų sistema.

Autorės nuomone, šio teisinio reglamentavimo išėjimi negali būti ilgesnio termino nustatymas, kadangi piniginių operacijų ir sandorių sustabdymas ilgesniam ar net neapibrėžtam terminui gali neigiamai atsiliiepti verslo santykiams ir bankų teikiamų paslaugų operatyvumui, taip pat bankų reputacijai visuomenėje. Manytina, kad ilgesnio termino nustatymo galima neigiama pasekmė būtų ir finansų įstaigų ar verslo subjektų alternatyvių būdų pinigų plovimo prevencijos priemonių apėjimui paieška. Be to, tai ne tik galima vertinti kaip kliūtį ir teisėtų piniginių operacijų ar sandorių vykdytojų ir gavėjų interesų pažeidimą, bet kaip ir neproporcingą priemonę. Šią problemą autorė siūlo spręsti stiprinant tarptautinį bendradarbiavimą tarp valstybių, sukuriant efektyvaus bendradarbiavimo sistemą, kuri be biurokratinių formalumų leistų kompetentingoms institucijoms reaguoti į kitų valstybių paklausimus.

Teisės aktai numato griežtus terminus, per kuriuos bankai turi reaguoti į kilusią pinigų plovimo grėsmę, tačiau nenumato terminų, per kuriuos Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba privalo informuoti banką, kad sustabdytą piniginę operaciją ar sandorį galima atnaujinti. Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme¹³¹ nurodyta, kad Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba privalo informuoti banką apie piniginės operacijos ar sandorio teisėtumą „nedelsiant“, tačiau konkretus terminas nėra nustatytas. Minėtame įstatyme sąvoka „nedelsiant“ nėra apibrėžta, o jos vartojimo kontekstas pinigų plovimo prevenciją reglamentuojančiuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose labai įvairus: „nedelsdamos, bet ne vėliau kaip per 3 darbo dienas“¹³², „nedelsiant, bet ne vėliau kaip per 7 darbo dienas“¹³³. Manytina, kad įstatyme turėtų būti numatytas konkretus terminas, per kurį Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba privalo informuoti banką apie sustabdytas pinigines operacijas ir sandorius, kuriuos galima tęsti. Dėl piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo bankai ir dalykinius santykius vykdančys subjektai patiria nuostolius, todėl labai svarbu, kad operacijos ar sandoriai būtų kaip galima greičiau atnaujinti, o įstatyme numatyti terminai saistytų ne tik subjektus, vykdančius pinigų plovimo prevenciją, bet ir teisėsaugos institucijas.

Kita pinigų plovimo prevencijos priemonių teisinio reguliavimo praktinė problema yra Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme¹³⁴ ir Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintuose nurodymuose¹³⁵ įtvirtinta nuostata, kad bankams ir jų darbuotojams draudžiama pranešti ar kitais būdais leisti suprasti klientui ir kitiems asmenims, kad informaciją apie piniginę operaciją ar sandorį buvo perduota Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Problema greičiau susijusi ne su pačia taisykle, o su situacija, kurioje atsiduria banko darbuotojai, kai į juos kreipiasi piniginių operacijų ar sandorių iniciatoriai ar naudos gavėjai.

Paprasti mokėjimo nurodymai į užsienio bankus yra įvykdomi po dviejų darbo dienų, skubūs mokėjimo nurodymai – kur kas greičiau. Tuo tarpu mokėjimų nurodymai Lietuvoje yra įvykdomi tą pačią ar kitą dieną. Natūralu, kad asmuo, iniciavęs piniginę operaciją ar sandorį, taip pat ir naudos gavėjas, ypač jei tai didelė pinigų suma, domėsis, ar piniginės lėšos pasiekė tikslą. Teisės aktų nuostatos draudžia banko darbuotojams pranešti apie tai, kad informacija apie piniginę operaciją ar

¹³¹ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. 942 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis klientas laikomas keliančiu mažą pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmę, ir kriterijų, kuriais vadovaujantis laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmė, sąrašo, Kliento ir naudos gavėjo tapatybės, kelių tarpusavyje susijusių piniginių operacijų nustatymo taisyklių patvirtinimo ir informacijos apie pastebėtus galimo pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo požymius, Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pažeidimus ir priemones, kurių buvo imtasi prieš pažeidėjus, pateikimo tvarkos nustatymo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 114-4348

¹³³ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹³⁴ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹³⁵ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

sandorį yra perduota Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Taigi banko įstaigų darbuotojams kyla papildoma užduotis – nuspręsti, ką atsakyti į kliento ar naudos gavėjo klausimą, kodėl operacija pinigais ar sandoris dar neįvykdyti.

Šioje situacijoje asmuo patiria tiesioginį privačios nuosavybės ribojimą. Klasikinės bankinės paslapties prasme, bankininkas pažeidžia draudimus, kurie kyla iš banko paslapties supratimo. Žvelgiant į šią situaciją Šveicarijos piliečio akimis, valstybė save iškelia virš individo, traktuodama jį kaip galimą nusižengėlį, kuris kėsina į valstybės finansinį interesą, o ne laisvą, sąmoningą asmenį, kurio interesai valstybei turi būti aukščiau jos interesų.

Teisinis reglamentavimas nurodo, kad jei Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba per 5 darbo dienas nuo pranešimo pateikimo ar nurodymo gavimo neįpareigoja bankų vykdyti laikino nuosavybės teisių apribojimo Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka, tokia pinigine operacija ar sandoris turi būti atnaujinami.

Autorė nepritaria tokiam teisiniui reguliavimui, kai bankas įpareigojamas tęsti pinigine operacija ar sandorį, kuris bankui kelia įtarimų dėl galimo ryšio su pinigų plovimu, nesulaukus Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos nurodymo laikinai apriboti nuosavybės teises. Autorės nuomone, šiuo atveju apribojama banko laisvė spręsti, ar įvertinus visas aplinkybes ir riziką, bankas gali tęsti operaciją. Manytina, kad teisė spręsti dėl operacijos tęsimo turėtų būti palikta banko vadovybei, kadangi tokiomis aplinkybėmis bankas veikia savo rizika. Galima įsivaizduoti, kokias pasekmes galėtų turėti toks teisinis reguliavimas, kai Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai dėl objektyvių aplinkybių nespėjus adekvačiai sureaguoti į banko pranešimą apie įtartą arba neįprastą pinigine operaciją per nustatytą terminą, bankas tęstų pinigine operaciją, o kitoje valstybėje paaiškėtų, kad šis sandoris buvo vykdomas turint tikslą legalizuoti nusikalstamu būdu įgytas pinigines lėšas. Dėl to nukentėtų banko, kuris tęsė pinigine operaciją, reputacija visuomenėje, galimai kiltų skandalas, po pasaulį paplistų žinia, kad Lietuva yra valstybė, palanki vykdyti pinigų plovimą. Galimas ir blogesnis scenarijus – nusikaltėliai imtų naudotis šia teisinio reguliavimo spraga, jos pagalba išplautų dideles pinigų sumas, o kompetentingoms institucijoms apie tai taptų žinoma tuomet, kai pinigines lėšas patektų į kitos valstybės jurisdikciją. Manytina, tokiu atveju bankas turėtų įvertinti tokios operacijos riziką, atsižvelgiant į visus pinigines operacijos ar sandorio rizikos veiksnius ir, jei ji labai didelė – pinigine operaciją toliau vykdyti atsisakyti.

Kita problema – pinigų plovimo prevencijos priemonių ir asmens duomenų teisinės apsaugos kolizija. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą¹³⁶ galima vertinti kaip įstatymine asmens teisių apsaugą, kuri sudaro rimtas kliūtis realizuoti pinigų plovimo prevencijos priemones ir taip įteisinti valstybės interesų viršenybę. Minėtas įstatymas įpareigoja duomenų valdytoją asmens duomenis naudoti atsakingai. Šiame įstatyme net galima būtų išvesti tam tikrą

¹³⁶ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479

asmens duomenų teisinės apsaugos ir banko paslapties koreliaciją: tarp duomenų valdytojo ir duomenų subjekto egzistuoja tam tikras pasitikėjimo santykis, duomenų valdytojas sąlyginai negali perduoti duomenų subjekto asmens duomenų trečiajai šaliai, negali jų koreguoti. Galima teigti, kad teisinis reguliavimas aukštesne vertybe pripažįsta asmens duomenis nei teisę į nuosavybę.

Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas¹³⁷ numato, kad bankai, vykdydami kliento ar naudos gavėjo tapatybės nustatymą, gali naudotis trečiųjų šalių informacija apie klientą ar naudos gavėją. Įstatyme trečiosios šalys įpareigojamos prašomą informaciją ar duomenis pateikti. Minėtas įstatymas numato, kad trečioji šalis – tai finansų įstaiga, kitas subjektas arba kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje ar valstybėje, kuri nėra Europos Sąjungos valstybė narė, registruota finansų įstaiga ar kitas subjektas, kuriam yra taikomas įstatymų nustatytas privalomas profesinis registravimas, pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme¹³⁸ nustatyti arba jiems lygiaverčiai klientų ir naudos gavėjų tapatybės nustatymo reikalavimai, taip pat informacijos saugojimo reikalavimai arba jie išikūrę trečiojoje valstybėje, kuri taiko reikalavimus, lygiaverčius nustatytiems Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme. Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. 82 patvirtintuose nurodymuose¹³⁹ nustatyta, kad šiuo būdu bankas gali nustatyti kliento ar naudos gavėjo tapatybę jam tiesiogiai nedalyvaujant, tačiau tai daryti rekomenduojama tik tada, kai kliento ar naudos gavėjo tapatybės neįmanoma nustatyti kitais būdais.

Praktikoje kyla problema, kaip įsitikinti, kad dvi finansų įstaigos turi tą patį klientą. Bankas, vykdydamas užklausą, trečiajai šaliai turi pateikti asmens identifikacijos duomenis, kas, remiantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu¹⁴⁰, yra draudžiama. Šis įstatymas numato, kad asmens duomenis bankas negali tvarkyti tikslais, kurie yra nesuderinami su nustatytais prieš renkant asmens duomenis. Manytina, kad bankas gauna kliento asmens duomenis su tikslu jį identifikuoti banko sistemoje, klientui naudojantis bankinėmis paslaugomis, todėl bankas negali perduoti kliento asmens duomenų trečiosioms šalims. Ypač griežtai minėtame įstatyme reglamentuojamas asmens kodo panaudojimas. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas¹⁴¹ numato, kad jis gali būti naudojamas tik gavus asmens sutikimą.

Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme¹⁴² bankams taikomos kelios išimties, susijusios su asmens duomenų naudojimu. Viena jų nurodo, kad be duomenų subjekto sutikimo asmens kodą gali naudoti juridiniai asmenys, kurių veikla susijusi su paskolų teikimu ir skolų išieškojimu, draudimu ar

¹³⁷ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹³⁸ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹³⁹ Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479

¹⁴² Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479

lizingo (finansinės nuomos) verslu, tačiau tik tuo tikslu, kuriuo jis buvo gautas ir tik tais atvejais, kai tai yra būtina teisėtam ir apibrėžtam asmens duomenų tvarkymo tikslui pasiekti. Įstatymas leidžia pateikti asmens duomenis tretiesiems asmenims, turintiems teisėtą interesą bei tinkamai finansinių ir (ar) turtinių įsipareigojimų jam neįvykdžiusių duomenų subjektų duomenis, įskaitant ir asmens kodą, kad būtų galima įvertinti asmens mokumą ir valdyti išsiskolinimą. Taipogi, bankai gali keistis su kredito įstaigomis ar finansų įmonėmis, kurios verčiasi kreditine ir (ar) finansine veikla, subjektų, kuriems šie bankai, kredito įstaigos ar finansų įmonės yra suteikę, ketina suteikti ar atsisakė suteikti finansines paslaugas, susijusias su rizikos prisiėmimu, finansinių įsipareigojimų duomenimis. Tokia informacija gali būti dalinamasi tik mokumo vertinimo tikslais ir tik su duomenų subjekto sutikimu. Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme¹⁴³ numatytas atvejis nėra susijęs nei su vienu iš anksčiau minėtų, todėl, manytina, kad ši nuostata bankams nesuteikia teisės tretiesiems asmenims perduoti asmens duomenų, nepažeidžiant Asmens duomenų apsaugos įstatymo¹⁴⁴, todėl autorės nuomone, ši įstatymo nuostata teisiškai yra negalima, kaip prieštaraujanti asmens duomenų teisei apsaugai.

Teisės normų taikymo klausimą galima būtų spręsti teorinėmis teisės normų taikymo taisyklėmis.¹⁴⁵ Teisės teorijoje plačiai pripažįstama, kad konkuruojant bendrajai ir specialiajai teisės normoms, turi būti taikoma specialioji norma. Tačiau šiuo atveju sprendžiamas ne normų konkurencijos, o kolizijos atvejis, kai bendroji norma (šiuo atveju – Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas¹⁴⁶) draudžia naudoti asmens duomenis, o specialioji norma (Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas¹⁴⁷) įgalina atitinkamus subjektus naudotis trečiųjų šalių informacija. Tokiu atveju, remiantis teisės teorijoje suformuotomis taisyklėmis, turi būti taikoma bendroji teisės norma. Vadinas, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo¹⁴⁸ nuostatomis prieštaraujančios Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo¹⁴⁹ normos negali būti taikomos.

Šios priemonės panaudojimas būtų efektyvus tik tuo atveju, jei asmens teisė į duomenų apsaugą nebūtų laikoma prioritetine vertybe. Nerimauti verčia faktas, kad ši nuostata yra įtvirtinta ne tik Lietuvos Respublikos teisės aktuose, tačiau galioja daugumos valstybių įstatymuose - tai yra pinigų plovimo prevencijos priemonė, kuri ateityje pretenduoja tapti viena efektyviausių valstybės interesų

¹⁴³ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479

¹⁴⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2004. - 293 p. - ISBN 9955-616-07-5

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

realizavimo įrankiu. Taip galėtų nutikti tuo atveju, jei asmens duomenys prarastų savo reikšmę, pirmumą suteikiant valstybės turtiniam interesui.

Taip pat kyla problemos įgyvendinat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimu Nr. 677¹⁵⁰ patvirtintų „Kriterijų, kuriais vadovaujantis pinigine operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neišprastais sąrašo“ nuostata, kuri numato, kad jei klientas per 7 kalendorines dienas keičia iš vienos valiutos į kitą 25 000 eurų ar didesnę grynujų pinigų sumą arba ją atitinkančią sumą kita valiuta, tokia pinigine operacija yra įtartina ir apie ją bankas turi pranešti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas¹⁵¹ ir 2008 m. gegužės 15 d. Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 82¹⁵² nustato, kad prieš keičiant grynuosius pinigus, kurių suma viršija 6 000 eurų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta, bankas turi imtis priemonių ir nustatyti bei patikrinti kliento ir naudos gavėjo tapatybę, t. y. bankas turi gauti iš kliento informaciją apie kliento dalykinių santykių tikslą ir numatomą pobūdį, gauti kliento tapatybę liudijančius dokumentus, remtis dokumentais, duomenimis, informacija, gauta iš patikimo ir nepriklausomo šaltinio ir gauta informacija apie tapatybę bei veiklą dokumentuojama.

Piniginės operacijos, neviršijančios nustatytos ribos, gali būti laisvai vykdomos ir nefiksuojamos. Taigi, kyla problema, kaip bankui nustatyti, ar valiutos keitimo operacijos per banką ar per jo padalinius per 7 dienas neviršijo teisės aktuose numatytos viršutinės ribos, jei asmuo keičia valiutą, kurios suma neviršija 6 000 eurų ar ją atitinkančią sumą. Tarkime, asmuo keičia valiutą, kurios suma artima sumai, nuo kurios klientui taikoma identifikacija. Lietuvoje savo veiklą vykdo 11 komercinių bankų, kurių klientų aptarnavimo padalinių skaičius Vilniuje svyruoja nuo 6 (mažiausiai kliento aptarnavimo padalinių turintis bankas – AB bankas „Šiaulių bankas“) iki 55 (daugiausiai klientų aptarnavimo padalinių turi bankas AB „Snoras“). Taigi, vien per „Snoro“ banko klientų aptarnavimo padalinius, neidentifikuotas asmuo, keisdamas po 5 900 eurų ar ją atitinkančią sumą grynujų pinigų, gali iškeisti daugiau nei 300 000 eurų. Formaliai, teisės aktų reikalavimai būtų pažeisti – bankas turėjo informuoti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybą apie įtartina operaciją, tačiau, realiai, bankas neturėjo galimybių nustatyti, kad operacijos viršijo nustatytą ribą.

Ši įstatymo nuostata taip pat gali būti vertinama kaip teisinio reguliavimo spraga, kuri dėl savo netobulo teisinio reguliavimo ir efektyvios įgyvendinimo sistemos nebuvimo, sudaro galimybę asmenims, vykdančioms pinigų plovimą, apeiti nustatytą tvarką ir galimai sėkmingai vykdyti nusikalstamas veikas. Kaip ir anksčiau minėtu atveju, ši priemonė galėtų efektyviai veikti ir duoti

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 677 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis pinigine operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neišprastais, sąrašo ir įtartinų piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo ir informacijos apie įtartinas ar neišprastas pinigines operacijas ar sandorius pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 82-3256

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹⁵² Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

naudos tik tuo atveju, jei bankams būtų prieinama visa informacija apie asmenį, kuri pažeistų asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimus, asmens teisę į privatumą.

Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme¹⁵³ numatyta, kad finansų įstaigos ir kiti subjektai, išskyrus advokatus ir ar advokatų padėjėjus, privalo paskirti vadovaujančius darbuotojus, kurie organizuotų pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimą ir palaikytų ryšius su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba. Praktikoje bankai ir jų grupei priklausančios lizingo, draudimo ar kitos bendrovės, kurios taip pat privalo taikyti pinigų plovimo prevencijos priemones, turi bendrus su bankais pinigų plovimo prevencijos departamentus, t. y. šie subjektai neturi savų pinigų plovimo prevencijos skyrių. Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas¹⁵⁴ nenumato galimybės pasinaudoti kito, motininio ar dukterinio juridinio asmens pinigų plovimo prevencijos skyriaus paslaugomis.

Pinigų plovimo prevenciją reglamentuojantys teisės aktai įpareigoja pinigų plovimo prevenciją vykdančią subjektą paskirti vadovaujančią darbuotoją, kuris įgyvendintų pinigų plovimo prevencijos priemones ir bendradarbiautų su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba. Formaliai tai reiškia, jei subjektas šių reikalavimų neįgyvendina - pažeidžia įstatymą. Patronuojanti įmonė yra susijusi su dukterine, tačiau tai savarankiški teisės subjektai, todėl teisės aktų numatytas pareigas turi įgyvendinti individualiai. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas numato, kad bendrovė yra patronuojanti, jei ji kitoje bendrovėje, kuri yra jos dukterinė bendrovė, tiesiogiai ir (ar) netiesiogiai turi balsų daugumą arba tiesiogiai ar netiesiogiai gali daryti lemiamą įtaką.¹⁵⁵ Šiame įstatyme tiesioginis ar netiesioginis įtakos darymas siejamas su patronuojančios bendrovės akcininkų galimybėmis dalyvauti dukterinės įmonės valdyme. Įstatyme nenumatyta, kad patronuojančios įmonės organas yra ir dukterinės įmonės organas. Taigi, dukterinė įmonė turi subjektinį savarankiškumą patronuojančios įmonės atžvilgiu, o patronuojančios įmonės vadovaujantis darbuotojas nėra lygus dukterinės įmonės darbuotojui.

Pinigų plovimo prevenciją reglamentuojantys teisės aktai numato gana griežtus reikalavimus bankams bei kitiems subjektams. Dėl to šios įmonės patiria nemažų išlaidų: trukdžiai vykdant įprastinę veiklą, nepatenkinti klientai, galbūt net jų praradimas bei reputacijos pablogėjimas visuomenėje. O kur dar išlaidos pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimui ir sistemos palaikymui bei nuolatiniam tobulinimui. Visos šios patiriamos sąnaudos – tai pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimo kaina, kurių valstybė nekompensuoja.

Autorės nuomone, nors teisinis reglamentavimas nenumato galimybės dukterinei ir patronuojančiai įmonei turėti bendrą pinigų plovimo prevencijos padalinį ar bendrus už pinigų plovimo

¹⁵³ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914

prevenciją atsakingus darbuotojus, toks modelis vienai finansinei grupei priklausančioms įmonėms padeda sumažinti sąnaudas pinigų plovimo prevencijos organizavimui. Svarbiausia, kad būtų užtikrintas tinkamas pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimas ir jis būtų pakankamai efektyvus. Vis dėlto manytina, kad tokia galimybė turi būti įtvirtinta įstatyme, numatant papildomas teises garantijas, kurios užtikrintų, kad pinigų plovimo prevencija būtų efektyvi bei numatytų patronuojančios bendrovės atsakomybę už pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimą dukterinėje įmonėje bei patronuojančios įmonės pinigų plovimo prevencijos politiką įgyvendinančių darbuotojų teisinius santykius su dukterinės įmonės vadovais.

Paminėtina anksčiau analizuota Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 16 d. nutartis¹⁵⁶, kurioje banko vadovas ginčijo apylinkės teismo sprendimą, kuriuo jam buvo paskirta bauda už netinkamą pinigų plovimo prevencijos priemonių banke įgyvendinimą. Manytina, kad draudimo ar lizingo įmonei, pažeidus pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymo tvarką, bylai atsidūrus teisme, draudimo ar lizingo įmonės vadovo kaltė būtų preziumuojama, kadangi formaliai vadovas neorganizuoja ir neužtikrina tinkamo pinigų plovimo prevencijos priemonių įgyvendinimo, nors realiai ją vykdo patronuojančios įmonės organas ar už tai atsakingi darbuotojai.

Pinigų plovimo prevenciją reglamentuojantys teisės aktai įpareigoja bankus, prieš užmezgant naujus dalykinius santykius su politikoje dalyvaujančiais asmenimis ar bankais korespondentais, gauti įgalioto vadovo pritarimą. Lietuvos Respublikos teisės aktai nenumato, ką tokiu atveju reikėtų laikyti įgaliotu vadovu. Remiantis 2005 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos 2005/60/EB direktyva¹⁵⁷, įgaliotas vadovas – tai ne valdyba, o leidimo prašančio asmens tiesioginis vadovas. Manytina, kad pagal direktyvą, bankui užmezgant korespondentinės bankininkystės santykius ar dalykinius santykius su politikoje dalyvaujančiais asmenimis, užtektų banko darbuotojo tiesioginio vadovo pritarimo.

Praktikoje pritarimą užmegzti tokius dalykinius santykius suteikia banko valdyba ar banko vadovas. Autorės nuomone, natūralu, kad bankai, siekdami užtikrinti kiek įmanomą efektyvesnę pinigų plovimo prevencijos politikos įgyvendinimą, taiko aukštesnius nei teisės aktuose nustatytus standartus. Teisinis neapibrėžtumas ir labai menka, tačiau labai aiški Lietuvos teismų pozicija, kad už pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimą atsako banko vadovas, verčia bankus imtis ypatingų atsargumo priemonių, kurios galbūt yra ne visada proporcingos, didina pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimo kaštus. Manytina, kad aiškesnis teisinis reguliavimas, paskirstantis atsakomybės našta už pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimą skirtingiems subjektams ir nustatantis konkretų asmenį, kuris turi pritarti konkrečių teisinių santykių užmezgimui, leistų bankams operatyviau reaguoti į paklausimus,

¹⁵⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 16 d. nutartis byloje Nr. N-575-3882-09

¹⁵⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB, 2005 m. spalio 26 d., dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui

efektyviau naudoti banko žmogiškuosius išteklius bei sumažinti banko vadovaujančiųjų organų laiko sąnaudas.

Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo 19 straipsnio 4 dalis numato, kad bankai „trečiosiose šalyse esančiuose savo padaliniuose ir dukterinėse įmonėse, kuriose turi daugumą akcijų, privalo taikyti šio įstatymo (Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo – *aut. past.*) keliamus reikalavimus. Jeigu trečiosios valstybės teisės aktai neleidžia taikyti tokių lygiaverčių reikalavimų, finansų įstaigos ir kiti subjektai nedelsdami privalo pranešti apie tai Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai ir suderinę su ja imtis papildomų priemonių, leidžiančių veiksmingai sumažinti pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmę.“¹⁵⁸ Šios nuostatos perkėlimas yra susijęs su Europos Parlamento ir Tarybos 2005 spalio 26 d. direktyvos 2005/60/EB įgyvendinimu Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.¹⁵⁹

Kol kas šios nuostatos taikymo praktikos nėra. Jos taikymo galimybės yra abejotinos – tai pripažįsta patys Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos specialistai. Šios normos taikymas būtų sudėtingas procesas, tuo labiau, kad tai susiję su valstybės teisės sistemos eksteritorialumo problema. Be to, reikėtų įvertinti ir banko padalinio galimybes konkuruoti trečiosios valstybės rinkoje dėl aukštesnių ir griežtesnių pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymo standartų. Neabejotina, kad banko padalinio ar dukterinės įmonės įsteigimas trečiojoje šalyje neatleidžia banko nuo pinigų plovimo prevencijos politikos įgyvendinimo, tačiau sunku įsivaizduoti, kaip trečiojoje valstybėje galėtų būti taikomi Lietuvos Respublikos teisės aktų reikalavimai.

Autorės nuomone, Lichtenšteine 2008 metais kilęs skandalas atskleidė Europos valstybių nepakantumą šalims, tvirtai besilaikančioms tradicinio banko paslapties supratimo. Vokietijos ekspansija, pažeidžiant kitos suverenios valstybės teisinę sistemą neabejotinai davė didelę naudą mokesčių fondams, tačiau parodė didelę nepagarbą tarptautinės teisės normoms. Minėta Europos Sąjungos direktyvos norma, kuri perkelta Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymu¹⁶⁰, gali būti vertinama kaip ženklas, kad Europos Sąjungos šalys nesitaikstys su pinigų plovimu ir imsis visų priemonių įgyvendindamos savo turtinius interesus.

Šiuo metu viešojoje erdvėje netyla kalbos apie būtinumą reglamentuoti „greituosius“ kreditus ir juos teikiančių bendrovių veiklą. Dėl poveikio visuomenės nariams, ekonomikai ir plintančio sukčiavimo pateikiami įvairūs vertinimai.

Lietuvos bankų asociacijos vadovas Dr. Stasys Kropas šių įmonių veikloje išvelgia tiesioginę grėsmę bankų reputacijai dėl greitųjų paskolų bendrovių teikiamų paslaugų panašumo į bankų

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

¹⁵⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB, 2005 m. spalio 26 d., dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 2008, Nr. 10-335

teikiamas paslaugas ir pavadinimus, kuriuose vienaip ar kitaip dominuoja dariniai „bank“ arba „kredit“. Jo manymu, šias paslaugas teikiančios bendrovės naudojami bankų pasitikėjimo kapitalu. Be to, nurodoma, kad jų įtaka visuomenės nariams gali būti itin neigiama – formuojasi visuomenės dalis, kuri tampa priklausoma nuo „greitųjų“ kreditų, dėl didelių palūkanų asmenys patiria itin didelę finansinę naštą, šios bendrovės naudoja paprastas asmens identifikavimo ir rizikos vertinimo procedūras, todėl yra palankios sukčiavimui.¹⁶¹

Kitą požiūrį pateikia Lietuvos laisvosios rinkos specialistai. Ekspertas Vytautas Žukauskas teigia, kad greitųjų kreditų bendrovių veiklos teisiškai reglamentuoti nebūtina, nes ši veikla remiasi rinkos dėsniais, o šiuo metu Seime svarstomas vartojimo kreditų įstatymas – tai nepasitikėjimas verslo subjektais ir žmogaus sprendimu, kišimasis į jo pasirinkimo laisvę. Pasak eksperto, „greitųjų“ kreditų bendrovės yra suinteresuotos skolinti atsakingai, kadangi jų veikloje naudojamos nuosavos lėšos, o finansiškai neišprusę žmonės, kurie vieną kartą pasinaudoję „greitojo“ kredito paslaugomis, pajus, kokia didelė finansinė našta jiems tenka, anot V. Žukausko, antrą kartą prieš prisiimdami tokius įsipareigojimus, gerai pagalvos.¹⁶²

„Greituosius“ kreditus teikiančios įmonės – uždarnosios bendrovės, kurios verčiasi pinigų skolinimu. Ši veikla atitinka Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme¹⁶³ nurodytų finansinių paslaugų teikimą. Tad specialaus teisės akto, kuris reglamentuotų šių bendrovių veiklą nėra. Dėl šių įmonių veiklos panašumo į bankų vykdomą veiklą – paskolų teikimą – jos gali būti painiojamos su bankais.

„Greitųjų“ kreditų bendrovės – dažnas sukčių taikinytis, be to, jos taip pat gali būti panaudotos pinigų plovimo procese. Kita vertus, tai yra sritis, kurioje šiuo metu valstybės reguliavimas ir įtaka yra minimali. Priėmus Vartojimo kreditų įstatymą, ji padidės. Autorės nuomone, šių visuomeninių santykių reglamentavimo poreikis gali būti siejamas su valstybės interesu reguliuoti kiek įmanomą platesnį visuomeninių santykių spektrą, kuriame individas gali realizuoti savo turtinį interesą. Pastarojo įstatymo priėmimas, nors ir kyla iš pareigos įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktus, rodo, kad valstybė nepasitiki verslo subjektų ir piliečių galimybėmis priimti savarankiškus sprendimus, maksimaliai siekia riboti savarankišką turtinių interesų įgyvendinimą.

¹⁶¹ Kropas S. Greitieji kreditai Lietuvoje – bankų požiūris. http://www.lba.lt/go.php/lit/Greitieji_kreditai_Lietuvoje_banku_pozi/106/2 [žiūrėta 2009 12 01]

¹⁶² Žukauskas V. Nesureguliuota reiškia neatsakinga? Greitųjų kreditų pavyzdys. http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/nesureguliuota_reiskia_neatsakinga_greituju_kreditu_pavyzdys/5532 [žiūrėta 2009 12 01]

¹⁶³ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891

PASIŪLYMAI

1. Kadangi mokėjimų nurodymų įvykdymo terminai Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatyme pateikiami keliuose straipsniuose, autorė siūlo papildyti Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymą 25 straipsniu:

25 straipsnis. Įstatymo santykis su Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo nuostatomis

1. Šiame įstatyme nustatyti mokėjimo nurodymų terminai sustabdomi nuo to laiko, kai mokėjimų vykdytojas nustato, kad operacija, remiantis Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymu, yra įtartina ar neįprasta ir praneša apie tai Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Terminų skaičiavimas tęsiamas nuo tada, kai Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba informuoja mokėjimo įstaigą apie galimybę tęsti mokėjimo nurodymą arba praėjus 5 darbo dienoms nuo mokėjimo nurodymo sustabdymo.

2. Dėl šio straipsnio 1 dalyje nurodytų aplinkybių mokėtojų kilę nuostoliai neatlyginami.

2. Siekiant užtikrinti efektyvesnę pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymą, siūloma įsteigti neviešą akcininkų registrą, kuriame būtų kaupiami nevieši duomenys apie akcinių bendrovių ir uždarytų akcinių bendrovių akcininkus ir jiems priklausančių akcijų rūšis, skaičių, suteikiamas teises, akcijų nuosavybės teisės pasikeitimo faktą, taip pat duomenys apie nominaliuosius bei tikruosius akcijų savininkus.

3. Papildyti Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo 2 straipsnį nauja 8 dalimi, pakeisti 2 straipsnio 16 dalyje nustatytą politikoje dalyvaujančio asmens sąvoką - į ją įtraukti ir Lietuvos Respublikos piliečius, iš šios sąvokos objekto išbraukti šeimos narius ir artimuosius pagalbininkus, papildyti šį straipsnį nauja 18 dalimi, nustatant profesionalaus tarpininko apibrėžimą:

2 straipsnis. Pagrindinės Įstatymo sąvokos

<...>

8. **Įgaliotas vadovas** – pritarimo užmegzti dalykinius santykius prašančio kredito įstaigos darbuotojo tiesioginis vadovas.

<...>

16. **Politikoje dalyvaujantys fiziniai asmenys** – užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos piliečiai, kuriems yra arba buvo patikėtos svarbios viešosios pareigos.

<...>

18. **Profesionalus tarpininkas** – advokatas, biržos makleris, konsultantas ar kitos profesijos atstovas, kuris įgyvendina kliento interesą ar veikia kaip trečiasis asmuo ir ši veikla yra susijusi su jo profesine veikla.

4. Pakeisti Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo 14 straipsnio 4, 6 dalis ir atitinkamus Lietuvos Respublikos poįstatyminius teisės aktus:

14 straipsnis. Pranešimas apie įtartinas ar neįprastas pinigines operacijas ir sandorius

<...>

4. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba nuo to momento, kai yra pagrindžiamas lėšų ar turto teisėtumas ar paneigiamos abejonės dėl galimų sąsajų su teroristų finansavimu, privalo nedelsdama, ne vėliau kaip per 3 darbo valandas, raštu pranešti finansų įstaigai ar kitam subjektui, kad piniginės operacijos ar sandoriai gali būti atnaujinami.

<...>

6. Jeigu finansų įstaigos ir kiti subjektai per 5 darbo dienas nuo pranešimo pateikimo ar nurodymo gavimo nėra įpareigojami vykdyti laikino nuosavybės teisių apribojimo Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka, piniginė operacija ar sandoris turi būti atnaujinami. Jei finansų įstaigos ar kito subjekto vadovybė, įvertinusi visus galimus rizikos veiksnius, nustato, kad yra didelė piniginės operacijos ar sandorio ryšio su pinigų plovimu tikimybė arba piniginės operacijos ir sandorio tęsimas gali sukelti nepageidaujamas padarinius finansų įstaigos ar kito subjekto reputacijai bei stabilumui, tokią operaciją tęsti gali būti atsisakyta, o dalykiniai santykiai tarp finansų įstaigos ar kito subjekto ir kliento – nutraukti.

5. Papildyti Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo 19 straipsnį 7 ir 8 dalimi, su šia nuostata atitinkamai suderinti poįstatyminius Lietuvos Respublikos teisės aktus:

19 straipsnis. Finansų įstaigų ir kitų subjektų pareigos

<...>

7. Laikoma, kad pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos politika finansų įstaigoje įgyvendinama tinkamai, jei finansų įstaigų grupei priklausančios patronuojanti ir dukterinės įmonės naudojami bendromis pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevenciją įgyvendinančiomis vidaus

kontrolės procedūromis, pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevenciją finansų grupės susitarimu bendrai organizuoja ir palaiko ryšius su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba paskirti darbuotojai. Apie tokių darbuotojų paskyrimą turi būti raštu pranešta Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai.

8. Už tinkamą pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos politikos organizavimą ir įgyvendinimą finansų grupei priklausančiose finansų įstaigose atsakinga patronuojanti finansų įstaiga.

6. Papildyti Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymą 26 straipsniu, atitinkamai suderinti poįstatyminius teisės aktus:

26 straipsnis. Atsakomybė

1. Už tinkamą pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos politikos įgyvendinimą atsako pinigų plovimo prevenciją įgyvendinančio subjekto vadovas.

2. Už konkrečių pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonių tinkamą įgyvendinimą atsako pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevenciją vykdančių subjektų vadovaujantys darbuotojai, kurių kompetencijai pagal teisės aktus, darbo sutartį ar kito susitarimo pagrindu priklauso konkrečios pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonių įgyvendinimas.

3. Pareigūnai ir asmenys, pažeidę šio įstatymo reikalavimus, atsako įstatymų nustatyta tvarka.

IŠVADOS

1. Pinigų plovimo prevencijos kilmė gali būti siejama su valstybės intereso įgyvendinimu. Šio nusikaltimo ištakos siekia tuos laikus, kai asmens intereso kategorija dar neegzistavo, todėl pinigų plovimo prevencijos priemonės turi būti proporcingos, o jų įgyvendinimas negali būti prioritetas asmens teisės į privatumą atžvilgiu.

2. Bankų vaidmuo, pradėjus taikyti pinigų plovimo prevencijos priemones, pasikeitė. Galimas dvejetainis bankų vaidmens vertinimas: kaip strateginio valstybės partnerio kovoje su pinigų plovimu arba valstybės intervencijos į asmens turtinius santykius įrankio.

3. Pinigų plovimo prevencijos priemonės yra susijusios su nekompensuojamomis bankų sąnaudomis, papildoma reputacine rizika ir jų klientų disponavimo lėšomis ar turtu suvaržymu, todėl jų taikymas turi būti kiek įmanoma efektyvesnis.

4. Teisinis bankų įgyvendinamų pinigų plovimo prevencijos priemonių reglamentavimas atitinka tarptautinę praktiką, tačiau šių priemonių potencialas neišnaudojamas. Vis dėlto, tam tikrais atvejais pinigų plovimo prevencijos priemonės nepagrįstai varžo rinkos subjektų turtinių interesų įgyvendinimą, todėl didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas ne prevencijos priemonių taikymo optimizavimui, o banko klientų interesų apsaugai.

5. Pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymo problemos rodo, kad efektyviam ir visapusiškam pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymui didžiausios kliūtys yra: teisės aktų tarpusavio prieštaravimai, neišsamus teisinis reguliavimas, neoperatyvus tarptautinis bendradarbiavimas ir asmens duomenų apsauga.

6. Daugiausia teisinio reguliavimo trūkumų yra taikant kliento tapatybės nustatymo priemonę. Ši priemonė yra susijusi su asmens duomenų panaudojimu, kuriuos saugo asmens duomenų teisinė apsauga įstatymais. Be to, šioje priemonėje galima išvelgti banko paslapties elementų: bankas apie tikruosius savininkus, tikruosius naudos gavėjus, tarpininkus, politikoje dalyvaujančių asmenų šeimos narius ar pagalbininkus, gali sužinoti tik iš savo kliento. Galioja kliento pateiktų duomenų teisėtumo prezumpcija.

7. Valstybės intervencija į asmens turtinius santykius per pinigų plovimo prevencijos priemones nėra atsiktinis reiškinys. Valstybės reguliuojamų visuomeninių santykių sritis nuolat plečiasi, paliekant vis mažiau vietos individo laisvei pasirinkti jam priimtinausią veikimo būdą.

LITERATŪRA

Norminė literatūra:

1. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB, 2005 m. spalio 26 d., dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui
2. Europos Tarybos Konvencija „Dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 12-263
3. Jungtinių Tautų konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 38-1004
4. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios, 2002, Nr. 51
5. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914
6. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479
7. Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 61-2754
8. Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas // Valstybės Žinios, 2001, Nr. 43-1495
9. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832
10. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės Žinios, 2003, Nr. 94-4246
11. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891
12. Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 97-2775
13. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr.64-1502
14. Pinigų plovimo prevencijos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 10-335
15. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1937
16. Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 17-701
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 562 „Dėl Kliento atliktų piniginių operacijų bei įtartinų ir neišprastų piniginių operacijų ir sandorių registracijos žurnalų

tvarkymo taisyklių patvirtinimo ir kliento veiklai būdingas dideles nuolatinės ir reguliarias pinigines operacijas apibūdinančio kriterijaus nustatymo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 70-2653

19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 677 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis pinigine operacija ar sandoris laikomi įtartinais ar neįprastais, sąrašo ir įtartinų piniginių operacijų ir sandorių sustabdymo ir informacijos apie įtartinas ar neįprastas pinigines operacijas ar sandorius pateikimo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 82-3256

20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 680 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 1 d. nutarimo Nr. 527 "Dėl Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos disponuojamos informacijos apie kliento operacijas su pinigais teikimo Lietuvos Respublikos teisėsaugos ir kitoms valstybės institucijoms taisyklių patvirtinimo" pakeitimo " // Valstybės žinios, 2008, Nr. 82-3259

21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. 942 „Dėl Kriterijų, kuriais vadovaujantis klientas laikomas keliančiu mažą pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmę, ir kriterijų, kuriais vadovaujantis laikoma, kad yra didelė pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo grėsmė, sąrašo, Kliento ir naudos gavėjo tapatybės, kelių tarpusavyje susijusių piniginių operacijų nustatymo taisyklių patvirtinimo ir informacijos apie pastebėtus galimo pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo požymius, Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pažeidimus ir priemones, kurių buvo imtasi prieš pažeidėjus, pateikimo tvarkos nustatymo" // Valstybės žinios, 2008, Nr. 114-4348

22. Lietuvos banko valdybos 2004 m. lapkričio 25 d. nutarimas Nr. 183 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 174-6479

23. Lietuvos banko valdybos 2008 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl kredito įstaigoms skirtų nurodymų, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui ir (ar) teroristų finansavimui“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 62-2374

Teismų praktika:

1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 16 d. nutartis byloje Nr. N-575-3882-09

2. Decision of European Court of Human Rights *Niemietz vs Germany*, (16 December 1992, A n.251).

<http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/1d4d0dd240bfec7ec12568490035df05/4a8709d98fbfacf5c1256640004c19eb?OpenDocument> [žiūrėta 2009 11 28]

Specialioji literatūra:

1. Abramavičius A. ir kt. Namų advokatas. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002. – 645 p. – ISBN 9986-452-92-9
2. Ivaškevičius D., Sakalas A. Bankų vadyba. – Kaunas: Technologija, 1997. – 7-9 p. – ISBN 9986-13-548-6
3. Leonas P. Teisės filosofijos istorija. – Vilnius: Mintis, 1995. – 106-107, 352, 432 p. - ISBN 5-417-00700-5
4. Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2004. - 69-82, 293, 432 p. - ISBN 9955-616-07-5
5. Vaškelaitis V. Piniginiai atsiskaitymai : teorija ir praktika : mokėjimo priemonės ir technologijos, atsiskaitymų rizika ir jos valdymas. - Vilnius: Eugrimas, 2001. – 363-364 p. – ISBN 9986-752-88-4
6. Gilmore W. C. Dirty Money: The Evolution of Money Laundering Countermeasures. – Council of Europe Publishing, 1999. – 341 p. – ISBN 92-871-3854-0
7. Stessens G. Money laundering: a new international law enforcement model. - Cambridge: Cambridge University Press, 2000 – 144, 173-179 p. – ISBN 0-521-78104-3
8. Wright R. A., Miller J. M. Encyclopedia of Criminology. – New York, London: Routledge, 2005. – 1004 p. – ISBN 1-57958-466-7
9. Диканова Т.А., Осипов В.Е. Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием "грязных" денег. - Москва : Юнити-Дана, 2000. – 160-167 p. – ISBN 5-238-00170-3
10. Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. - Москва: Российский Юридический Издательский Дом, 1999. – 26-37 p. – ISBN 5-88635-030-6
11. Insam A. et al. Отмывание денег. Банковский мониторинг: под перекрестным огнём международных обязательств по соблюдению осмотрительности финансово-кредитными структурами. - Лихтенштейн - Австрия - Германия – Швейцария - Вена ; Грац : Neuer Wissenschaftlicher Verlag (NWV), 2006. – 54-56 psl. – ISBN 3-7083-0396-2
12. Никулина В.А. Отмывание "грязных" денег : уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. - Москва: Юрлитинформ, 2001. – 8-22 p. – ISBN 5-93295-030-7
13. Свенссон Б. Экономическая преступность. - Москва : Прогресс, 1987. – 102 psl.

Internetiniai šaltiniai:

1. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos veikla. <http://www.fntt.lt/lt/96> [žiūrėta 2009 10 30]
2. Geros bankinės praktikos taisyklės. <http://www.danskebankas.lt/apie/bankas/taisykles> [žiūrėta 2009 11 26]
3. Kropas S. Greitieji kreditai Lietuvoje – bankų požiūris. http://www.lba.lt/go.php/lit/Greitieji_kreditai_Lietuvoje_banku_pozi/106/2 [žiūrėta 2009 12 01]
4. Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/> [žiūrėta 2009 06 19]
5. Žukauskas V. Nesureguliuota reiškia neatsakinga? Greitųjų kreditų pavyzdys. http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/nesureguliuota_reiskia_neatsakinga_greituju_kreditu_pavyzdys/5532 [žiūrėta 2009 12 01]
6. About the Basel Committee. <http://www.bis.org/bcbs/index.htm> [žiūrėta 2009 10 10]
7. About the FATF. http://www.fatf-gafi.org/pages/0,3417,en_32250379_32236836_1_1_1_1_1,00.html [žiūrėta 2009 10 10]
8. A brief history of money laundering. <http://www.coumtermoneylaundering.com/public/?q=node/6> [žiūrėta 2009 06 14]
9. The Last Days of Bank secrecy? http://www.poder360.com/article_detail.php?id_article=2496&pag=2 [žiūrėta 2009 11 20]
10. Banking secrecy. <http://www.efd.admin.ch/dokumentation/zahlen/00579/00607/00621/index.html?lang=en> [žiūrėta 2009 11 19]
11. Basel Committee on Banking Supervision Core principles for effective banking supervision. <http://www.bis.org/publ/bcbs129.pdf> [žiūrėta 2009 11 15]
12. Basel Committee on Banking Supervision Customer due diligence for banking. www.bis.org/publ/bcbs85.htm [žiūrėta 2009 11 16]
13. Basel Committee on Banking Supervision Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering (December 1988). www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf [žiūrėta 2009 06 12]
14. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (80) 10 Of the Committee of Ministers to Member States on measures against the transfer and the safekeeping of funds of criminal origin. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1358419&SecMode=1&DocId=668574&Usage=2> [žiūrėta 2009 11 10]
15. European Court of Human Rights The concepts of "private and family life" (article 8). <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F6DC7D2E-1668-491E-817A->

D0E29F094E14/0/COURT_n1883413_v1_Key_caselaw_issues__Art_8__The_Concepts_of_Private_and_Family_Life.pdf [žiūrēta 2009 11 29]

16. FATF 40 Recommendations (20 June 2003, incorporating the amendments of 22 October 2004). http://www.fatf-gafi.org/document/28/0,3343,en_32250379_32236930_33658140_1_1_1_1,00.html [žiūrēta 2009 10 20]

17. FATF report Risk-Based Approach. Guidance for Money Service Businesses, 2009 July. <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/45/1/43249256.pdf> [žiūrēta 2009 10 30]

18. KPMG's Global Anti-Money Laundering Survey 2007. http://www.kpmg.com.mx/publicaciones/libreria/mexico/20080709_laundering.pdf [žiūrēta 2009 11 30]

19. Swiss Banks and the End of Privacy by L. Gordon Crovitz. http://online.wsj.com/article/SB123776401389908783.html#mod=WSJ_topics_obama [žiūrēta 2009 11 24]

20. The worldbank International Standart setters. <http://www1.worldbank.org/finance/assets/images/03-chap03-f.qxd.pdf> [žiūrēta 2009 11 10]

21. Wolfsberg Statement The Suppression of the Financing of Terrorism. http://www.wolfsberg-principles.com/pdf/ws_on_terrorism.pdf [žiūrēta 2009 11 15]

22. Понятие отмывания криминальных фондов. <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/ch4p1.htm> [Žiūrēta 2009 06 14]

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Jagminaitė V. Bankų funkcijos vykdant pinigų plovimo prevenciją Lietuvos Respublikoje/Finansų teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. L. Liubauskaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 77 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos bankų įgyvendinamos pinigų plovimo prevencijos priemonės, jų teisinis reglamentavimas tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje, bankų taikomos pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymo problemos, pateikti pasiūlymai, kaip jas tobulinti. Pirmoje darbo dalyje analizuojama pinigų plovimo kilmė, įvairių mokslininkų ir tarptautinių konvencijų pateikti pinigų plovimo apibrėžimai, šios nusikalstamos veikos struktūra. Antra dalis skirta bankų vaidmens institucijų, vykdančių pinigų plovimo prevenciją, sistemoje įvertinimui. Trečiojoje dalyje nagrinėjama pinigų plovimo prevencijos priemonių reglamentavimas Lietuvos Respublikoje. Ketvirtojoje dalyje analizuojamos praktinės pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymo problemos Lietuvos Respublikos bankuose.

Pagrindiniai žodžiai: pinigų plovimo prevencijos priemonės, bankai, kova su nusikalstamumu, teisė į privatumą.

Jagminaitė V. Banks' functions in prevention of money laundering in the Republic of Lithuania/Master's Thesis in Finance Law. Supervisor lect. L. Liubauskaitė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 77 p.

ANOTATION

This Master's Thesis analyzes anti money laundering measures implemented by banks, legal regulation in international and Lithuanian law, problems with implementation of the prevention measures and provides suggestions how to solve them. First part of the work analyzes the origin of money laundering, definitions of money laundering suggested by various academics and international conventions, and the structure of the crime. The second part is dedicated to an assessment of the role the banks play in institutions, which are engaged in money laundering prevention system. The third part examines legal regulation of anti money laundering measures in the Republic of Lithuania. The

fourth section analyzes practical problems of implementation of anti money laundering measures in the banks in the Republic of Lithuania.

Key words: money laundering prevention measures, banks, fight against crime, right to privacy.

SANTRAUKA

Jagminaitė V. Bankų funkcijos vykdant pinigų plovimo prevenciją Lietuvos Respublikoje/Finansų teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. L. Liubauskaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. –

Bankų funkcijų vykdant pinigų plovimo prevenciją Lietuvos Respublikoje tema yra teisinėje mokslinėje literatūroje nenagrinėta. Teisinis bankų taikomų pinigų plovimo prevencijos priemonių reglamentavimas turi trūkumų, todėl yra tobulintinas. Magistro baigiamajame darbe autorė kelia problemą – kodėl, nepaisant glaudaus bankų ir valstybės bendradarbiavimo kovoje su pinigų plovimu ir tobulėjančio teisinio pinigų plovimo prevencijos priemonių reglamentavimo, šios prevencijos priemonės nėra pakankamai efektyvios. Magistro baigiamuoju darbu siekiama nustatyti bankų taikomų pinigų plovimo prevencijos priemonių praktinio taikymo problemas Lietuvos Respublikoje, jų priežastis, rasti optimaliausius sprendimo būdus. Tam tikslui baigiamajame darbe, naudojantis loginiu, kritikos, specialistų apklausos, mokslinės literatūros, teisės aktų, teismų praktikos analizės, lyginamuoju, istoriniu metodais, analizuojamas pinigų plovimo nusikaltimas: sąvokos apibrėžimai, kilmė bei struktūra, įvertinamas bankų vaidmuo pinigų plovimo prevencijos institucijų sistemoje, tiriamos bankų taikomos pinigų plovimo prevencijos priemonės, jų teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos ir tarptautiniuose dokumentuose, vertinamas praktinis šių priemonių taikymo efektyvumas.

Autorės keliamos problemos analizė parodė, kad bankų taikomos pinigų plovimo prevencijos priemonės gali būti siejamos su valstybės interesų įgyvendinimu. Šių priemonių taikymas kėsina į asmens privatumą, asmens duomenų apsaugą, varžo asmens laisvę įgyvendinant turtinius interesus, todėl šios prevencijos priemonės turi būti kiek įmanoma efektyvesnės, o jų tobulinimo pagrindas turi būti banko klientų interesų apsauga. Pateikiami teisinio reguliavimo tobulinimo pasiūlymai – teisiškai apibrėžti pinigų plovimo prevenciją reglamentuojančiuose teisės aktuose vartojamas sąvokas, pašalinti teisės aktų teisinio reguliavimo prieštaravimus, užtikrinti bankų ir jų klientų interesų apsaugą, sudaryti sąlygas efektyvesniam pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymui.

Magistro baigiamasis darbas pradedamas pinigų plovimo, kaip nusikalstamos veikos, kilmės, sąvokos, struktūros tyrimu, toliau autorė analizuoja bankų vaidmenį institucijų, vykdančių pinigų plovimo prevenciją, sistemoje, nagrinėja pinigų plovimo prevencijos priemonių reglamentavimą Lietuvos Respublikoje, praktines pinigų plovimo prevencijos priemonių taikymo problemas Lietuvos Respublikos bankuose.

SUMMARY

Jagminaitė V. Banks' functions in prevention of money laundering in the Republic of Lithuania/Master's Thesis in Finance Law. Supervisor lect. L. Liubauskaitė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. –

Banks' functions in prevention of money laundering in the Republic of Lithuania is a legal issue that has not been analyzed in the academic literature. Legal regulation of anti money laundering measures implemented by banks is flawed, therefore it requires improvement. In the Master's thesis the author presents the problem - why, despite close cooperation between banks and state in the fight against money laundering and the legal protection offered by anti money laundering regulatory measures, these preventive measures are not sufficiently effective. The aim of the Master's thesis is to determine the practical application problems of banks' anti money laundering measures, their reasons and to find the optimal solutions. For that purpose in the Master's thesis, using a logical, critical, expert interviews, academic literature, legislation, case law analysis, comparative, historical methods, author analyzes the crime of money laundering: the origin of money laundering, definitions of money laundering, the structure of the crime, assesses the role the banks play in institutions, which are engaged in money laundering prevention system, examines legal regulation of anti money laundering measures in the Republic of Lithuania, and assesses practical effectiveness of implementation of these prevention measures.

Problem's analysis, as presented by the author, showed that banks' application of anti money laundering measures can be linked to implementation of the state interest. These prevention measures threaten personal privacy and personal data protection, constrict person's freedom to enact property interests. Therefore preventive measures must be as effective as possible and their improvement should be based on the protection of bank's customers' interests. Author proposes suggestions of legal regulation improvement – legally define concepts used in anti money laundering prevention laws, eliminate legal regulation contradictions in laws, ensure banks' and their customers' interests, provide more effective anti money laundering measures.

The Master's Thesis starts with analysis of origins, definitions and structures of money laundering as a criminal act. Afterwards author examines the role banks play in institutions, which are engaged in money laundering prevention system, analyzes legal regulation of anti money laundering measures in the Republic of Lithuania, and practical problems of implementation of anti money laundering measures in the banks in the Republic of Lithuania.